

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу всесвітньої історії та міжнародних відносин Інституту історії НАН України;
ГАМАН-ГОЛУТВИНА О.В.,
доктор політичних наук, завідувач кафедри порівняльної політології Московського державного інституту міжнародних відносин (Російська Федерація);
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОШЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОТИК В.Д.,
доктор політичних наук, МЗС України;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНИЧ М.А.,
кандидат історичних наук, ректор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
ЛАТІЙ Г.Г.,
Спеціальний представник України з питань Близького Сходу та Африки;
ЛЕЩЕНКО Л.О.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОБІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ШЕРПІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;
Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол № 05 від 27.02.2013 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Володимир Семенов, Леся Савчин, Галина Яворська, Валерій Гришаків.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції. Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

«Зовнішні справи», науковий журнал

2013, № 4. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал Міністерства закордонних справ України «Політика і час».

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.

Телефон/факс: 38 044 279 39 18

Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП «Політика і час»

Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.

Друк: ТОВ «Вістка». Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 15 гривень. Передплатний індекс: 74402. «Зовнішні справи», 2010.

Уперше на Планеті День Землі відзначався 22 квітня 43 роки тому. Тоді цю ініціативу одразу підтримали своєю участю в різноманітних заходах понад 20 млн. американців, яких закликав до збереження спільного Всесвіту один із найвідоміших екологів США Гейлорд Нельсон.

У 1990 р. День Землі перетворився на міжнародну акцію, до якої долучилися, за приблизними підрахунками, 200 млн. людей із 141-ї країни світу.

Наступним кроком заради збереження нашого спільного Дому стало проголошення Міжнародного дня Матері-Землі (International Mother Earth Day). Співавторами цієї резолюції виступили понад 50 держав-членів ООН, серед яких була й Україна.

Є давня буддійська притча про Спільний Дім.

Одного разу прийшов цар Милинда до бхикши Нагасени і запитав:

– Очі – це ти?

– Ні, – відповів філософ, сміючись.

– А ніс, язик, твоє єство, що перебуває у твоєму тілі, розум – напевно, це твоя істинна субстанція? – запитував цар.

– Теж – ні! Хіба вікно – це дім? Цегла, стіни та решта – невже це дім? А якщо це все окремо не є дім, то що таке дім? – запитав філософ царя.

І цар Милинда відчув пробудження та зрозумів: існує єдність першопричин, умов і наслідків. Він усвідомив їх неподільність і неможливість розглядати окремо. Дім стає ДОМОМ, дякуючи багатомірному збігові обставин, який зумовили численні причинно-наслідкові зв'язки. Вони й визначили формулу, за якою: Земля – наш Дім Єдиний.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

• ДП «Преса» Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;

• ТОВ «НВП „Ідея“, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;

• ООО Фірма «Періодика» Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі «24 nonstop» та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;

• АТЗТ «Саміт» (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;

ТОВ «Саміт-Кременчук» (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;

філія ТОВ «Саміт-Кременчук» (Полтава, 0532), 63-68-40;

ДП «Саміт-Дніпропетровськ» (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;

АТЗТ «Саміт-Харків» (Харків, 0577), 142-260, 142-261;

ДП «Саміт-Крим», (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;

філія ДП «Саміт-Крим» (Ялта, 0654), 32-41-35,

або придбати вроздріб у редакції журналу «Зовнішні справи» за адресою:

01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.

Відпускна ціна видання – 15 гривень.

6

8

12

15

16

22

26

31

44

40

50

59

ЕКОНОМІКА

36 Олександр Васильєв. Розвиток експортного потенціалу як складова модернізації зовнішньоекономічної діяльності

ІНТЕГРАЦІЯ

40 Людмила Чекаленко. Інтеграційний проект: Союзна держава Росії та Білорусі

ДОСЛІДЖЕННЯ

44 Ольга Зернецька. Особливості висвітлення президентських виборів у США британськими онлайн-медіа

ІСТОРІЯ

50 Владислав Акулов-Муратов, Ольга Бурдюк. Латинська мозаїка: цуме-го – мистецтво виживання стейкхолдерських груп

56 Роман Піриг. У пошуках арійського Грааля

5 O'CLOCKE

59 Антикварний автосалон

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

60 Нове досягнення вітчизняної глобалістики

29 КВІТНЯ – ДЕНЬ СТВОРЕННЯ ГДП

62 «Автографи літопису часу»

5 Питання зменшення впливу на довкілля від енергетичної діяльності відкриває нові можливості для співпраці — Леонід Кожара

ПОЛІТИКА

6 «Допоможіть нам допомогти вам...»

8 Сергій Караганов. Авторитаризм, демократія, XXI століття

12 Olivier Vèdrine. For a powerful european union

15 Наліво підеш..., направо підеш... Україна на стику двох цивілізацій

ГЕОПОЛІТИКА

16 Володимир Самофалов. Китай у новому світовому порядку: становлення супердержави

ДИПЛОМАТІЯ

22 Світлана Мельник. Превентивна дипломатія: міф чи реальність?

ІСТОРІЯ ДИПЛОМАТІЇ

26 Вячеслав Ціватий, Олександра Шаповалова. Дипломатія та європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект

31 Олександр Сліпченко. Це було недавно...

Питання зменшення впливу на довкілля від енергетичної діяльності відкриває нові можливості для співпраці — Леонід Кожара

У рамках головування України в ОБСЄ 16-17 квітня ц.р. в Києві відбулося дводенне підготовче засідання 21-го Економіко-довкільного форуму ОБСЄ, на відкритті якого виступив Діючий голова ОБСЄ, Міністр закордонних справ України Леонід Кожара.

«Питання зменшення впливу енергетичної діяльності на стан довкілля, використання нових і відновлювальних джерел енергії, розвиток енергозберігаючих технологій та забезпечення енергоефективності на просторі ОБСЄ визначені Українським головуванням у 2013 році як такі, що здатні об'єднати

усі держави-учасниці Організації у відкритій дискусії навколо нових викликів та можливостей у економіко-довкільному вимірі діяльності ОБСЄ», — зазначив у своєму вступному слові Леонід Кожара.

Міністр наголосив, що вирішення цих питань сприятиме створенню нових робочих місць у галузі «зеленої» енергетики, надасть поштовх інноваційному розвитку економік наших держав, що відповідає завданню ОБСЄ зі зміцнення миру, безпеки та стабільності на просторі Організації.

«Сталий економічний роз-

виток наших держав, забезпечення безпеки як в галузі постачання, так і споживання енергії, є невід'ємною складовою діяльності ОБСЄ із зміцнення всеосяжної безпеки», — заявив Леонід Кожара, закликавши країни-учасниці Організації консолідувати зусилля на цьому напрямі.

На відкритті засідання виступили також Координатор економіко-довкільної діяльності ОБСЄ Халіль Юрдакул Йігітюдєн, помічник Міністра торгівлі США з питань доступу до ринків та контролю за дотриманням торговельних угод Майкл Камуньєз і Посол з особливих доручень МЗС РФ з питань

«Великої вісімки» та «Великої двадцятки» Вадим Луков.

Упродовж двох днів учасники з 57 держав-учасниць ОБСЄ обговорювали шляхи вдосконалення співробітництва в галузі використання нових і відновлювальних джерел енергії, сприяння розвитку «зеленої» промисловості, інноваційного розвитку та обміну сучасними технологіями в галузі енергозбереження.

Засідання в Києві стало першим заходом високого рівня, що відбувся на території України в рамках головування нашої держави в ОБСЄ.

Українська сторона вітає ратифікацію Європарламентом «посиленої» Угоди Україна – ЄС про спрощення оформлення віз, а також продовження Моніторингової місії Європарламенту в Україні

У зв'язку з рішенням Конференції президентів Європейського Парламенту про продовження мандата Моніторингової місії ЄП в Україні, а також ратифікацією Європейським Парламентом «посиленої» Угоди між Україною та Європейським Союзом про спрощення оформлення віз, Міністр закордонних справ України Леонід Кожара зробив наступну заяву:

«Українська сторона вітає рішення Конференції Президентів Європейського Парламенту стосовно продовження мандата Моніторингової місії Європарламенту на чолі з колишніми

президентами А. Квасневським і П. Коксом.

Розглядаємо цей крок як свідчення результативності діяльності Місії та її важливої ролі як ефективного каналу комунікації між Україною та Європейським Союзом з окремих питань двостороннього порядку денного.

Українська сторона підтверджує готовність до подальшої конструктивної взаємодії з Місією Європарламенту, у тому числі з метою забезпечення підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС під час саміту «Східного партнерства» у Вільнюсі в листопаді

цього року.

Від свого імені та від імені всіх громадян України хотів би також привітати надання Європейським Парламентом згоди на набрання чинності «посиленою» Угодою між Україною та Європейським Союзом про спрощення оформлення віз.

У 2005 році Україна зробила перший крок, запровадивши безвізовий режим поїздки для громадян всіх держав-членів ЄС і очікує на аналогічну відповідь з боку Євросоюзу. Ми розглядаємо укладення зазначеної Угоди як важливий елемент наближення до ключової мети — запро-

вадження Європейським Союзом безвізового режиму для громадян України.

Документ є результатом спільних зусиль сторін, спрямованих на удосконалення існуючих процедур видачі віз, що стане важливою складовою полегшення міжлюдських контактів між нашими суспільствами.

Україна ратифікувала Угоду 22 березня ц.р. Вітаючи рішення Європейського Парламенту, закликаємо Раду ЄС якнайшвидше ухвалити остаточне рішення, що дозволило б Угоді набрати чинності вже влітку цього року».

Інформація «З.С.»

«Допоможіть нам допомогти вам...»

Під головуванням Міністра закордонних справ України, Діючого голови ОБСЄ Леоніда Кожари 4 квітня в Дипломатичній академії України відбулося засідання Ради експортерів та інвесторів при МЗС України в оновленому складі.

У заході взяли участь керівники понад 60 українських підприємств і компаній, що представляють експортоорієнтовані галузі економіки України: металообробну, машинобудівну, хімічну, агропромислову, сферу послуг тощо. У роботі оновленої Ради також взяли участь впливові українські бізнес-асоціації, зокрема, УСПП і ТПП України, що об'єднують не тільки потужні компанії, а й представників малого та середнього бізнесу.

Відкриваючи засідання Ради, Міністр закордонних справ України наголосив на завданні, поставленому перед українськими дипломатами Президентом України – економізувати зовнішню політику країни.

Леонід Кожара: Розцінюю нашу зустріч як ключову подію саме в контексті реалізації цього завдання президента. Ситуація в експортній сфері – ми всі це знаємо – залишається критичною. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі України постійно зростає, починаючи з 2004 року. Якщо у 2010 р. воно становило 9 млрд. дол., то вже у 2011 – 14 млрд., а минулого року – майже 16. Чи треба говорити про те, що недовго наша економіка зможе витримувати такі кричущі диспропорції?

Що ми разом – експортери та дипломати – можемо зробити для виправлення ситуації? Розповім дуже стисло про те, що міністерством уже зроблено.

З квітня 2010 р. у складі

закордонних дипломатичних установ діють економічні відділи. Це, безумовно, – позитивна структурна зміна. Усунуто подвійну підпорядкованість економічних служб, посилено їхню відповідальність. За економічну роботу відповідає безпосередньо посол. І саме від послів ми вимагаємо конкретних результатів.

Така практика поширена в більшості розвинених країн світу. Подивіться, як працюють посли іноземних держав у Києві – левову частку зусиль вони присвячують саме підтримці бізнесу своїх країн.

Для нас такий порядок роботи є оптимальним у першу чергу на найбільш перспективних ринках країн Азії, Африки, Близького Сходу та Латинської Америки, де політичне супроводження комерційних угод є вкрай важливим.

З боку українських компаній-членів Ради до МЗС надійшло більше 100 конкретних звернень щодо надання підтримки за кордоном. Опрацьовується вихід понад 30 компаній на нові ринки збуту в 35 країнах Азії, Африки та Близького Сходу.

Чи є цей порядок взаємодії дипланов та експортерів досконалим? Безумовно, ні. Тому хочу разом із вами надати цій роботі більш системного та продуманого характеру.

Саме заради посилення системності в роботі плануємо найближчим часом провести, умовно кажучи, «паспортизацію» країн-партнерів

у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Нам необхідно відійти від «зрівняйлівки» в забезпеченні економічних інтересів України за кордоном. У нас часто повноцінні, повністю укомплектовані економічні відділи посольств працюють у країнах, де економічна віддача – мінімальна. І навпаки.

Індивідуальна «паспортизація» дасть нам можливість визначити найбільш перспективні ринки, адекватно забезпечити роботу кадровим та матеріальним ресурсом. Це є особливо важливим в умовах обмеженості державного фінансування.

Розраховуємо у цій роботі на ваші поради та пропозиції.

Наступне важливе питання нашої взаємодії – підготовка до початку функціонування поглибленої зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, відповідно до Угоди про асоціацію, яка має бути підписана, як ми всі сподіваємось, у Вільнюсі в листопаді цього року.

Адаптація до роботи в умовах цієї зони є надзвичайно важливим завданням. Розпочинаємо на постійній основі інформування членів Ради про можливості та умови роботи на ринках кра-

їн-членів Євросоюзу.

До сьогоднішнього засідання ми підготували та роздали презентаційні матеріали щодо переваг для українських виробників та експортерів від укладення угоди про ЗВТ між Україною та ЄС.

Яскравий приклад інноваційного підходу до ведення бізнесу в нових умовах – вихід українських компаній на Варшавську фондову біржу.

За підтримки МЗС, на Варшавській біржі працюють уже 12 українських компаній. А це не лише 700 млн. дол. залучених портфельних інвестицій і доступ до дешевих кредитних ресурсів європейських банків. Це і новий рівень довіри до українських компаній, значно ширше коло європейських контрагентів і, відповідно, більші обсяги експорту.

У контексті лібералізації умов торгівлі відзначу, що така робота проводиться нами не тільки з ЄС, а й низкою країн, які становлять для нас особливий економічний інтерес. Так, з першого січня цього року почала діяти Угода між Україною та Чорногорією про вільну торгівлю. Тривають переговори про створення зон вільної торгів-

лі з Сербією, Хорватією, Канадою, Ізраїлем і Туреччиною.

Працюємо разом із партнерами в СНД над тим, щоб зона вільної торгівлі Співдружності якомога швидше почала діяти у повному обсязі. Досить успішно ведуться переговори щодо зони вільної торгівлі послугами в рамках СНД.

Безумовно, поряд із допомогою експортерам маємо приділяти увагу й захисту законних, підкреслю – законних інтересів іноземних економічних гравців на вітчизняному ринку.

Не в останню чергу, саме з цих міркувань ми вирішили оновити та розширити склад нашої Ради за рахунок залучення представників відомих фінансово-інвестиційних компаній, а також низки торговельних палат та асоціацій, компанії-члени яких діють на території України. А нашу Раду – трансформувати в Раду експортерів та інвесторів України.

Сподіваємося на активну участь у роботі Ради нових її членів, які працюють в інвестиційній сфері.

Вкрай важливе завдання – налагодження дієвої комунікації між МЗС, економічними відділами дипустанов та членами Ради.

Великі компанії, які мають власні представництва за кордоном, працюють, як правило, безпосередньо зі своїми закордонними партнерами, без залучення наших посольств. Проте, коли компанії звертаються по допомогу під час виникнення тих чи інших кризових ситуацій, посольствам нерідко доводиться виступати в якості «пожежних команд».

На мою думку, тут повинна бути справжня синергія. Експортери повинні бути впевненими, що з боку дипломатів вони отримають реаль-

ну допомогу. Але і в інтересах бізнесу – інформувати нас про свої інтереси та проекти у тих чи інших країнах. Буде краще для всіх, коли дипустанови одержуватимуть від вас повні та добре оформлені рекламні, позиційні та інформаційно-аналітичні матеріали.

У цьому контексті, по-перше, прошу звертатися до мене з інформацією щодо будь-яких проблем чи перешкод, які виникають у вас у взаємодії з нашими закордонними дипломатичними установами.

По-друге, хотів би дізнатися, чи є у вас проблеми у спілкуванні з державними органами влади інших країн. Запитую саме для того, щоб зрозуміти, де і як ми можемо допомогти вам власними ресурсами.

По-третє, поінформуйте нас, будь ласка, чи є країни, які представляють для вас стратегічний інтерес, але на ринки яких ви поки що не можете вийти, і де наші дипломати могли б вам допомогти.

І останнє. Враховуючи розширення складу Ради, пропонується створити її Виконавчий комітет, склад якого обиратиметься на ротацийній основі. Мета тут одна – більш ефективна координація нашої подальшої діяльності, – сказав на завершення

свого виступу Леонід Кожара.

Керівник Координаційного центру з упровадження економічних реформ при Президенті України, радник Президента України Олександр Данилюк наголосив, що Рада експортерів та інвесторів при МЗС України є дуже важливим і потрібним для держави органом. Згідно з Програмою економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» поставлено такі основні завдання: нарощування присутності українських виробників на зовнішніх ринках, збільшення експорту української продукції, підвищення географічної товарної диверсифікації українського експорту, розроблення концепції системи державної підтримки експорту, але, як зазначив пан Данилюк, ця робота буде ефективною лише в тісній взаємодії з українським бізнесом, чудовим інструментом такої взаємодії повинна бути Рада експортерів та інвесторів при МЗС України. Іншими словами, «Допоможіть нам допомогти вам...»

Як відзначив Перший заступник Керівника Головного управління з питань міжнародних відносин Адміністрації Президента України Юрій Клименко, економізація є неодмінною скла-

довою доктрини прагматичного підходу до зовнішньополітичного курсу України. Президент України поставив завдання зміцнення позицій на міжнародних ринках флагманів української промисловості (машинобудування, авіація, металургія, агропромисловий комплекс), а також залучення якомога більшого обсягу іноземних інвестицій в економіку України, зростання експорту. Особливо важливим на цьому етапі є подолання негативної тенденції зниження традиційних статей українського експорту, спричиненої несприятливою кон'юктурою на міжнародному ринку.

Президент Українського національного комітету Міжнародної торгової палати (ICC Ukraine), Голова Громадської ради при МЗС України Володимир Щелкунов виділив такі основні напрями співпраці органів державної влади з Радою експортерів та інвесторів; по-перше, пошук перспективних ринків збуту, використовуючи систему ICC Ukraine; по-друге, проведення круглих столів і бізнесових турів за участю представників державної влади до країн, на ринки яких український бізнес планує виходити в майбутньому або вже присутній; по-третє, створення позитивного іміджу України перед інвесторами та бізнес-партнерами; по-четверте, безпосереднє використання напрацювань і програм Міжнародної торговельної палати, таких як «Партнерство країн», співпраця з кращими європейськими бізнес-клубами; по-п'яте, розроблення «мапи економічних інтересів України».

**На засіданні побував
магістрат Дипломатичної
академії України при МЗС
Володимир
ЛИВИНСЬКИЙ**

Авторитаризм, демократія, ХХІ століття

«У поясненні сьогоденішнього світу звична логіка зазнає поразки»

Сергій Караганов

Сьогоднішні світові процеси не вкладаються в жодні звичні рамки. Це не дуже приємно для вчених, для людей, які вивчають міжнародні відносини та світову економіку, оскільки досліджувати набагато легше, коли вже є поняття, категорії, школи. Зараз усе змішалося. Цілком очевидно, що старі пояснення не працюють. Візьміть Європу з її розвинутою демократією чи США. Чому вони опинилися в кризі? У більшості своїй європейці, за винятком, напевно, Німеччини та ще двох-трьох країн, не врахували наростаючої хвилі міжнародної конкуренції. І ось зараз, судячи з масових вуличних виступів, можна передбачити, що європейська демократія, а за нею й американська, почнуть змінюватися.

Нинішня європейська модель демократії складалася років тридцять тому – в ситуації ослаблення Радянського Союзу, постійного розширення ринків збуту та інших позитивних для Європи явищ. У цих умовах Європа прийшла до

Російський часопис «Россия в глобальной политике» опублікував інтерв'ю Сергія Караганова, голови редакційної ради цього видання, політолога, почесного голови президії Ради із зовнішньої та оборонної політики, декана факультету світової політики та економіки Національного дослідного університету «Вища школа економіки». Думки, висловлені вченим, видаються цікавими і для нашого читача. Журнал «Зовнішні справи» вдячний російським колегам за можливість цієї публікації.

пост'європейських цінностей, якоюсь мірою відкидаючи християнство, індивідуалізм, пуританську трудову етику, що були закладені в основу європейської культури відносин між чоловіками та жінками, нарешті, суверенітет. Останнє не могло не тішити. Адже державний суверенітет у Європі укупі з державним націоналізмом був джерелом жажливих воєн для всього людства. Набагато більш неоднозначним виглядає інше

досягнення. Сьогодні на європейському просторі різні меншини мають безпрецедентні переваги, немислимі для будь-якої традиційної демократії. З гуманістичної точки зору це прекрасно. З позиції виживання та розвитку європейської цивілізації – не впевнений. Тому для мене очевидно, що від постдемократії доведеться відмовлятися. Панічні розмови про те, що демократія перебуває у відступі, є абсолютною, нахабною і

безсовісною брехнею, яку розповсюджують люди, що втратили орієнтацію в просторі сучасного світу.

Демократія, звісно, пермагає. Ніколи раніше людство не було настільки відкритим. Ніколи в його історії маси людей і окрема людина не мали такої можливості впливати на навколишній світ, як зараз. Це відбувається, звичайно, не через політичні зміни. Глобальна економіка та головне – інформаційна відкритість світу фактич-

но унеможливили той контроль над людьми, який держави або правлячі класи здійснювали досі. Суспільства вийшли з-під нагляду. Єдиним винятком є Північна Корея. Усе інше людство, включаючи навіть такі країни, як Іран і вже тим більше Росія, незважаючи на всі наші дивовижні зигзаги, є відкритим.

Проблема полягає в тому, що замість визнання сучасних негараздів у Європі продовжують кричати – «Більше демократії!» Ці заклики лякають, нагадують Михайла Сергійовича Горбачова. Пам'ятаєте його «Більше соціалізму!»? Він це гасло висунув десь у 1989 році. А через півтора року весь соціалізм луснув. Чому так скоро? Та тому що світ уже жив по-іншому. І потрібно було різко змінювати радянську модель, яка стала нежиттєздатною.

Сьогодні нелегко говорити, що буде і з авторитаризмом, і з демократією. До речі, під гаслом «Більше демократії!» можна натворити бід не менше, ніж під прапором «Даєш вождя!» Подивіться, що відбувається зараз на Близькому Сході, де за допомогою демократичних процедур то в одній, то в іншій країні вимальовується щось схоже на 30-ті роки минулого століття в Європі або просто на нове середньовіччя. Тобто в суспільствах, культурно не готових до демократії, до влади приходять бозна-хто. Або такі неготові країни просто розвалюються – Ірак, Лівія, Сирія. Буде й продовження. Можливо, світові доведеться думати про якусь нову конфі-

гурацію в системах влади. Конвергенція демократії та автократії вже відбувається. Тільки радянські гуманісти мріяли, що це трапиться десь між капіталізмом і соціалізмом. А конвергенція розпочинається ніби знизу. Зверніть увагу, Китай, інші авторитарні азіатські країни явно демократизуються. Ми демократизувалися, хоча зараз йдемо і туди, і сюди. На нас неприємно впливає те, що відбувається за межами Росії. Коли на наших очах слабшає Європа, до якої ми століттями прагнули, у нас знижується прагнення до демократизації вітчизни. І, природно, починають посилюватися авторитарні вітри.

У 40, 50, 60-ті демократичні країни розвивалися на основі певного договору еліт. Ця угода містила зобов'язання не перетинати певні межі. Нині такі угоди неможливі, оскільки народи отримали можливість бачити, чути і читати про те, що відбувається у владі. Це з точки зору демократії добре. Але спробуйте мені довести, що від такої прозорості в тій чи іншій країні підвищується ефективність управління!

Історичне утвердження демократії у Сполучених Штатах проходило вельми авторитарно. У генетичному коді американської нації закладено принципи батьків-засновників цієї

країни – демократичний песимізм. Після поразки США в Іраку й Афганістані американське керівництво стало дивитися на спроби подібних «визвольних походів» більш реалістично. На словах ідеться про підтримку демократії, а на ділі ведуться ар'єргардні бої, щоб не допустити повного провалу своєї політики у світі. Якщо американці зараз програють ще й у Сирії, як це сталося вже в Лівії та Єгипті, де ситуацію складно назвати перемогою західної демократії або Заходу, – то це дуже своєрідні результати демократизації світу для демократичного месіанства. Думаю, що сьогодні влада США в геополітичному плані стала вкрай обережно вести боротьбу, і вже не за чисту свободу, а за збереження власної репутації та позицій.

І ще один суттєвий момент. Америка за Обама стала серйозно скорочувати свої військові витрати, збройні сили, а також зобов'язання із силової підтримки інших. За правління пізнього Клінтона й Буша була спроба тріумфального закріплення демократії у світі за допомогою зброї, яка з тріском провалилася. Зараз у США все більше набирає сили

думка освіченої частини еліти – час стати розсудливими і займатися проблемами власної країни. А якщо врахувати, що до цієї думки вже надійно приєдналася криза, то зміни будуть відчутними.

Усі реакційні мрії, у тому числі й мої, про те, що великі держави зберуться і створять новий концерт націй, який всіх учитиме, як жити правильно, нав'язувати нерозумним хороші правила і порядки – успішно провалилися. Померла й ліберальна ідея глобального демократичного уряду. На жаль, навіть реальні союзи країн розсипаються. Єдина користь від цих невдач – доказ того, що жодної «світової закуліси», «вашингтонського обкому», здатного управляти всім і вся на планеті, немає. Люди, які вірять у цю зловісну й таємну авторитарну змову, викликають у мене щире здивування. Як можна настільки наївно сприймати реальність, коли ми не можемо домовитися про вирішення очевидних і насущних для людства проблем? Як, приміром, занапащений Кіотський протокол, спрямований на запобігання глобальній рукотворній зміні клімату на шкоду всьому людству.

А візьміть проблему старіння населення. Сьогодні 80 років стає нормальним

очікуваним терміном людського життя, а через 5-10 років, я думаю, 80-90 стане нормою. Це призведе до дуже істотних, поки що незрозумілих, культурних змін людського суспільства. Ясно лише, що в ньому будуть переважати старі люди. Зазвичай у цьому зв'язку обговорюють лише пенсійні проблеми. Насправді це буде абсолютно інше соціальне середовище, інше життя людства.

Ще одна проблема – наростаючий дефіцит природних ресурсів. У першу чергу води. І це вже не така проблема, яку ми звикли шукати за потенційними конфліктами і навіть потенційними війнами на Близькому Сході або в Центральній Азії, де води фізично мало. Це дефіцит води абсолютно іншого структурного плану. Такі країни, як Індія, Китай, уже й Індокитай, який, здавалося б, наповнений великими ріками, країни з мільярдним населенням відчувають дефіцит прісної питної води та води для використання в сільськогосподарських цілях. Потреба у воді, джерелі життя, призведе до геополітичної напруженості або геополітичних зіткнень. Крім того, «зневоднення» спричинить уповільнення або деформацію економіч-

ного зростання.

Я оминаю відомі проблеми, пов'язані зі світовою кризою безпосередньо. Скажу лише про одне: світ не буде розвиватися розумно, якщо його рушійною силою залишиться процес безмежного, по суті, шаленого споживання. Європейці як найбільш передовий загін розсудливих людей починають вирішувати проблему самообмежень. Як тепер кажуть, Європа позеленіла. Китай пішов цим шляхом, тому що деякі його регіони стали схожі на пустелю, на цих землях уже просто не можна жити.

Підвищення культури споживання йде і в Росію. Але цьому рухові розумних протистоїть величезне наростання споживання і в нас, і в країнах, що розвиваються, де через 20-25 років проживатиме більше половини світового середнього класу. І ці люди прагнуть рівня споживання, який сьогодні є в розвиненому світі, що призведе до подальшого виснаження базових ресурсів.

Переконаний, що настав уже справжній кінець епохи освіти. Традиційно на Заході, а ми належимо до цієї культури, усе, що відбувається, пояснювалося раціонально. Однак нині виникли величезні потоки інформації. Ці

потоки середньостатистична людина не може охопити і тим більше зрозуміти. Тому на перший план у споживанні інформації виходить інтуїція.

Але інтуїцією ефективно можуть володіти люди потужного інтелекту та великого досвіду. Інакше гору братимуть емоції. На жаль, ми бачимо, що емоції починають накривати світовий простір, і парадоксальним чином ми відлітаємо в якесь нове середньовіччя. Коли люди нервують, не розуміють, що відбувається, вони метушаться, у них міняється настрій і виникають несподівані хвилі ненависті. Ці хвилі накочують на США... Ми бачили бурю негативу кілька років тому в тій же Європі... То раптом з'являється абсолютно дика ейфорія від сплеску нібито демократії на Близькому Сході...

Проблема розуміння пов'язана з тим, що раніше вважалося: перемога демократичних сил – це автоматична перемога Заходу. І до якогось часу так і було, оскільки ті режими, які називають демократичними, були спочатку прозахідними. Навіть перемога свого часу такого автократа, як іранський шах, була «перемогою» демократії, тому що шах був прозахідним. Це якраз той шах, який придушив демократичну революцію, встановивши прозахідний, але досить пристойний режим. Пізніше його також було ліквідовано. І також – доволі демократичною революцією Хомейні.

Останніми по-справжньому прозахідними демократіями були країни Центральної та Східної Європи, яким запропонували дуже вигідні умови

для приєднання до спільноти розвинутих демократичних держав. Як бачимо, у світі тривають процеси, які, на жаль, аж ніяк не налаштовують на ейфорію. Наприклад, незважаючи на всі розмови про міжрелігійний діалог і пошук спільних духовних цінностей, триває міжконфесійне розмежування. З урахуванням політичних факторів це можна назвати новою релігієзацією міжнародних відносин. Слава богу, що світові релігійні лідери не стоять ще й на чолі націоналістичних та інших політичних рухів, як це було протягом попередньої історії.

Кожна система правління визначається культурою тієї чи іншої нації. Візьмемо три колишні союзні республіки – Україну, Білорусію, Росію. При моїй величезній любові до України вона за пострадянський час із трьох слов'янських країн виявилася найменш розвинутою. Відстає навіть від Білорусі. Притому Україна формально – найдемократичніша з трьох держав. Але рейдерства та корупції там ще більше, ніж у нас. Якщо говорити про три режими, то Росія знаходиться десь посередині між київським роздолом і мінською політичною суворістю. Усі ці відмінності є, насамперед, відображенням культури народів, націй, їхньої моралі, укладу життя тощо. Тому не Путін чи Лукашенко визначають рівень авторитарної свідомості.

Є випадки, і вони в історії відзначені, коли країна обирає такий демократичний шлях, який випереджає її соціально-економічний і культурний розвиток. Це можна сказати про

деякі країни Центральної та Східної Європи. Їм пощастило – їх прийняли і посадили за загальноєвропейський стіл західні держави континенту. Вхідження країн Центральної та Східної Європи до НАТО та Євросоюзу означало введення зовнішніх правил. Зараз обійми ослабли і пішли більш складні, драматичні процеси. В Угорщині внаслідок пост-демократичних виборів переміг режим, який називають авторитарно-націоналістичним. Щось схоже дається взнаки в Болгарії. Росія ж розвивається за своїми внутрішніми правилами. Однак перед нами теж вибір – ми можемо або рухатися вперед і вгору, або почати розкладатися.

Прийнято вважати авторитаризм поганим поняттям. «Свобода» і «демократія» звучать краще. Утім, у Росії «демократія» – вже не дуже хороше слово. Думаю, тому, що в 90-ті роки наші реформи не були спрямовані на людину, їх зорієнтували тільки на економічний і політичний злам старої системи. Тому люди, які сьогодні в Росії називають себе демократами, навряд чи сподіваються, що у них братимуть автографи. Хоча, я переконаний, запит на демократію в країні є. Інша справа, що нам ще треба довго рухатися в

цьому напрямі. Наше суспільство історично глибоко травмоване найрізноманітнішими періодами історії. Особливо XX століття. Тому й початок нинішнього століття вийшов таким, м'яко кажучи, зім'ятим. Але все-таки вижили. І це радує. Засмучує те, що тепер не рухаємося. Починаючи приблизно з 2007 року знаходимося на довготривалому привалі, не можемо вирішити – куди йти. І ця невизначеність може обернутися політичною, соціальною деградацією. Але в будь-якому разі я вважаю, що модернізацію треба розпочинати з самої людини, із самих себе. А це означає – з освіти, охорони здоров'я, здоров'я нації, з підвищення соціального та людського капіталу. Для цього ще є певні ресурси. Тим більше на нас, можливо, вперше в історії ніхто не збирається нападати. А це означає, що можна багато вкладати в людину як у гаранта будь-якої іншої модернізації. Ми майже 30 років не оновлювали систему освіти. І досі стоїмо в цій реформі на роздоріжжі. А треба брати приклад з Китаю, Південної Кореї, Сінгапуру, які давно направляють десятками тисяч молодих людей по нові знання, компетенції, технології на Захід і роблять все, щоб вони

потім поверталися додому.

Біда в тому, що ми зараз живемо в країні розділених еліт, де одна частина виявилася наближеною до влади, а інша, більш значна та креативна, була цією владою відторгнута або сама відсахнулася. При цьому є групи скривджених, наприклад, ті, хто повірив у гасла модернізації, а потім розчарувався в тому, що вона так і не розпочалася. Є групи пошуків змови, у яких справа доходить до звинувачень Кремля в «національному зрадництві». Влада ж, особливо законодавча, невпинно шукає – у чому ж ще може звинуватити тих, хто намагається критично оцінювати її діяльність. Особливо турбує, що цей список нескінченний.

Треба б заспокоїтися і зрозуміти, що нам усе одно доведеться домовлятися. Адже альтернативою бажаному пакту може бути тільки подальша деградація держави та суспільства.

Упевнений, що вже через кілька років ми будемо серйозно говорити про нову хвилю ідеології. З'являться нові праві ідеології, з'являться нові ліві ідеології. Марксизм, який ми поховали, на нашій землі знову дасть свої потужні паростки. Ми не знаємо – які. І одним із завдань інтелектуального класу людства, у тому числі нашим завданням, є, звичайно, те, щоб у цій новій турбулентній обстановці не допустити появи нових тоталітарних ідеологій і політик. Я сподіваюся, що ми зможемо цьому запобігти. Досвід двох страшних поєднань ідеолого-політичних тоталітаризмів XX ст. народився в результаті воєн. Поки що

світових воєн не передбачається. Але й у нашій країні посилюються ліві настрої. Вони вже очевидні. З останніх сил їх намагаються втримати. Скоріш за все, правлячий клас спробує вибрати ще більшій популізм, який спровокує серйозну проблему, пов'язану і з конкурентоспроможністю, і з невиконанням соціальних обіцянок.

У країнах з традиційною демократією збіднення призводитиме до радикалізації, а потім до посилення авторитарних тенденцій. Почнуться часткові обмеження прав і свобод. Природно, без відмови від базових принципів демократії. Тобто йтиметься про рух до авторитарної демократії. Західні суспільства дрейфуватимуть, умовно кажучи, до демократії 50-х років, яка за нинішнім європейським стандартом є дуже авторитарною.

І тут ми підходимо до найцікавішого моменту: яким повинно бути поєднання демократії та авторитаризму, якщо скинути з демократії та авторитаризму флер та ідеологізованість. І ось тут кожному суспільству доведеться вирішувати це питання по-своєму, методом проб і помилок, що зараз і відбувається в нашій країні.

Це дуже цікавий і, я б ризикнув сказати, дуже творчий, дуже позитивний процес із абсолютно невідомим у короткостроковій перспективі результатом. Я особисто – за те, щоб було більше демократії, оскільки я при демократії виграв, вона дуже багато дає можливостей людям мого психофізичного типу.

| «Росія в глобальній політиці» (с) 2002-2010

Заради потужного Європейського Союзу

For a powerful European Union

Olivier VÈDRINE
President of the Continental University
Lecturer of the European Commission
(TEAM-EUROPE France).
Editor of the European Foreign Affairs Journal
www.eufaj.eu
Chief Editor of the Russian edition of the «Revue Défense
Nationale» (National Defence Journal)
www.defnat.com

The history of the construction of the Union began over 60 years ago. We have succeeded in constructing an economic union with a common currency but a political Europe remains to be seen. The founding fathers had imagined a more rapid development, but the real question remains: why this fearful and tepid approach to a political union?

Traditionally low voter turnout during European elections reflects more a lack of politicization concerning the European debate than a real disinterest on the part of the population, which has historically expressed a lot of interest in its construction. Today, the European Union stands at a turning point in its history and its future depends largely on the way it responds to the

Так назвав свою статтю для журналу «Зовнішні справи» один із учасників конференції Олів'є Ведрін, Президент Континентального університету, редактор Європейського журналу закордонних справ. Автор вважає, що ЄС знаходиться зараз на переломному етапі свого розвитку. Єдиний спосіб подолати труднощі – сформувані політичний союз на довгострокову перспективу. Європа виступила як ареною епохи Просвітництва, так і полем бою двох світових воєн. Олів'є Ведрін закликає замислитися над уроками історії, розробити нові гуманістичні підходи та взяти долю завтрашнього світу у свої руки сьогодні.

three great challenges facing it at present. On the one hand the blockage of the institutions caused by enlargement into Central and Eastern Europe and on the other hand «blockage of the minds» demonstrated by the resounding «No» from France and The Netherlands when asked to vote on the Constitutional Treaty in 2005 and the difficulties to ratify the treaty of Lisbon. Another challenge arises from differences (economic, political and cultural) between the different societies that make up the Union, these are extremely difficult to resolve as they are perpetuated by a vacuum of ideas and discussions. Is it not this lack of debate that is the reason for our helpless situation? And the last challenge is of course to face the world economic crisis.

Conflict and reconstruc-

tion in the Balkans has been an excellent test for Europe. The Balkans is a European laboratory where many peoples, religions and cultures are represented in an area of several thousand square kilometers. We have witnessed the disastrous consequences of power hungry nationalists exploiting these differences. It is time to accept our diversity and defend it by finding a model which incorporates our shared values, a model flexible enough to integrate national differences, but sufficiently pro-active to permit Europe to move beyond the current deadlock.

«We, the Peoples of Europe»

It must not be forgotten and we need to remain convinced that our differences are the source of the rich variety of inspirational

thought in Europe. Also, the Balkan experience shows us that it is essential to guard against attacks of this kind. It is important to preserve our cultural diversity and to ensure that it is no longer used by nationalists to gain power. This is why we should seek to recognize and document this diversity and highlight it in a future European Constitution.

Numerous official documents use the phrase, «We the people....» But in the case of Europe we should not hesitate to state now: «We the peoples of Europe...» This expression does not mean that Europe should abandon its diversity but should build its unity around the wide diversity using a dynamic thought process. Another pitfall to avoid is a Europe punctually united, expressing solidarity during crises but incapable of uniting in the long term. The only way now is to build a political union! The history of our continent is littered with the debris of short term alliances hastily created in

times of peril. It is now time to pool our strengths and rise above this feudal legacy that persists in the subconscious of our member states. «We the peoples of Europe» are united precisely to ensure the uniqueness and unity of the European Union based on certain key principles that we will try to define now.

The Driving Engines of a Powerful Europe: The four values

To be a European citizen is to abide by the four values: Democracy, Dialogue, Human rights and Solidarity, these are the driving engines of European power. To become a European power, it is necessary to assert ourselves: militarily, economically, technologically and culturally. American power is made up of both Hard Power (most powerful military force in the world) and Soft Power (economic and cultural, with the symbol of Hollywood acting as a true war machine) these combine to make this country into a

global power. Nowadays only three countries have the instruments to stay or become a global power in the future: USA, European Union and China.

This is why the European Union should guard against the brain drain and put policies into place protecting our grey matter! It is worrying to note that research is the sick child of Europe. The cultural aspect is no less serious as it defines who we are. We are not solely an economic entity. Our civilization has thousands years of history. To become a global power, it is necessary to have an overall leader and political unity.

Finally, what also makes a great power is the Civilian Society itself: it is the desire to adhere to a model. We have to build and support the development of a European civilian society. One speaks of the American way of life: it is up to us to promote the European way of life, by delving into our cultures, our philosophers or into what defines us, to find

the ideas to create a new social model. Building a European dream is essential as we cannot create, as example, a defense force if we do not have the desire from the beginning to live together with the same objectives. This model needs to be constructed and I think that there is still a lack of debate.

What allowed the French Revolution to succeed? One huge united breath, the momentum given to the world by the ideas of many: «Liberty, Equality, and Fraternity». Men whose status was that of subjects became citizens and masters of their individual and collective destiny. The young Republic was saved by military victories arising from its strong armies and also from the conviction that every soldier was a sword.

A Constitution is therefore needed as a first step in building a European dream made up of our individualities. The renowned «European social model» is a good example of what would be a credible alternative to other models of societies proposed all around the world include to face and destroy the models proposed by the nationalist parties.

The Brakes on a Powerful Europe

One of the most important obstacles, because of the world economic crisis, is the return of nationalism and regionalism: the Balkans has seen the loss of hundreds of thousands of lives. Recently, Hungary, Rumania and Poland have seen a resurgence of nationalist discourse. France is not an exception with votes for Jean-Marie Le Pen in 2002 and a «no» vote against the European constitution in

2005 and the votes for Marine Le Pen in the French presidential elections of 2012. There exists a tangible fear heightened by the lack of debate. This translates into regional and national isolationism. Fear has won the first battle but it must not be allowed to win the final one. The world economic crisis gave to the nationalist extremist parties a stock of stupid easy answers. Despite the obstacles to European power, the fact remains that a number of projects have been successfully deployed within Europe, notably the structural fund. Countries like Spain, Portugal and Greece have seen massive improvements in social and economic development because of these funds. We can make a positive assessment of these European projects, especially that they prompted the new countries to want to join the economic union. And all the elections in the states member of the European Union underline that those states don't want to leave the European Union or the Euro zona. The elections of June 17, 2012 in Greece underline the fact that the Greece citizens didn't want to leave the European Union and the Euro zona! A certain num-

ber of «big jobs» still need to be done, in social and political areas. Resources have been allocated to education and training programs but much remains to be done.

The Need for Political Union

The Union confirmed at the Nice summit its willingness to enlarge from the year 2003, admitting new members who met the conditions of accession. We are now 27! However we must ask ourselves the question that has yet to be answered, what will be the geographical boundaries of Europe? If we do not develop a «hardcore» of members as the vanguard of the political union we will lament the dilution of the Union as it enlarges.

The pressure of enlargement should have made the EU take a qualitative leap by strengthening the common policies, allowing new members to integrate into a reformed institutional framework. Through a complete institutional shake up and the creation of a hardcore of members we could bypass the blockages accumulated since the signing of the Maastricht treaty and stop condemning Europe to impotence. We could avoid a crisis which reveals our

weaknesses and may lead to setbacks or even a collapse of the building which began in 1957.

Faced with the strategic challenges of the 21st Century, the construction of a politically unified Europe is necessary. The new challenges cannot be handled by individual states neither by a system of intergovernmental cooperation. The latter showed its limitations in the ex -Yugoslavia. We really need to organize the building of a political Europe in successive steps.

On centre stage, would be a few states which have chosen to go further in the political union, governed by a constitution. Members of this small group would be members of the EU and share common policies involving internal security (Schengen) and external security (defence). In addition they would jointly manage foreign affairs and the economy. In the first outer circle of states would be those interested only in free trade. However some states in this zone could choose to participate in common policies, including security policies (CFSP) Finally, there is the last group of candidate countries who meet the criteria of a political Europe. The «hard core» would drive the whole Union. This integration within geometric concentric circles would be a realistic way to construct a political Europe. Each country would be able to prepare in its own time for admission to the federation. There would be a shift from total integration to continued sustained influence.

Europe must propose a federated civilization and the creation of a new society. Its constitution should be included in this approach if

it wishes to be better understood and accepted. Everywhere in the world, peoples are searching for some alternative political models. This is an historic opportunity to be seized by our continent.

There should be several models of development and society in this world so that everybody can find what suits them. We should propose a project which fights precariousness, respects the environment and allows individual citizens to flourish in the pursuit of happiness. We must accept that realistically, the market economy is the only one that functions, but we can adapt it to suit any economy so as to serve the population and not the other way around. Let us hope that the destiny of the European Union will be different to that of the Greek League of ancient times, which vanished with the disappearance of the threat from Persia. We have all the means to become a geopolitical power. The future will demand it if we are to face up to the challenges. We need to build a more humanistic European society whose values give rise to a dynamic federation. A constitution is an essential component to forming any sort of political Union.

If Europe was the theatre for the century of enlightenment it was also the setting for two world wars and some still partially unresolved dramas; these experiences should feed our thoughts and help us to develop a new humanist conscience. As in the drawing rooms of the 18th Century, we would like to debate together with the purpose of envisaging tomorrows' world and take our destiny into our own hands.

Наліво підеш..., направо підеш... Україна на стику двох цивілізацій

Приблизно таким було коло питань, яке обговорювали учасники Міжнародної наукової конференції «Позиціонування України у відносинах із ЄС, Росією, Митним союзом і НАТО: сучасний контекст, тенденції, перспективи».

У конференції, яку провів Інститут світової економіки і міжнародних відносин Національної академії наук України, взяли участь науковці, політичні експерти, представники міжурядових і неурядових організацій, дипломати, викладачі вищих навчальних закладів, аспіранти та здобувачі. Вони розглянули сучасний стан, перспективи та напрями розвитку відносин України з провідними центрами сили та інтеграційними об'єднаннями в контексті особливостей світових трансформаційних процесів початку ХХІ століття.

Директор Київського центру політичних досліджень і конфліктології М.Б. Погребинський вважає доречним інтегруватися з євразійськими проектами (Митний союз, Євразійський союз), посилячись на маніпуляції громадською думкою за допомогою ЗМІ, що агітують за європейський напрямок. Насправді, на думку пана Погребинського, більшість населення підтримує інтеграцію у східному напрямку... Можливо, соціологія дає похибку, але твердження про те, що цей напрямок популярніший у суспільстві, як мінімум є не точним. Прихильники цього напрямку попереджають про перспективу «закритого» кордону з Російською Федерацією, забуваючи про те, що це питання має як позитивний, так і негативний аспекти. З одного боку, вільне пересування громадян у межах СНД є позитивним фактором, а з іншого – саме через відкритий і неконтрольований кордон на півночі та сході в Україну щороку пря-

мує величезний потік мігрантів, які прагнуть потрапити до країн Євросоюзу. Ураховуючи нинішній стан справ, усі, кому не вдається перетнути західний кордон нашої держави (або ті, кого повертають, затримавши вже на території ЄС), осідають в Україні, з усіма відповідними соціальними наслідками та тягарем для бюджету. А найголовніше – нині Російська Федерація, як і Україна, прагне лібералізації або взагалі скасування візового режиму з ЄС. Тому дуже ймовірно, що до моменту, коли йтиметься про скасування візового режиму для громадян України або її вступ до Євросоюзу (а це – не найближча перспектива), громадяни Російської Федерації також матимуть можливість вільного пересування територією Європи. Стосовно «консенсусу» влади та опозиції з питання євроінтеграційних прагнень України, то логічно, якщо всі серйозні політичні сили підтримують такий напрям подальшого розвитку – це говорить про те, що більша частина суспільства підтримує цю ідею. Говорячи про недоліки євроінтеграції, прихильники східного напрямку забувають, що євразійська інтеграція несе ті ж самі виклики та проблеми, які потрібно вирішувати. Наприклад, одним із таких викликів є реалізація своєї продукції на зовнішньому ринку. Прихильники Митного союзу часто заявляють, що там простіше продавати нашу продукцію (сусіди ж!), менша конкуренція, але колись доведеться підвищувати якість та конкурентоспроможність цієї продукції. Відмінність у тому, що в ЄС існують чіткі стандарти та досвід (зокрема, досвід наших сусідів), а в Митному союзі треба все розпочинати з нуля, потім доведеться конкурувати з партнерами за вихід на ринок ЄС, що очевидно

буде складніше в рамках такого «оборонного» об'єднання, як Митний союз. Лише за кількісними та якісними показниками ринок ЄС більш привабливий, ніж євразійський, насамперед за купівельною спроможністю населення та кількістю споживачів. Окрім того, інтеграція у східному напрямку для України є поверненням у недалеке, суперечливе минуле. Це також один із основних аргументів прихильників євразійського напрямку. Як відомо, прогресивним є те суспільство, яке дивиться в майбутнє, а не те, яке озирається на минуле.

Альтернативну ідею запропонував інший учасник конференції – колишній перший заступник Міністра закордонних справ України, кандидат юридичних наук О.О. Чалий. На його думку, Україна є «невеликою» (як Туреччина) європейською державою, яка, проте, здатна впливати на «великих» гравців. Ще однією перевагою України пан Чалий вважає її непрогнозованість для інших гравців. Україна, на його переконання, повинна проводити таку зовнішню політику, яка була б спрямована на об'єднання, а не зіткнення позицій провідних акторів на світовій арені. Він припустив можливість участі нашої держави у створенні спільного європейського простору від Лісабона до Владивостока у форматі 2+1. Україна в такому проекті повинна виступати активним посередником і отримувати користь від співпраці з обома сторонами. Мабуть, можна погодитися з паном Перепелицею, який

вважає цей проект «чистою фантазією», що ніколи не буде реалізований, навіть якщо Україна докладатиме для цього зусиль. Головними причинами провалу такого проекту є не економічні та навіть не політичні чинники. На думку генерального директора Центру економічних і політичних досліджень ім. Разумова В.О. Чалого, Україна просто не має ресурсів для участі у двох альтернативних проектах, а тим більше – на їх поєднання. Тому питання співпраці з Митним союзом потрібно відкласти до осені, зосередившись виключно на підготовці до підписання Угоди про асоціацію з ЄС.

Основною проблемою України на шляху її інтеграції, у тому числі внутрішньої, є те, що відбулося в інших європейських постсоціалістичних країнах, але досі не відбулося в Україні – зміна старої комуністичної політичної еліти та позбавлення від «совкового» менталітету. Тобто наше суспільство повинно внутрішньо трансформуватися та інтегруватися. Україна за нинішніх умов виступає не комунікатором між сходом і заходом, як, можливо, нам хотілося б, а розділеною периферією, буферною зоною. Для внутрішньої інтеграції та трансформації, держава потребує консенсусу еліт та нової політичної генерації. У країнах Центральної Європи в 90-х роках внутрішній трансформації, у тому числі зміні еліт, сприяла така організація, як НАТО.

Зрештою питання інтеграції на захід чи на схід є насправді питанням цивілізаційного вибору України як країни та майбутнього України як держави.

**На конференції побував
магістрат Дипломатичної
академії України при МЗС
Володимир
ЛИВИНСЬКИЙ**

Китай у новому світовому порядку: становлення супердержави

УДК 94:327

Володимир САМОФАЛОВ,
кандидат юридичних наук

Частина 1

Китай – США

Відносини між КНР і США протягом останніх чотирьох десятиріч пройшли кілька стадій: партнерську, конкурентну і, зрештою, – потенційних супротивників. Посилення впливу та лідерських амбіцій Пекіна змушує Вашингтон провести стратегічну переоцінку двосторонньої взаємодії.

Китай найбільше від усіх виграв у холодній війні, використавши протистояння між США та СРСР. Він скористався можливістю бурхливого економічного розвитку, не обтяжуючись військовими витратами та союзницькими зобов'язаннями. Протягом тривалого часу Пекін був мало не партнером США. Після закінчення холодної війни американці ще довго не помічали гіганта, який виріс під боком і став їхнім головним конкурентом у змаганнях за світове лідерство.

На сьогодні Китай є най-

більшим зарубіжним власником боргових зобов'язань США на суму 1,3 трлн. дол., що становить 24 % американського зовнішнього боргу. Пекін фактично оплачує значну частину американського бюджетного дефіциту. Запаси доларів США у валютних резервах КНР дорівнюють 2 трильйонам. Обсяг торгівлі між двома країнами у 2011 р. збільшився на 16 %, до 446,7 млрд. дол. у порівнянні з 80,5 млрд. дол. у 2001 році. При цьому китайський експорт становив 324,6 млрд. дол., імпорту – 122,1 млрд. доларів. Частка експорту в економіці Китаю становить 36,6 %, при цьому 20 % експортних поставок іде до США. У 2010 р. частка КНР в обсязі високотехнологічного імпорту США становила 38,5 % у порівнянні з 14,1 % у 2003 році. Сполучені Штати є одним із найбільших інвесторів КНР, обсяг американських інвестицій у 59 тис. проектів становить 67,6 млрд. доларів.

Попри це, США висловлюють стурбованість щодо низки аспектів торговельної політики Китаю, включаючи експортні обмеження на сировинні товари, субсидування китайських компаній, що діють на американському ринку, занижений курс юаня стосовно долара, який штучно створює конкурентні переваги

China has been the world leader of industrial and financial growth in the past three decades, and today it is the world's second-largest economy. The PRC is also the world's biggest trading nation, world's largest exporter of goods, the largest manufacturer and creditor, and the largest consumer of raw materials. It has the world's largest foreign exchange reserves, population and army. China's further growth will influence a new balance of power on a global scale, and its ambitions for world leadership are supported not only by its economic and financial growth, but also by its growing political and military power.

Key words: China, USA, Russia, India, new world order

китайським виробникам і не дає змоги США скоротити негативне сальдо торговельного балансу, а також обмежувальний інвестиційний режим і необхідність захисту прав на інтелектуальну власність. Американські аналітики зазначають, що підвищення курсу юаня стосовно долара на 20 % сприяло б зменшенню американського зовнішньоторговельного дефіциту на суму від 50 до 125 млрд. дол. і створенню 300-750 тис. нових робочих місць (за оцінками китайських експертів, курс юаня стосовно долара з 2005 р. виріс на 31 %). Водночас експерти Комісії з міжнародної торгівлі США вважають, що зайнятість у країні може збільшитися на 2,1 млн. робочих місць у разі, якщо Китай вживе заходів із захисту інтелектуальної власності.

Китайські претензії стосуються політизації торгово-економічних питань, антидемпінгових розслідувань, створення рівних умов для інвестицій китайських компаній у США та

зняття обмежень на експорт до КНР високотехнологічної продукції.

Американська економіка прив'язана до китайської за рахунок виносу частини виробництв на територію КНР, зростаючої залежності американського споживчого ринку від імпорту китайських товарів, наявності у Китаю великих доларових активів і американських боргових зобов'язань. Понад 80 % американських компаній, що працюють у Китаї, повідомили про двозначне зростання доходів у 2011 р., при цьому в половині з них прибуток зріс на понад 20 %. Жорстка конфронтація з Пекіном означала б для Вашингтона удар по власних економічних інтересах. Тому США реалізують сценарій, що поєднує економічну прагматичну співпрацю та можливість блокування зростаючої ролі Китаю в глобальному масштабі. Сполучені Штати хочуть однополярного світу, але багатополарної Азії. Китай, навпаки, прагне до багатополарного світу, але

однополярної Азії.

У той час як Вашингтон за рахунок подальшого продажу Пекіну своїх боргових зобов'язань і зростання курсу юаня сподівається скоротити дефіцит торговельного та платіжного балансу, КНР усе більше сумнівається в доцільності економічної та фінансової взаємозалежності з США, зберігання своїх валютних резервів у американських активах, поставивши під сумнів роль американського долара у світі. При цьому складається парадоксальна ситуація, коли Китай, купуючи боргові зобов'язання Сполучених Штатів, фактично оплачує модернізацію збройних сил США та своє оточення американськими військовими базами і флотом.

Подальший розвиток партнерських відносин між США та КНР може призвести до розширення їх співпраці в галузі торгівлі та інвестицій, створення зони вільної торгівлі, спільних дій у відповідь на спільні глобальні загрози та виклики. Водночас у якості суперника Китай може стати новим «Радянським Союзом» для Сполучених Штатів, що призведе до нової холодної війни, скидання боргових зобов'язань США, реструктуризації сформованої міжнародної системи на користь Китаю та сприятиме посиленню китайсько-американської боротьби за геополітичне домінування в новому світовому порядку. При цьому Китай, на відміну від СРСР, буде для США не тільки геополітичним супротивником, а й серйозним економічним конкурентом, особливо в отриманні глобального

контролю над виробництвом сировини та міжнародними транспортними коридорами.

Останнім часом Китай різкіше реагує на критику США, зокрема, на заклики ревальвувати юань. Пекін минулого року відповів вимогою до Вашингтона посилити фінансову дисципліну у себе в країні, що американці назвали «борговим тероризмом».

Офіційно визнаючи Китай світовою державою, США, тим не менш, не готові розглядати його як рівноправного партнера. Водночас американська адміністрація намагалася поділити світ на сфери впливу між США та Китаєм, звернувшись у 2009 р. до Пекіна з пропозицією про створення «групи двох» (G2). Проте Китай заявив про незгоду з формулою «групи двох» і підтвердив свою прихильність до концепції багатопольярного світу. КНР також насторожено ставиться до ідеї нового світового порядку, розробленої в надрах Більдерберзького клубу, що активно просувається лідерами США й Англії.

США та їхні ключові союзники не зацікавлені в глобальній присутності та посиленні Китаю, особливо в нарощуванні ним військової сили. У цьому зв'язку вони прагнуть обмежити вплив останнього на міжнародній арені, витісняючи КНР із Африки, Близького Сходу, Латинської Америки, стримуючи його активність у Середній та Східній Азії, басейні Індійського океану. З цією ж метою Сполучені Штати прагнуть створити на Близькому Сході «коаліцію помірних» – військо-

вий союз із держав-членів Ради співробітництва країн Перської затоки, а також Єгипту та Йорданії.

Відверту оцінку політиці США щодо Китаю та Росії у своєму інтерв'ю PressTV дав колишній заступник Міністра фінансів США Пол Робертс: «...Вашингтон втрутився в Лівію і докладає все більше зусиль для втручання в Сирію, тому що ми хочемо позбавитися від росіян і китайців. Ми зацікавлені в цьому, тому що у росіян є військово-морська база, яка забезпечує їм присутність у Середземному морі... Вашингтон намагається застосувати блок, застосувати свої переважачі військові та стратегічні можливості з метою не допустити отримання Китаєм ресурсів і уповільнити розвиток китайської економіки. ...Як тільки Росія і Китай прийдуть до висновку, що з американцями просто не можна взаємодіяти раціонально і що вони налаштовані якимось чином їх підкорити і завдати їм шкоди, результатом може стати будь-якого роду ескалація. Це – реальна небезпека, і нам може загрожувати велика війна».

Дії США та їхніх союзників з підтримки військового конфлікту в Лівії, у результаті чого Китай

позбувся 3 % свого імпорту нафти, викликали негативну реакцію Пекіна. Без роботи там також залишилися 36 тис. китайських громадян із 75 компаній, зайнятих у 50 проектах. Збитки, завдані китайським компаніям через військові дії в Лівії, перевищили 20 млрд. доларів.

На сьогодні зростає американсько-китайське протистояння в Південному Судані через доступ до його нафтових запасів, що забезпечують 8 % потреб Пекіна в сирій нафті. Обидві сторони підтримують протидіючі сили в цьому регіоні: Китай – повстанців, які діють у Південному Судані та сусідній Уганді, США – угандійські урядові війська. Останнім часом Сполучені Штати навіть направили до Уганди спецназівців для підтримки будівництва американськими корпораціями нафтопроводу з Південного Судану до узбережжя Атлантичного океану для подальшого транспортування нафти в США. Нині Сполучені Штати отримують 18 % своїх поставок енергоресурсів із Африки, і ця цифра збільшиться до 25 % у 2015 році.

Дестабілізація Ірану є ще одним засобом ослаблення Китаю. Незважаючи на зусилля Пекіна

диверсифікувати постачання енергоносіїв, він і досі критично залежить від імпорту іранської нафти. Нещодавно Саудівська Аравія, яка вороже ставиться до іранської ядерної програми, запропонувала, імовірно, не без підказки старших партнерів, постачати китайцям за нижчою ціною ту ж саму кількість нафти (14 % імпорту КНР), яку Китай імпортує з Ірану. Проте Пекін, для якого Іран – довгостроковий стратегічний союзник, відмовився від запропонованої угоди.

Інтереси Китаю та США стикаються на Тайвані, в Ірані, Афганістані, Південно-Східній і Центральній Азії, а також у Африці, де КНР нещодавно обійшла Америку за обсягами торгівлі. Витискаючи Китай з Африки, яка забезпечує йому постачання понад 30 % необхідних енергоресурсів, Близького та Середнього Сходу (50 % поставок нафти), США водночас вирішують для себе два важливі завдання. Перше – зниження економічного зростання Китаю шляхом його витіснення з країн, багатих стратегічними ресурсами, та заповнення ніші, що звільнилася, американськими компаніями. Друге – спонукання його до експансії в Росію та колишні радянські середньоазіатські республіки, багаті нафтою, газом і металами, які конче потрібні Китаю. Це дасть змогу не тільки усунути загрозу військового конфлікту США та їхніх союзників із КНР, а й значно ослабить Пекін і Москву – головних конкурентів американської гегемонії у світі.

Нині Китай сприймається американським полі-

тичним істеблішментом як найбільш важлива загроза для інтересів США в довгостроковій перспективі. Між двома країнами зростає недовіра та кількість взаємних звинувачень. Вашингтон стурбований тим, що Пекін прагне використати свою економічну та військову міць в Азії для отримання переваг за рахунок США. Суперництво між Сполученими Штатами та КНР може стати конфліктним домінуючим фактором у діяльності двох провідних економічних регіональних організацій: Транс-Тихоокеанського партнерства (Trans-Pacific Partnership – TPP) і Регіонального всеосяжного економічного партнерства (Regional Comprehensive Economic Partnership – RCEP), неформальними лідерами яких є Вашингтон і Пекін відповідно. Конкуренція між ними може розділити членів АСЕАН на два табори та підірвати роль цієї організації в Південно-Східній Азії.

Сполучені Штати із занепокоєнням спостерігають за посиленням домінування Китаю в Азії, що йде врозріз із американськими інтересами в регіоні та веде до напруженості у відносинах із азійськими сусідами. Економічно КНР вже виграв в Америку Південно-Східну Азію. Для геостратегічного стримування китайського впливу Вашингтон приступив до модернізації старих і вибудовування нових важелів протидії. США зміцнюють і розширюють свої безпекові угоди з нинішніми союзниками, залучають нових стратегічних партнерів (В'єтнам, Індія, Сінгапур і Філіппіни). У 2012 р. в Сполу-

чених Штатах було проведено імітаційні ігри, а з партнерами з Південної Кореї, Японії та Філіппін – військові маневри, спрямовані проти Китаю. Союзники США все більше залежать від КНР в економічному плані та при цьому зміцнюють свої зв'язки з Вашингтоном у сфері безпеки. США розуміють, що багато країн в Азії хочуть, щоб Америка врівноважувала зростаючий тиск Китаю, але при цьому не змушувала їх робити вибір між двома гігантами.

Зниження присутності США в усіх регіонах світу, наростання ізоляціоністських тенденцій в Америці, а також бажання сконцентрувати основні зусилля та ресурси на ключових напрямках зумовило вибір Азіатсько-Тихоокеанського регіону як головного вектора американської зовнішньої політики. Розширення присутності США в Азії ставить Китай перед складною дилемою: якщо не чинити опору побудові американоцентричної економічної системи в азійському регіоні, вона буде розвиватися й далі; якщо спробувати її заблокувати, сусіди можуть бути налякані діями КНР і ще тісніше згуртуватися навколо США.

Нова позиція Вашингтона щодо Пекіна відбилася у Стратегії національної оборони США, переглянутої в січні 2012 року, де вперше Китай названо потенційним супротивником Сполучених Штатів. У ній КНР характеризується як регіональна держава, яка значно впливає на економіку та безпеку США. Документ передбачає переміщення «strate-

гічної опори» США в Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) і підтримання стабільності в ньому шляхом зміцнення відносин з азійськими союзниками та партнерами. У плани включено також відпрацювання спільних ударів ВМС, морської піхоти і ВПС по внутрішніх районах Китаю, перехоплення протисупутникових і протикорабельних ракет дальнього радіусу дії, підвищення мобільності супутників для ускладнення ударів по них китайських ракет, проведення кібератак проти китайських засобів ПРО.

Переглядається й колишня стратегія протидії КНР в АТР, насамперед, використання «першої острівної гряди» (Японія – Тайвань – Філіппіни), як передової наступальної лінії стосовно Китаю. Американська військова присутність на цьому рубежі починає слабшати під тиском нових обставин. Перш за все, через збільшення присутності китайських ВМС і ВПС у регіоні, а також активізацію позиції місцевого населення, яке стало менш терпимим до присутності американських баз на своїй території та більш лояльним до Китаю. Змінюється й позиція урядів приймаючих країн, зокрема японський уряд Хатоями, що нещодавно пішов у відставку, мав намір закрити американську військову базу на Окінаві, де дислоковано дві третини з 70 тис. військовослужбовців США, які перебувають у Японії. Це стало однією з причин розпочатого виведення з Окінави 9 тис. американських морських піхотинців на бази на Гуамі, Гавайях і в Австралії.

У разі розвитку такого сценарію військові підрозділи США будуть змушені передислокуватися на «другу острівну грядку» – Океанію (Гуам, Каролінські, Маршаллові, Маріанські та Соломонові острови), що знаходиться порівняно близько до Східної Азії та одночасно – поза тією зоною, з якої Пекін хоче витіснити американський флот. Займаючи другу лінію протистояння Китаю та згортаючи свою присутність в акваторії «першої острівної грядки», США, тим не менш, збережуть можливість повітряного та морського патрулювання в цьому регіоні, а також в Індійському океані.

Військово-морська стратегія Китаю складається з трьох етапів. На першому з них (2000-2010 рр.) Пекін ставив за мету встановити контроль у межах «першої острівної грядки». На другому етапі (2010-2020 рр.) КНР буде прагнути встановити контроль у рамках «другої острівної грядки». На третьому етапі (2020-2040 рр.) Китай має намір покласти край американському військовому домі-

нуванню в Тихому та Індійському океанах.

Сильне обурення Китаю викликають розвідувальні операції ВПС і ВМС США на кордоні китайських територіальних вод і військово-морське патрулювання в міжнародних водах, що входять у зону китайських економічних інтересів. Пекін сприймає такі дії як провокацію та намагається покласти їм край, що може призвести до ненавмисних зіткнень і військового конфлікту. У КНР також викликає занепокоєння американська доктрина «повернення до АТР», плани США з будівництва нового протиракетного радару з фазованими ґратами на півдні Японії (на додаток до вже існуючого на о. Хонсю) і ще одного – в Південно-Східній Азії, розгортання в регіоні стратегічних бомбардувальників B-1 і винищувачів F-22 і F-35, а також збільшення кількості кораблів протиракетної оборони класу «Іджіс» із 26 до 36 суден, при тому, що 60 % із них будуть зосереджені в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Для створення військо-

вого потенціалу, відповідного американському, Пекін вирішив іти не шляхом «асиметричного» нарощування сил, розуміючи, що на це знадобиться багато часу та коштів, а методом «перпендикулярної» протидії. Для цього Китай удосконалює проти-спутникову зброю, нарощує свій космічний арсенал, який дав би змогу знищити американські супутники на орбіті та забезпечити збройним силам КНР вирішальну стратегічну перевагу. Китай на сьогодні має у своєму розпорядженні 74 із 500 створених у світі суперкомп'ютерів, посідаючи за їх кількістю друге місце у світі. Для порівняння: 12 років тому Пекін не мав жодного суперкомп'ютера, а Вашингтон зараз має 263. Американські експерти переконані: якщо так піде й надалі, незабаром КНР наздожене та пережене Америку за цим показником, що загрожує національній безпеці останньої, оскільки суперкомп'ютери широко використовуються в ході реалізації програм удосконалення ракетно-ядерної зброї та сучасних

авіаційно-космічних комплексів.

Збройні сили США будуються на концепції сетецентричної війни та здатності до масованого застосування високоточної зброї, що забезпечують космічні супутники. У Пекіні розуміють, що виведення їх з ладу зменшить на порядки ефективність американських збройних сил. Перш за все, ВПС і ВМС, які без можливості застосування установленої на них новітньої високоточної зброї перетворяться з єдиної бойової системи на звичайний набір застарілих «платформ» – літаків, вертольотів і кораблів. Залежність збройних сил США від супутників становить: 95 % – у сфері розвідки та спостереження, 90% – зв'язку, 100 % – навігації та позиціонування, 10 % – метеорології. Тому Китай активно розвиває засоби ураження класу «земля – космос», «космос – космос» і «космос – земля», які в разі війни можуть «засліпити» збройні сили США, позбавити їх можливості завдавати ударів по території КНР високоточною зброєю з моря й повітря та унеможливити дії американських ВМС на китайських комунікаціях.

Певну роль у становленні китайської космічної та ядерної програми свого часу відіграли й США, які в обмін на охолодження відносин із Радянським Союзом сприяли виїздові до Китаю відомого американського вченого-ракетника китайського походження Цяня Сюшеня, який стояв у витоків створення атомної, ракетної та космічної галузей, а також становлення китайської наукової школи. Сприяли цьому процесові й амери-

канські корпорації «Лорал» і «Хьюз електронікс», які в 1990-і роки передали Китаю інформацію, що дала йому змогу поліпшити характеристики своїх балістичних ракет, систем наведення та ядерних озброєнь. Свій внесок у розроблення сучасних МБР зробила й китайська розвідка, що є однією з трьох найсильніших у світі, роздобувши секрети семи нових американських боеголовки для міжконтинентальних балістичних ракет. У цьому зв'язку американські аналітики зазначають, що шпигунство та масштабне придбання технологій подвійного використання можуть значно прискорити модернізацію збройних сил Китаю.

Військово-морські сили США спільно з союзниками в регіоні (Австралія, Малайзія, Південна Корея, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни та Японія) збільшують інтенсивність проведення навчань для зміцнення відносин взаємодії з партнерами в АТР як інструмент для обмеження підйому Китаю та нарощування ним військової потужності. При цьому Вашингтон прагне створити навколо КНР військовий союз із залученням нових учасників, насамперед, Індії та В'єтнаму. Сполучені Штати також продовжують створювати в різних регіонах планети елементи протиракетної оборони, які поступово об'єднуються в глобальну систему, що дасть їм змогу успішно здійснювати перехоплення балістичних ракет. Крім того, США планують залишити в Афганістані свої військові бази після виведення військ із цієї країни, а також передати постра-

дянським середньоазіатським республікам частину своїх озброєнь, що виводяться з Афганістану. Ці плани викликають негативну реакцію Пекіна. Водночас його наступальна тактика тривожить сусідні азіатські країни та змушує їх звернутися за захистом до США, що зміцнює їх роль як гаранта безпеки та стабільності в Азії.

КНР – Тайвань – США.

У рамках американсько-китайських відносин проблема Тайваню має величезне військово-стратегічне значення як для США, так і для КНР. З цього острова, що знаходиться посередині китайської берегової лінії, США можуть проектувати силу в бік узбережжя Китаю та прилеглих до нього районів. Якщо Тайвань повернеться до складу Китаю, то флот останнього не тільки опиниться в стратегічно вигідній позиції стосовно «першої острівної гряди», а й проектуватиме свою міць далеко за її межі.

Прихід до влади на Тайвані та в Америці нових керівників значно змінив характер сформованих відносин. Вашингтон більше не визнає Тайвань суверенною державою та поділяє точку зору КНР, згідно

з якою Китай і Тайвань – це частини єдиної нації. Тайванський президент Ма почав проводити політику активної взаємодії з КНР. Пекін докладає значних зусиль, щоб прив'язати Тайвань до себе в рамках економічного, соціального та гуманітарного співробітництва. На сьогодні понад 30 % експорту Тайваню припадає на Китай, більше 70 % тайванських компаній інвестували понад 200 млрд. дол. у китайську економіку, що становить 84 % закордонних інвестицій Тайваню. Щорічно острів відвідують 500 тис. туристів із КНР, близько 1 млн. тайванців тимчасово мешкають у Китаї. Гасла Ден Сяопіна «Одна країна – дві системи» і «Бути багатим – це почесно» поступово усувають протиріччя між китайцями по обидві сторони Тайванської протоки, сприяють їх взаємній інтеграції.

На сьогодні співпраця з Китаєм є для США більшим пріоритетом, ніж взаємодія з Тайванем. Ситуація, що склалася, сприяє збереженню статус-кво, а також можливостям більш тісної співпраці всіх трьох сторін уже в найближчій перспективі в рамках нового «тихоокеан-

ського співтовариства».

КНР – КНДР – США.

На сьогодні Північна Корея має 6-8 ядерних зарядів і 1 тис. ракет, що загрожують Південній Кореї, Японії та базам США на Окінаві та Гуамі. КНДР здатна буде дістати ядерною зброєю Америку вже до 2015 року. Китай може запропонувати США свої гарантії безпеки Сеула в обмін на виведення з Південної Кореї американських військ. При цьому спонукальним мотивом можуть бути побоювання Пекіна з приводу появи спільних американсько-південнокорейських військ на північно-східних кордонах КНР у разі краху північно-корейського режиму. У випадку розвитку такого варіанта подій Китай може зіграти на випередження, увівши свої війська в КНДР.

Зі свого боку, США можуть дати зрозуміти Китаю, що не будуть заперечувати проти анексії Північної Кореї, таким чином назавжди усунувши для себе складну проблему непередбачуваності дій режиму з ядерними амбіціями. У цьому разі до сфери впливу Пекіна майже напевно потрапить не тільки Північна Корея, а й уся материкова частина

Південно-Східної Азії. При реалізації такого сценарію для США це буде виправдана жертва, яка змусить Пекін загрузнути в регіональних проблемах і надовго забути про свої глобальні амбіції.

Отже, двополярна американсько-китайська структура, що формується, усе більшою мірою впливатиме на ситуацію у світі та характеризуватиметься такими діями США та КНР у сфері двосторонніх відносин:

- Метою «хеджованої» політики США щодо Китаю найближчими роками буде стримування Пекіна від претензій на роль регіонального гегемона та глобального лідера. Залежно від подальших дій КНР Сполучені Штати та їх азійські союзники будуватимуть партнерські або суперницькі відносини з Пекіном. Водночас Китай прагнуче виграти без бою, витісняючи США як провідну державу з Азії та Африки, уникаючи при цьому прямої конфронтації.

- США візьмуть на себе роль гаранта рівноваги в АТР, зберігаючи свій домінуючий статус і виступаючи при цьому в якості посередника у врегулюванні конфліктів і згладжуванні дисбалансів сил між потенційними суперниками.

- Вашингтон намагатиметься втягнути Пекін у систему багатосторонніх організацій та участі в різноманітних структурах, миротворчих та антитерористичних операціях, міжнародних форумах для вирішення безлічі проблем, щоб обмежити та зв'язати активність КНР у глобальному та регіональному масштабах.

- США як оплот безпеки в Азії можуть приступити до створення азійського аналога НАТО, спрямованого проти Китаю, у який, поряд із американськими традиційними союзниками, можуть увійти Індія, Таїланд і В'єтнам. Оточення КНР військовими базами також чинитиме тиск на китайський бюджет і загрожуватиме його морським комунікаціям. Одночасно, з урахуванням невдалого досвіду створення G2, Вашингтон може запропонувати Пекіну подібний проект щодо Азійсько-Тихоокеанського регіону. При цьому інші країни, у тому числі союзники, побоюватимуться, що можуть виявитися предметом торгу з боку США або Китаю.

- Для скорочення свого зовнішньоторговельного та бюджетного дефіциту США продовжать чинити тиск на Китай з метою ревальвувannya юаня та відмови від субсидування експортної продукції. Для цього Вашингтон намагатиметься заручитися підтримкою СОТ, МВФ і «великої двадцятки».

- З метою обмеження економічного зростання Китаю США можуть вивести свої інвестиції з КНР у сусідні країни, зменшити експорт технологій, а також ввести обмеження у двосторонній торгівлі аж до торговельної війни.

- Для ізоляції Пекіна від його основних азійських союзників (Бангладеш, Камбоджа, М'янма, Непал, Пакистан, Північна Корея та Шрі-Ланка) США можуть надати їм політичні та ділові альтернативи масштабній «м'якій силі» Китаю.

- КНР може підтримати

намір США «повернутися до Азії» та піти на розширення співпраці з ними у разі врахування Вашингтоном китайських регіональних і глобальних інтересів.

- Китай може скористатися фінансово-торговою залежністю США від нього, щоб домогтися співпраці останніх у таких спірних питаннях, як постачання зброї Тайваню та вирішення «тайванської проблеми». Крім того, досягнення військового паритету між збройними силами КНР і США в західній частині Тихого океану може призвести до «фінляндизації» Тайваню і можливого подальшого використання як плацдарму Китаю в його експансії в басейнах Тихого та Індійського океанів.

- КНР може здійснити «аншлюс» Північної Кореї в разі її економічного краху для запобігання поглинання останньої Південною Кореєю та виходу американсько-південнокорейських військ на північно-східний кордон Китаю.

- Зростання військового потенціалу Китаю та змен-

шення впливу США у світі може призвести до виведення американських військ із Південної Кореї та Японії та вимушеного формування США двох нових оборонних ліній у тихоокеанському регіоні (Гуам – Маріанські острови – Гаваї, західне узбережжя Сполучених Штатів) замість втрачених позицій.

- Скорочення КНР купівлі казначейських зобов'язань США на користь золота, твердих активів і валют ринків, що розвиваються, а також диверсифікація валютних резервів може призвести до обмеження обороту та падіння курсу долара на світових ринках і біржах, зниження активності МВФ і Світового банку.

- В умовах наростаючого стратегічного суперництва Китай може перетворитися на довготривалу загрозу для США, а загострення існуючих між ними протиріч – спровокувати конфлікти і навіть великомасштабну війну.

(Завершення статті в наступному номері «З.С.»)

АНОТАЦІЯ

Сьогоднішній Китай – світовий лідер останніх тридцяти років за темпами зростання промислового та фінансового потенціалу, володар другої за величиною економіки у світі – перетворився на найбільшого світового експортера, кредитора, споживача сировинних ресурсів, державу з найбільшими золотовалютними резервами, майбутньою світовою резервною валютою, найбільшим населенням і армією у світі. Подальший розвиток Китаю буде значно впливати на формування нового світового порядку. Його амбіції на глобальне лідерство сьогодні підтверджуються не тільки економічною і фінансовою, а й зростаючою політичною та військовою міццю.

Ключові слова: Китай, США, Росія, Індія, новий світовий порядок.

АННОТАЦИЯ

Сегодняшний Китай – мировой лидер последних тридцати лет по темпам роста промышленного и финансового потенциала, обладатель второй по величине экономики в мире – превратился в крупнейшего мирового экспортера, кредитора, потребителя сырьевых ресурсов, государство с наибольшими золотовалютными резервами, будущей мировой резервной валютой, крупнейшим населением и армией в мире. Дальнейшее развитие Китая будет значительно влиять на формирование нового мирового порядка. Его амбиции на глобальное лидерство сегодня подтверждаются не только экономической и финансовой, но и растущей политической и военной мощью.

Ключевые слова: Китай, США, Россия, Индия, новый мировой порядок.

Превентивна дипломатія: міф чи реальність?

УДК 94:327

Світлана МЕЛЬНИК,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
дипломатичної та
консульської служби
Дипломатичної академії
України при МЗС, старший
науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАНУ

Частина 2

Метод раннього попередження (early warning) був запозичений із військово-політичної сфери та позитивно зарекомендував себе в рамках превентивної дипломатії. Він передбачає необхідність попередження про можливу небезпеку, що потенційно може загрожувати миру. У рамках ООН на сьогодні створено розгалужену систему раннього попередження різноманітних загроз (екологічні катастрофи, масовий голод, епідемії, ядерна небезпека тощо). Крім Організації Об'єднаних Націй, система раннього попередження активно розвивається й на регіональному рівні, зокрема, у рамках ЄС, ОБСЄ, Африканського

Союзу тощо. Так, в ОБСЄ діє Центр із попередження конфліктів, а мандат Верховного комісара ОБСЄ з прав національних меншин передбачає повноваження з раннього попередження конфліктів, пов'язаних із порушенням прав нацменшин, а також вжиття заходів щодо їх ліквідації.

Стосовно раннього попередження вирішальну роль відіграють професійна оцінка й аналіз отриманої інформації, а також правильне визначення адресата інформації. Лише в такому разі згадана інформація буде релевантною для раннього попередження конфлікту. Особливо рельєфно це продемонстрували події в Руанді в 1994 р., коли не спрацював механізм адекватного реагування на низку ранніх попереджень про загрозливий розвиток подій у цій країні, унаслідок чого ООН втратила можливість запобігти розгортанню міжнародного конфлікту [1]. Відтак, у доповіді Генерального

This article deals with the evolution of preventive diplomacy as a modern instrument for maintaining international peace and security. The author discloses the origins of this concept, analyses its main instruments, demonstrates special importance of the document "Agenda for Peace" (1992) for the emergence of preventive diplomacy, defines the role of the UN Secretary General in the framework of its practical implementation, and proves the effectiveness of preventive diplomacy in comparison to other mechanisms of preserving peace and security, especially under the circumstances of world economic crisis.

Keywords: preventive diplomacy, peacekeeping operations, peaceful settlement of disputes, UN Secretary General, preventive deployment, early warning.

секретаря Пан Гі Муна «Превентивна дипломатія: досягнення результатів» 2011 р. особливо вказується на те, що ефективність і дієвість цього механізму проявляється саме в ранньому реагуванні. Потрібно забезпечити тісний зв'язок між попередженням і реагуванням. Адже нерідко, на перший погляд, нібито незначні, однак своєчасно зроблені кроки (наприклад, заяви РБ ООН про стурбованість ситуацією, демарш або протест Генерального секретаря ООН) можуть мати більш відчутні наслідки для припинення ескалації конфлікту, ніж масштабні операції, здійснені на пізніших стадіях

його розвитку [2].

Вважається, що превентивне розгортання (preventive deployment) є найбільш дієвим інструментом превентивної дипломатії. Воно може здійснюватися в умовах внутрішньодержавної кризи, міжнародного конфлікту, а також з метою забезпечення безпеки в ході здійснення гуманітарної допомоги в умовах грубого та масового порушення прав людини. У разі міжнародного конфлікту цей метод застосовується тоді, коли обидві сторони вважають, що присутність ООН по обидва боки кордону сприятиме припиненню бойових дій, або коли лише одна сторона

Сили з превентивного розгортання ООН у Республіці Македонія (1995-1999 рр.) (UNPREDEP)

Пост спостереження Сил з превентивного розгортання ООН у Республіці Македонія (1995-1999 рр.) (UNPREDEP)

Миротворці з Місії ООН на вулицях м. Порт-о-Пренс. Гаїті 1996-1997 рр. (UNSMIN)

відчуває загрозу та висловлює прохання забезпечити відповідну присутність лише з її боку кордону.

Превентивну функцію можуть виконувати практично всі операції з підтримання миру, оскільки їх метою є попередження спалаху насильства та запобігання відновленню конфлікту. Однак, справді превентивним розгортанням буде таке, що відбувається до початку збройного конфлікту. За всю історію миротворчих операцій із мандатом щодо превентивного розгортання відбулися лише три операції: у Македонії, Центрально-Африканській Республіці та на Гаїті. Істотною ознакою цих операцій було те, що конфлікт розвивався без застосування насильства. Проте, слід зазначити, що попри успішність таких операцій, міжнародне співтовариство не завжди охоче сприяє їх проведенню, оскільки вони вимагають більших фінансових видатків порівняно з іншими засобами превентивної дипломатії.

Утворення демілітаризованих зон (demilitarized zone) переважно пов'язується із діяльністю з превентивного розгортання. Теоретично такі зони можуть утворюватися по обидва боки кордону за згодою всіх конфліктуючих сторін як засіб їх роз'єднання або ж на прохання однієї сторони з метою уникнення причини для нападу. Так, Б. Галі зазначав, що ці зони могли б слугувати ознакою прагнення до миру. Однак, на практиці такий засіб реалізовується непросто, оскільки сторони конфлікту за власною згодою неохоче йдуть на запровадження демілітаризованих зон.

Слід додати, що в «Порядку денному для миру» 1992 р., крім засобів превентивної дипломатії, визначався й механізм її реалізації. Зокрема, вказувалося, що її здійснює Генеральний секретар ООН за допомогою вищих посадових осіб, спеціалізованих установ або відповідних програм

Організації. Крім того, превентивна дипломатія реалізується РБ ООН та ГА ООН, а також регіональними організаціями у співпраці з Організацією Об'єднаних Націй. Слід додати, що в рамках ООН можуть утворюватися й регіональні центри з превентивної діяльності, як певні платформи для зміцнення зусиль у сфері превентивної дипломатії. На сьогодні такі центри працюють у Західній Африці (з 2000 р.), Центральній Азії (з 2007 р.) і Центральній Африці (з 2011 р.). Вони встановлюють безпосередній контакт із учасниками потенційних конфліктів. Наприклад, західноафриканський центр відіграв неабияку роль у врегулюванні конфліктів у Гвінеї та Нігері.

У 2010 р. центральноазиатський центр, що в м. Ашгабат (Туркменістан), зміг надати добрі послуги та підтримку в регулюванні кризи в Киргизстані після зміщення з посади президента цієї країни та спалаху міжетнічного насильства. Також у взаємодії

з іншими міжнародними організаціями центр надавав допомогу в реконструкції, відновленні та проведенні виборів у Киргизстані. У цілому діяльність вказаного центру зосереджена на аналізові та спостереженні за структурними причинами конфліктів у регіоні: нелегальною міграцією, загостренням соціально-економічної ситуації, екологічними проблемами, питаннями стосовно водно-енергетичних ресурсів, наркоторгівлі тощо. Спостерігаючи за цими сферами, центр має можливість своєчасно застосувати метод раннього попередження та реагування на розвиток потенційних конфліктів [3].

Слід зазначити, що саме з появою доповіді Генерального секретаря 1992 р. превентивна дипломатія почала набувати більш конкретних обрисів, насамперед, у практиці міжнародних організацій та окремих держав. Зокрема, превентивна дипломатія стала важливою складовою діяльності багатьох регіональних

Миротворці ООН надають допомогу в школі м. Порт-о-Пренс, Гаїті. Вони забезпечують сотні школярів молоком, рисом, мукою та чаєм

організацій, зокрема, ОБСЄ, АСЕАН, ОАД, СНД, Африканського Союзу та ін. Найбільш розгалужений механізм превентивної дипломатії діє в рамках ОБСЄ. Так, у 1992 р. було створено Центр із попередження конфліктів. На цей орган покладено функції здійснення раннього попередження та врегулювання спорів. У рамках ОБСЄ діє Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин, до повноважень якого входить, зокрема, раннє попередження конфліктів у сфері нацменшин. На практиці діяльність Верховного комісара вважається дуже ефективною. Зокрема, свого часу його прискіплива увага до прибалтійських держав допомогла знизити напруження навколо статусу російської меншини.

У рамках головування України в ОБСЄ у 2013 р. питанням превентивної дипломатії буде приділено особливу увагу. Прикметно, що свій перший візит у якості Діючого голови ОБСЄ Міністр закордонних справ Л.О. Кожара здійснив до Республіки Молдова та її Придністровського регіону з метою надання нових імпульсів у Придністровському врегулюванні.

Загалом можна констатувати, що доповідь Б. Галі «Порядок денний для миру» викликала неабиякий інтерес у світі. Актуальність і масштабність порушених проблем підштовхнула як науковців, так і практиків до активізації досліджень у цій сфері. Саме ця доповідь започаткувала формування доктрини превентивної дипломатії [4]. У цьому контексті можна

Зустріч Міністра закордонних справ України В. Кожара з Президентом Республіки Молдова Н. Тімофті під час офіційного візиту до Кишинева в якості Діючого голови ОБСЄ

особливо відзначити роль Комісії з питань попередження насильницьких конфліктів ім. Д. Карнегі (Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict) [5], висновки якої знаходили своє відображення в доповідях генеральних секретарів ООН на тему превентивної дипломатії.

Крім того, превентивна дипломатія стала об'єктом наукового аналізу низки авторитетних учених. Окремо можна виділити політолога М. Люнда, який очолював групу з дослідження превентивної дипломатії Американського інституту миру. Чималий інтерес викликала опублікована в журналі «Foreign Affairs» його стаття «Underrating Preventive Diplomacy» (1995 р.), згодом вийшла у світ книга М. Люнда «Preventing Violent Conflicts: A Strategy for Preventive Diplomacy» (1996 р.). Привертає до себе увагу доволі нестандартний погляд ученого на розуміння превентивної дипломатії, яку він визначає як комплекс дій окремої держави для недопущення агресії, загрози стосовно себе з боку іншого актора

міжнародних відносин, а також своєчасного упередження дій іншої сторони, які можуть призвести до загрози національним інтересам.

Значну увагу згаданий темі присвятив Б.В. Джентельсон, який аналізував превентивну дипломатію з точки зору втрачених або виграних можливостей. Важливим є внесок і Б. Рамчарана, який багато років пропрацював у системі ООН і добре обізнаний з її діяльністю у сфері превентивної дипломатії. У російськомовній літературі можна виокремити праці таджицького дипломата і вченого Е. Рахматуллаєва, який у своїх працях робить особливий акцент на питаннях превентивної дипломатії в Центральній Азії.

Утвердженню концепції превентивної дипломатії після Б. Галі активно сприяли і його послідовники на посаді Генерального секретаря ООН. Зокрема, К. Аннан представив три доповіді на цю тему. Особливо слід відмітити доповідь «Попередження збройних конфліктів» 2001 р. [6], яка містить важливий

висновок про те, що успіх превентивної дипломатії залежить від співробітництва органів ООН (ГА ООН, РБ ООН, Генсек, ЕКОСОР, Міжнародний Суд ООН і т. д.) із державами-членами, міжнародними, регіональними, субрегіональними, неурядовими організаціями та іншими інституціями. Слід зазначити, що на практиці К. Аннан вельми успішно зміг реалізувати принципи превентивної дипломатії в конфлікті між Камеруном і Нігерією з приводу належності півострова Бакассі.

Нинішній Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун продовжив діяльність своїх попередників зі зміцнення інструментів превентивної дипломатії. Заслужовує, зокрема, на увагу той факт, що він запропонував розширити сферу дії превентивної дипломатії, включивши до неї питання глобальної зміни клімату. У 2011 р. Пан Гі Мун оприлюднив свою доповідь «Превентивна дипломатія: досягнення результатів» [7], у якій, серед іншого, зазначив, що така дипломатія продовжує еволюціонувати та на сучасному етапі здійснюється більш широким ніж будь-коли колом учасників, а також використовує значний спектр інструментів. Генеральний секретар підкреслив, що на сьогодні зміцненню згаданої концепції сприяє утворення відповідної міжнародно-правової бази у сфері попередження конфліктів. Пан Гі Мун закликав до формування в міжнародному співтоваристві «культури попередження», яка має замінити існуючу «культуру реагування».

Таким чином, концепція превентивної дипломатії продовжує інтенсивно розвиватися, проявляючи гнучкість до реалій сьогодення. В умовах політичної напруженості або ескалації криз превентивна дипломатія нерідко стає одним із небагатьох механізмів збереження та підтримання миру і безпеки. Ця концепція має значний потенціал у сфері врегулювання та попередження конфліктів як міжнародного, так і внутрішнього характеру.

Разом з тим, далеко не все виглядає оптимістично. У багатьох точках планети тривають конфлікти, що потребують більш активного задіяння інструментарію превентивної дипломатії. Заступник Генерального секретаря ООН із політичних питань Л. Паско підкреслює, що сучасні конфлікти еволюціонують, трансформуються, їх прогнозування стає дедалі складнішим завданням. Нерідко попередження конфліктів гальмує неготовність держав здійснювати відповідні кроки. І це зрозуміло, адже така діяльність часто пов'язана з ризиком, супроводжується значними витратами. Фінансувати миротворчі операції стає набагато складніше. З іншого боку, зусилля з превентивної дипломатії є значно економнішими порівняно з проведенням миротворчих операцій, особливо у сфері миробудівництва. Зокрема, щорічний бюджет Центру з превентивної дипломатії у Західній Африці становить близько 8,8 млн. дол. [8]. Натомість, за даними

Регіональний центр з превентивної дипломатії в Центральній Азії (м. Ашгабат)

Комісії з попередження насильницьких конфліктів ім. Д. Карнегі, міжнародне співтовариство витратило на втручання в 7 масштабних конфліктів (Боснія і Герцеговина, Гаїті, Камбоджа, Персидська затока, Руанда, Сомалі, Східний Тимор) у 1990-х рр. майже 200 млрд. доларів. Більше того, за даними Світового банку, середні витрати громадянської війни еквівалентні 30 рокам зростання ВВП. Процес відновлення економіки країни в середньому триває 14 років і потребує величезних фінансових видатків. Відтак, попередження конфліктів шляхом «тихої дипломатії», раннього реагування, превентивного розгортання є набагато вигіднішим порівняно з політичними, військовими, фінансовими зусиллями, спрямованими на врегулювання конфліктів.

На сьогодні для ефективного попередження конфліктів необхідна всеосяжна, багатопланова та послідовна стратегія. Перед постіндустріальним світом постають нові загрози, обумовлені глобалізаційними процесами. За таких умов ще більш актуальним стає закріплений у Статуті ООН принцип співробітництва держав. Розвиток превентивної

дипломатії не може не базуватися на якнайтіснішій співпраці всіх без винятку акторів міжнародних відносин. Саме таке співробітництво повинно стати реальною запорукою концепції колективної безпеки у світі, а превентивна дипломатія – дієвим доповненням до неї.

Список використаної літератури

1. Доповідь Комісії з проведення незалежного розслідування діяльності ООН в період геноциду у Руанді 1994 р. Доповнення до документа ООН S/1999/1257 від 16 грудня 1999 р. Див. також: Таннер Ф. Предотвращение конфликтов и разрешение конфликтов: пределы многостороннего участия / Ф. Таннер // *Международ. журн. Красного Креста*. – 2000. – № 839.
2. Доклад Генерального секретаря ООН «Превентивная дипломатия: достижение результатов» // Док. ООН № S/2011/552 от 26 августа 2011 г.
3. См. детально: Енча М. Роль превентивной дипломатии в сфере международных отношений – опыт регионального центра ООН по превентивной

дипломатии (РЦПДЦА) в Центральной Азии. Лекция для студентов Института международных отношений при МИД Туркменистана. Электронный ресурс: www.unrcca.unmissions.org.

4. Schmidl E. A. *Agenda für den Frieden* / E. A. Schmidl; *Lexikon der Vereinten Nationen*; Hrsg. von Helmut Volger. – München; Wien, 2000. – S. 121-23.; Wolfrum R. *United Nations: Law, Policies and Practice* / R. Wolfrum. – Munich, 1995.; Neuhold H. *Terminological Ambiguity in the Field of International Security: Legal and Political Aspects* / H. Neuhold // *Ratner S. R. Image and Reality in the UN's Peaceful Settlement of Disputes* / S. R. Ratner // *European Journal of International Law*. – 1995 (6). – P. 426.
5. Див. детальніше: *Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict: Final Report with Executive Summary*. – Washington, 1997.
6. Доклад Генерального секретаря Кофи Аннана «Предотвращение вооруженных конфликтов» // Док. A/55/985 – S/2001/574. От 7 июня 2001. – С. 2.
7. Доклад Генерального секретаря ООН Пан Ги Мун «Превентивная дипломатия: достижение результатов» // Док. ООН № S/2011/552 от 26 августа 2011 г.
8. Там само. – п. 8.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто історію розвитку превентивної дипломатії як сучасного інструменту підтримання миру та безпеки у світі. Автор розкриває причини виникнення цієї концепції, аналізує її основні інструменти, демонструє значення документа «Порядок денний для миру» 1992 р. у формуванні превентивної дипломатії, визначає роль Генерального секретаря ООН у механізмі реалізації превентивної дипломатії, а також доводить ефективність застосування превентивної дипломатії в умовах світової економічної кризи в порівнянні з іншими інструментами підтримання миру та безпеки у світі.

Ключові слова: превентивна дипломатія, миротворчі операції, мирне врегулювання спорів, Генеральний секретар ООН, превентивне розгортання, раннє попередження.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена история развития превентивной дипломатии как современного инструмента поддержания мира и безопасности. Автор раскрывает причины возникновения данной концепции, анализирует ее основные инструменты, демонстрирует значение документа «Повестка дня для мира» 1992 г. в формировании превентивной дипломатии, определяет роль Генерального секретаря ООН в механизме ее реализации, а также доказывает эффективность применения превентивной дипломатии в условиях экономического кризиса по сравнению с другими механизмами поддержания мира и безопасности.

Ключевые слова: превентивная дипломатия, миротворческие операции, мирное урегулирование споров, Генеральный секретарь ООН, превентивное развертывание, раннее предупреждение.

Дипломатія та Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект

УДК 94:327

Вячеслав ЦІВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри
дипломатичної та консульської
служби, заслужений
працівник освіти України

Олександра ШАПОВАЛОВА,
кандидат політичних наук,
старший викладач
кафедри зовнішньої
політики і дипломатії
Дипломатичної
академії України
при МЗС

The article deals with the analysis of the main directions of the foreign policy of the European Union (2009-2013) and of the formation stages of its diplomacy in the conditions of globalization. It is also focused on the institutional development, achievements, problematic issues and prospects of the European External Action Service (EEAS).

Keywords: foreign policy, diplomacy, institutionalization, diplomatic service, model of diplomacy, institutions of diplomacy, European Union, European External Action Service (EEAS).

Частина 2

Організація роботи ЄСЗД. Якщо у функціональному відношенні ЄСЗД є інтеграційним експериментом, то в організаційному плані ця Служба поєднує в собі, з одного боку, ознаки дипломатичного відомства, а з іншого, корпоративні практики Єврокомісії.

Як і класичне дипломатичне відомство, ЄСЗД складається з центрального апарату та мережі закордонних делегацій. Центральний апарат має складну розгалужену структуру та налічує, окрім керівного складу та адміністративних підрозділів, сім територіальних генеральних директоратів, очолюваних управляючими директорами, а також директорат кризового реагування та координації операцій. Властивий для

центрального апарату класичних дипломатичних відомств ієрархічний принцип побудови недостатньо чітко дотримується в цій структурі. Їй вочевидь бракує проміжної ланки між керівництвом Служби та функціональними підрозділами, унаслідок чого в процесі управління спостерігається деяке дублювання функцій і брак внутрішньої координації між різними підрозділами, а сам процес істотно уповільнюється через незрозумілість процедур внутрішнього узгодження питань.

Це також дається взнаки в ході регулювання роботи закордонних делегацій ЄС. Оскільки центральний апарат тривалий час узгоджує інструкції, голови делегацій часто змушені ухвалювати рішення на свій розсуд, подаючи влас-

ні оцінки та міркування як позицію Євросоюзу (що мало місце, зокрема, з головою делегації ЄС в Україні у 2011 р.). Це знижує ступінь послідовності та цілісності діяльності ЄСЗД і створює проблеми не тільки в регулюванні поточних питань, а й у міжнародному позиціонуванні Євросоюзу загалом.

Найбільш інноваційним є кадровий аспект діяльності ЄСЗД. Згідно з положенням Лісабонського договору, Служба повинна включати посадовців із відповідних департаментів Генерального Секретаріату Ради та Комісії, а також персонал, делегований від національних дипломатичних відомств держав-членів. Така потрібна система делегування необхідна для забезпечення збалансованості та згуртованості в роботі Служби, принаймні в перші роки її існування, оскільки, як визначено в базовому рішенні Європейської Ради від 26 липня 2010 р., після 1 липня 2013 р. ЄСЗД зможе залучати службовців із будь-яких підрозділів ЄС, а також державних службовців країн-членів. Формально всі працівники Служби мають однаковий статус

незалежно від попереднього місця роботи.

Оскільки ЄСЗД формувалася шляхом передачі їй визначених підрозділів Єврокомісії та Генерального Секретаріату Ради, персонал цих підрозділів був зарахований до штату Служби автоматично, тоді як представників дипломатичних відомств держав-членів потрібно було залучати додатково. Завдяки цьому на перших порах у ЄСЗД домінували корпоративні практики, сформовані в Єврокомісії. Утім, за два роки функціонування Служби серед майже трьох з половиною тисяч її службовців частка національних представників уже сягнула 25 %, що дає змогу говорити про встановлення певного балансу та поширення більш дипломатичної культури роботи, яка сприяє кращому взаєморозумінню між ЄСЗД і міністерствами закордонних справ держав-членів.

Процес відбору та призначення персоналу Служби відбувається на конкурсній основі, а не шляхом національного делегування чи призначення, що є безпрецедентним для євроінтеграційної спільноти. Кадрові кон-

курси проходять у три етапи: спочатку збираються заявки від якнайбільшої кількості кандидатів, потім відбираються кращі кандидатури, з якими проводяться співбесіди, і обрані призначаються на посади рішенням Високого представника. Формально набір персоналу не регламентується кількісними національними квотами, але на практиці призначення відбуваються з дотриманням рівного географічного та гендерного представництва.

Статус персоналу ЄСЗД не є тотожним статусові дипломатичного персоналу, а скоріше близький до статусу працівників міжнародних організацій. Згідно з базовим рішенням на всіх посадовців Служби поширюється протокол про привілеї та імунітети Європейського Союзу, але вони не підпадають автоматично під дію Віденської конвенції про дипломатичні відносини 1961 року. Їм не видаються дипломатичні паспорти, а лише спеціальні перепустки.

На відмінний від дипломатичного статус представництв ЄС вказує навіть їх назва – вони є не посольствами і не місіями, а саме делегаціями.

На початку дипломатичні агенти держав-членів виявляли великий інтерес до роботи в підрозділах ЄСЗД, особливо в закордонних делегаціях. Однак, функціональні та організаційні проблеми, пов'язані зі становленням нової структури, позначилися також на кадровому аспекті. Через рік після заснування десята частина працівників залишила Службу, що зумовило хвилю розмов про кризу цієї структури. Із плином

часу ситуація стабілізувалася, однак залишається невирішеним питання подальшого кар'єрного просування дипломатів після завершення терміну їх роботи в ЄСЗД та підготовки майбутніх працівників Служби до специфічних умов роботи в ній. Одним із найкращих варіантів вирішення проблеми підготовки фахівців для ЄСЗД вважається створення Європейської дипломатичної академії за аналогією Європейського коледжу безпеки та оборони у Брюсселі.

Не можна не відзначити істотну обмеженість фінансових ресурсів Служби, річний бюджет якої не перевищує півмільярда євро.

Загалом, в організаційному відношенні ЄСЗД, незважаючи на серйозні труднощі, вдалося налагодити прийнятну модель роботи, але для її повної оптимізації потрібен ще не один рік. Наразі організаційний потенціал Служби дає змогу виконувати лише поточну координацію зовнішньої політики, причому головним чином за рахунок вироблення більш-менш злагодженого формату співпраці на місцях між делегаціями ЄС і посольствами держав-членів, а також створення власної системи документообігу. Однак, для реалізації свого основного завдання політичної координації в стратегічній перспективі ЄСЗД бракує ресурсів, що, зрештою, є питанням не лише до самої Служби, а й до інших комунітарних інституцій і держав ЄС.

Взаємодія ЄСЗД з інституціями Євросоюзу. Визначення місця ЄСЗД в інституційній архітектурі

Європейського Союзу було чи не найбільш суперечливим питанням у процесі становлення цього органу. Провідні держави, прагнучи посилити зовнішньополітичну вагу ЄС і власні дипломатичні позиції, підтримували ідею розширення повноважень Високого представника та ЄСЗД за рахунок компетенції Єврокомісії при збереженні повного контролю за новою структурою з боку Європейської Ради або обмежити її незалежність. З іншого боку, Єврокомісія та її президент Жозе Мануель Баррозу також прагнули не допустити істотного звуження своїх повноважень. У результаті склалася парадоксальна ситуація, коли жоден із ключових учасників переговорного процесу не був зацікавлений у наділленні Служби самостійною ініціативною роллю як у зовнішніх контактах, так і у внутрішніх справах Євросоюзу.

Наслідком цього стало формальне закріплення вельми амбівалентного статусу ЄСЗД: вона не є ані повноправною інституцією ЄС із власними повноваженнями, ані агенцією, покликаною виконувати визначені політичні завдання, як FRONTEX чи Європейське оборонне

агентство¹. Натомість вона має статус «міжінституційної служби», що суттєво обмежує її бюджетний та адміністративний потенціал. Будучи «функціонально автономною» структурою, Служба відокремлена як від Ради, так і від Комісії. Утім, у своїй роботі вона змушена узгоджувати свої дії з комунітарними органами, що обмежує її оперативну спроможність. Тобто, ЄСЗД не підпорядковується нікому, але залежить від усіх. І це закладає підвалини для інституційної конкуренції в зовнішньополітичному полі, де головним суперником Служби є перш за все Комісія Європейського Союзу².

На початку ця конкуренція позначилася у спорі за сфери компетенції, який завершився збереженням у Комісії повноважень надання гуманітарної допомоги, політиці розвитку та політиці сусідства на тій підставі, що вони мають технічний характер і не повинні зазнавати політизації. Збереження окремих комісарів у цих сферах означало фактичний провал початкової ідеї акумулювати в рамках ЄСЗД усі питання зовнішнього виміру. До того ж, за відсутності чітко прописаних процедур, консульта-

ції Високого представника з цими комісарами відбуваються під головуванням президента Єврокомісії, а їхня підготовка покладається на секретаріат Єврокомісії, що ускладнює здійснення Високим представником і ЄСЗД своєї координуючої функції в межах цього органу.

До того ж Баррозу вдалося домогтися включення до базового рішення Європейської Ради 26 липня 2010 р. низки положень, які гарантували окрему роль Комісії у здійсненні зовнішніх зносин.

По-перше, у рішенні визначається, що ЄСЗД асистуватиме Високому представникові в координації аспектів зовнішньої діяльності ЄС «не зачіпаючи нормальні завдання служб Комісії».

По-друге, ЄСЗД та служби Комісії повинні проводити консультації з усіх питань зовнішньої діяльності Євросоюзу, окрім Спільної безпекової та оборонної політики. ЄСЗД має брати участь у підготовці всіх актів, які складає Комісія в цих питаннях.

По-третє, Комісія відповідатиме за виконання оперативного бюджету Служби.

По-четверте, Комісія нестиме відповідальність за управління програмами зовнішньої допомоги (Інструментом співпраці з питань розвитку, Європейським фондом розвитку, Європейським інструментом підтримки демократії та прав людини, Інструментом європейського сусідства та партнерства, Інструментом співробітництва з індустріалізованими країнами, Інструментом співпраці з питань ядерної безпеки та

Інструментом стабільності) при тому, що ЄСЗД здійснюватиме для Комісії підготовку та обґрунтування рішень щодо виділення коштів за вказаними програмами. При цьому підготовка рішень у програмах зі сфер компетенції Комісії повинна здійснюватися спільно з відповідними комісарами.

По-п'яте, Комісія залишає за собою право самостійно надавати інструкції делегаціям ЄС, копії яких вона повинна передавати ЄСЗД.

І по-шосте, у складі делегацій Комісія може мати своїх представників, не афілійованих із Служби, для виконання завдань у сферах, що не входять до компетенції останньої.

Ураховуючи ці положення, а також особливості практичної співпраці між двома органами, можна сказати, що взаємодія з Єврокомісією є однією з найбільш проблемних ланок у роботі ЄСЗД.

Проблемність цієї взаємодії навряд чи буде подолана найближчим часом, оскільки жодна зі сторін не вважає встановлений баланс остаточним. Так, на початку 2012 р. дві структури уклали між собою міжвідомчу угоду, в якій стверджується, що ЄСЗД має утримуватися від життя будь-яких заходів у питаннях, які відносяться до компетенції Комісії. Однак, така ситуація не влаштовує європейські столиці. Тому в доповіді групи міністрів закордонних справ країн ЄС, оприлюдненій 17 вересня 2012 р., зазначено, що Високий представник (та Служба) мають нести відповідальність за центральні сфери зовнішньої діяльності Євросоюзу (у тому числі

політику сусідства), а їхня роль у співпраці з питань розвитку повинна бути посилена. Необхідно надати можливість Високому представникові повною мірою виконувати свої координаційні функції в межах Комісії, для чого слід визначити чіткі правила співпраці між Високим представником та іншими комісарами у сферах зовнішньої діяльності.

Окрім Комісії, ЄСЗД також повинна консультуватися з Європарламентом і брати до уваги його позицію, а члени Європарламенту повинні мати доступ до службової інформації ЄСЗД.

По суті, заснування Служби є своєрідним способом комунітаризації зовнішньої політики ЄС, який мав би обмежити концентрацію зовнішньополітичних повноважень у руках Єврокомісії. Політичні наслідки цього не можна оцінити однозначно. З одного боку, це сутнісна альтернатива ідеї деполітизації окремих сфер співробітництва та передачі повноважень на наднаціональний рівень, на якій побудований увесь євроінтеграційний проект. І в цьому сенсі конкуренція з Єврокомісією може розглядатися як фактор послаблення цілісності

цього проекту. З іншого боку, зміст процесів не на багато відрізняється від класичної моделі та полягає у виробленні культури колегіальності та консенсуальності, де пошук компромісу та досягнення спільного результату є більш пріоритетним, ніж захист національних інтересів держав-членів. У такому світлі проблеми взаємодії ЄСЗД із Єврокомісією виглядають нічим іншим, як бюрократичними змаганнями, які втім не змінюють характер євроінтеграційних процесів і рух держав Євросоюзу до більшої консолідації у внутрішніх і зовнішніх справах.

Загалом, особливості створення та функціонування ЄСЗД підтверджують тенденцію до дисперсії наднаціональних функцій, у руслі якої держави-члени створюють додаткові альтернативні щодо Комісії органи, наприклад, банківський союз. Тобто якщо у зовнішній політиці відбувається «комунітаризація без наднаціоналізації», то в інших сферах має місце «наднаціоналізація без Комісії». Подекуди ця тенденція розглядається як продовження процесу ренаціоналізації політики в ЄС, що триває останнє десятиріччя, але така оцінка видається дещо одно-

бічною та затьмарює факт кристалізації нових моделей євроінтеграції, нехай і формально заснованих на принципах міждержавності.

Взаємодія ЄСЗД із державами-членами Євросоюзу. Безсумнівно, взаємодія з державами-членами є ключовою ланкою в роботі ЄСЗД, оскільки саме від політичної волі держав залежить реальна спроможність Служби відігравати вагомий роль на міжнародній арені. Ця взаємодія має два умовні виміри – політичний і бюрократичний. Перший відображає процес узгодження конкретних питань спільної зовнішньої політики ЄС, другий стосується процедурних і представницьких функцій у рамках такого узгодження та презентації спільних позицій. У цих вимірах подекуди діє відмінна логіка, оскільки держави можуть сприяти посиленню ЄСЗД заради зміцнення глобальної ролі Євросоюзу, але водночас прагнути до утримання авторитету власних міністерств закордонних справ.

Згідно з базовим рішенням персонал ЄСЗД повинен виконувати свої обов'язки виключно в інтересах Союзу та не просити чи отримувати інструкції від будь-якого уряду, організації чи особи, окрім Високого представ-

ника. У рішенні також зазначається, що делегації Союзу повинні працювати в тісній кооперації з дипломатичними службами держав-членів і ділитися з ними інформацією. Отже, питання взаємодії ЄСЗД з державами-членами також не врегульоване юридично – Служба повинна зберігати свою незалежність від національних урядів і при цьому тісно співпрацювати з дипломатичними відомствами країн ЄС.

Слід зазначити, що держави з самого початку прагнули забезпечити максимальне включення своїх представників до лав новоствореної структури, щоб мати прямий контроль за її діяльністю.

До того ж, усі держави Євросоюзу схильні вбачати роль ЄСЗД як компліментарну щодо національних дипломатичних відомств, так само, як вони вбачають у спільній зовнішній політиці ЄС «продовження та доповнення» власної національної політики. Це означає, що вони очікують від Служби насамперед дипломатичного сприяння у просуванні власних зовнішньополітичних пріоритетів, розглядаючи її як своєрідного мультиплікатора власного впливу. Утім, на практиці розуміння компліментарності та здатність її втілювати в життя у різних країн виявляються відмінними.

Для великих держав властиве прагнення утримати головні важелі впливу в тих напрямках, де вони історично чи політично вже мають серйозні позиції, залишаючи «на відкуп» євроінтеграційним інституціям сфери, на які в них бракує власних ресурсів, або які не становлять для них значного інтересу, або

в яких комунітарні деполітизовані моделі видаються ефективнішими за традиційний дипломатичний торг. У результаті великі держави, що декларують прагнення до посилення ролі ЄС у світовій політиці, виявляються не зовсім готовими до посилення ЄСЗД за рахунок своїх позицій.

Середні та малі держави, навпаки, намагаються залучити ресурси та підтримку комунітарних структур для реалізації пріоритетних для себе проєктів, але їх програмувальний вплив за визначенням є меншим, ніж у провідних країн. Тому наслідки створення ЄСЗД для них дещо амбівалентні. З одного боку, більш гнучкий механізм змінного головування надавав їм ширші можливості, оскільки гарантував право на власне головування та давав змогу досягати бажаних домовленостей у рамках комплексного торгу з іншими країнами. Зі створенням ЄСЗД малим країнам частіше доводиться об'єднувати свої зусилля та вдаватися до колективного просування власних інтересів, оскільки кількість їхніх представників менша, ніж великих держав. Натомість цим країнам простіше адаптуватися до нових моделей роботи в рамках Служби, оскільки вони мають менше застережень щодо її зазіхань на свою автономність.

Ці тенденції проявилися також у деяких формальних, на перший погляд, питаннях, які мали суттєву символічну цінність для окремих держав. Так, найбільш гострим у перший рік існування ЄСЗД виявилось питання представ-

ництва в міжнародних справах та організаціях. Офіційний Лондон, дбаючи про те, щоб Служба не виходила за межі своєї компетенції, неодноразово блокував її дії, вимагаючи чіткого декларування, від імені ЄС чи від імені держав-членів виголошується та чи інша позиція. І хоча в жовтні 2011 р. в цьому питанні було знайдено компроміс і підписано документ, що регулював правила дипломатичного представництва Євросоюзу, ця ситуація все ж позначилася на авторитеті та дієздатності ЄСЗД, а також ефективності координації, яку здійснювали її делегації³.

Поряд із цим, оперативна координація на місцях, між делегаціями ЄС і посольствами держав-членів, була налагоджена доволі швидко після врегулювання питання представництва. На сьогодні ця площина взаємодії ЄСЗД із державами-членами видається найбільш стабільною навіть в умовах політичних протиріч.

Що стосується взаємодії центрального апарату Служби з національними міністерствами закордонних справ, то цілком очевидно є тенденція до поступового вироблення в них «інтеграційних рефлексів», тобто звички до попереднього узгодження позицій з іншими столицями та ЄСЗД перед оприлюдненням офіційних заяв і коментарів. І хоча поширення такої тенденції на різні напрями спільної зовнішньої політики ЄС відбувається по-різному, прогрес у цій справі дає змогу говорити про зменшення прямої конкуренції між Службою та державами, принаймні в дискур-

сивному вимірі СЗБП.

Ще однією проблемою, що на перших порах давалася взнаки, була недостатня прозорість у роботі Служби та несвоєчасне поширення інформації, необхідної для підготовки засідань Ради із зовнішніх справ, а також інформації від закордонних делегацій ЄС.

Узагалі, попри істотне звузнення кола організаційних і бюрократичних проблем у взаємодії ЄСЗД із державами-членами, говорити про встановлення оптимального балансу такої взаємодії зарано. Магістральним на цьому рівні залишається питання політичної ролі Служби у формуванні та здійсненні спільної зовнішньої політики Євросоюзу. Бачення цієї ролі в багатьох країнах ЄС ще остаточно не сформовано. Результат процесу великою мірою залежить від трьох факторів: прагнення держави до посилення Євросоюзу як глобального актора; оцінювання того, як функціонування ЄСЗД сприяє чи не сприяє реалізації цього прагнення; реальної користі, так би мовити «доданої вартості» від роботи цієї структури для зовнішньополітичних пріоритетів держав. Однак, для забезпечення такої «доданої вартості» Служба повинна мати можливості здійснювати самостійний курс, який, у свою чергу, визна-

чається політичною волею держав.

Утім, навіть у такому замкненому колі ЄСЗД уже вдалось окреслити свою нішу в комплексі зовнішньої політики євроінтеграційної спільноти, і цілком очевидно, що в цьому комплексі Служба не здатна взяти на себе функції національної дипломатії. За такого стану речей на перший план виходить спроможність ЄСЗД знаходити баланс між різними групами держав-членів ЄС, не перетворюючись на додатковий інструмент зовнішньої політики великих держав, але й не виступаючи засобом обмеження їхніх політичних стратегій.

Отже, система координації дипломатичної служби Європейського Союзу стала ефективнішою, особливо щодо прийняття оперативних рішень і розширення сфери її повноважень. Варто також відзначити подальший інституційний розвиток і трансформацію концептуальних засад нової дипломатичної служби ЄС, що відбуваються через зміни в структурі європейських політичних механізмів, у формуванні нових інституційних зв'язків у форматі гарантування європейської та світової стабільності. Фундаментальною особливістю забезпечення діяльності нової дипломатичної служби Євро-

пейського Союзу є цілковита відповідність діяльності її інститутів європейським демократичним цінностям, що ґрунтуються на основних принципах і нормах міжнародного права.

Нова дипломатична служба Євросоюзу має великий інституційний потенціал і відіграє важливу, а іноді й вирішальну роль у керуванні зовнішньополітичними процесами ЄС, сприяє покращенню ефективності координації його зовнішньополітичної діяльності.

Водночас, створення та функціонування Європейської служби зовнішньої діяльності є виявом тенденції до формування нової моделі дипломатичної роботи, яку можна назвати «інтегрованою дипломатією». Вона проявляється у трьох ознаках: поєднанні класичного переговорного типу відносин між державами з нормативно-ціннісним та економічним просуванням своїх інтересів у взаємодії з недержавними акторами; поєднанні в рамках єдиної стратегії політичних і

практичних сфер зовнішньої політики, які раніше розвивалися в окремих форматах; поєднанні діяльності національних держав та інтеграційних інституцій. Тобто інтегрована дипломатія означає рух до синтезу різних суб'єктів та об'єктів зовнішньої політики в рамках цілісної політичної стратегії і таким чином спрямована на подолання зростаючої за останнє десятиріччя (і не тільки в Євросоюзі) фрагментації зовнішньої політики.

Разом із тим, повноцінне оформлення цієї моделі ще попереду. Більшість аспектів діяльності ЄСЗД потребують належної оптимізації та усталення. Нинішній 2013 р. повинен стати періодом огляду та оцінки роботи Служби, для чого Високий представник має подати в середині року Оглядовий звіт щодо ЄСЗД, за результатами якого можливе прийняття рішень стосовно шляхів удосконалення її організації з можливим переглядом базового рішення 2010 року.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто історію розвитку превентивної дипломатії як сучасного інструменту підтримання миру та безпеки у світі. Автор розкриває причини виникнення цієї концепції, аналізує її основні інструменти, демонструє значення документа «Порядок денний для миру» 1992 р. у формуванні превентивної дипломатії, визначає роль Генерального секретаря ООН у механізмі реалізації превентивної дипломатії, а також доводить ефективність застосування превентивної дипломатії в умовах світової економічної кризи в порівнянні з іншими інструментами підтримання миру та безпеки у світі.

Ключові слова: превентивна дипломатія, миротворчі операції, мирне врегулювання спорів, Генеральний секретар ООН, превентивне розгортання, раннє попередження.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена история развития превентивной дипломатии как современного инструмента поддержания мира и безопасности. Автор раскрывает причины возникновения данной концепции, анализирует ее основные инструменты, демонстрирует значение документа «Повестка дня для мира» 1992 г. в формировании превентивной дипломатии, определяет роль Генерального секретаря ООН в механизме ее реализации, а также доказывает эффективность применения превентивной дипломатии в условиях экономического кризиса по сравнению с другими механизмами поддержания мира и безопасности.

Ключевые слова: превентивная дипломатия, миротворческие операции, мирное урегулирование споров, Генеральный секретарь ООН, превентивное развертывание, раннее предупреждение.

¹ *Legally, the EEAS does not have the status of an EU institution in its own right, but has been established as in 'inter-institutional service'. has no powers of its own conferred by the EU Treaties but has rather been established to 'support' the High Representative. Nor is the EEAS an agency such as FRONTEX or the European Defence Agency, which implement policy.*

² *Dub. dem.: The EU Presence in International Organizations. Ed. by: Spyros Blavoukos and Dimitris Bourantonis. – London, 2012.*

³ *Dub. dem.: The Performance of the EU in International Institutions. Ed by: Sebastian Oberthur, Knud Erik Jorgensen, Jamal Shahin. – London, 2012.*

Це було недавно...

Надзвичайний і Повноважний Посол України Олександр Сліпченко завершив роботу над книгою мемуарів, що готується до друку під назвою «Це було недавно...». Подаємо уривок з книги, яка розповідає про події 1991-1992 років.

На дипломатичній службі України О. Сліпченко перебував з 1966 р., пройшовши шлях від другого секретаря до Надзвичайного і Повноважного Посла. З 1991 р. обіймав посади Постійного представника України при ЮНЕСКО, першого Повіреного у справах України у Франції, першого Посла України у Швейцарії, Постійного представника України при Європейському відділенні ООН. Згодом був Послом України у Швеції (уперше з

резиденцією в Стокгольмі) і за сумісництвом у Данії та Норвегії, потім Послом України в Державі Ізраїль. З 2005 р. – у відставці. Нагороджений орденом «За заслуги», Почесною відзнакою МЗС України I ступеня, має державні нагороди Франції, Швеції, Литви, Португалії. Є автором кількох книжок з історії дипломатії («От имени страны», «Служба царская и комиссарская», «И был им всякий почет»).

...Чорнобильська тема виникла в ООН-івській системі не відразу. Спочатку ми самі (тобто тодішнє наше начальство і в Москві, і в Києві) не дуже-то підпускали до неї іноземців. Ніхто ще не здогадувався, що Чорнобиль – це кінець радянської ери. І я теж не припускав, що всього через кілька років мені доведеться впритул займатися цією проблематикою...

Пам'ятаю, як восени 1989 року, взявши до уваги обстановку на сесії, наша делегація звернулася до Києва за дозволом порушити там питання про залучення наукового потенціалу ЮНЕСКО до подолання наслідків аварії на ЧАЕС. Нам відповіли відмовою.

Лише через півроку, під тиском і зарубіжної, і нашої громадськості, спочатку Верховна Рада Білорусії, а потім і Рада Міністрів УРСР (через три дні!), отримавши на це московську санкцію, звернулися по міжнародну допомогу. І знову-таки в найбільш загальних виразах...

Нарешті в січні 1991 року в урочистій обстановці в Парижі була прийнята про-

грама «ЮНЕСКО – Чорнобиль». Її підписали генеральний директор цієї організації Ф. Майор і постпреди СРСР (В. Ломейко), України (В. Скофенко) і Білорусії (В. Колбасін). У Секретаріаті ЮНЕСКО було створено спеціальний підрозділ із двох осіб, які зайнялися важкою справою налагодження робочих контактів з нашою владою.

У квітні того ж року Майор приїхав в Україну та відвідав аварійну зону. Таким чином, питання про міжнародне співробітництво з подолання наслідків катастрофи набрало більш-менш реальних форм лише до п'ятої її річниці...

Утім і тоді про наслідки аварії та оптимальні засоби їх мінімізації чіткого уявлення ще не було. У ЮНЕСКО вирішили зосередитися на психологічних і соціальних проблемах, з якими стикалися люди, проживаючи на території заражених районів або в безпосередній близькості від них.

До Києва Ф. Майор приїхав разом зі знаменитим французьким кутюр'є П'єром Карденом. Я супроводжував

їх під час відвідування зони ЧАЕС і добре пам'ятаю невідомий інтерес гостей до найменших деталей, пов'язаних із долею людей, які там жили. Особливо зворушливо було бачити їх в оточенні чорнобильських бабусь, які не хотіли їхати із зони, – із ними одразу ж встановився живий контакт. Від цього візиту у мене збереглася записка «від Кардена»:

«Це коротке перебування в Києві дало мені можливість пізнати ваше прекрасне місто, зберігаючи в пам'яті чорнобильські емоції. Я Вам дуже вдячний за Вашу ненав'язливу увагу. Щиро Ваш, П'єр Карден, почесний посол ЮНЕСКО».

Серед дуже живих, безпосередніх фотографій, зроблених тоді в Чорнобилі, одна особливо запам'яталась як «постановочна». Сюжет знайшов сам Карден: він попросив сфотографувати його на тлі бюста Леніна, і фотокор «Укрінформу» вже, мабуть, передчував подяку керівництва за ідеологічно витриманий знімок, але в поспіху не помітив, що бюст у запропонованому Карденом

ракурсі не тільки проглядається за його плечем, але й відбивається у великій калюжі під ногами. Коли дивився сьогодні на це фото, розумієш глибоку іронію, приховану в скромній композиції. У «чорнобильській калюжі» ніби відбилось фіаско всієї радянської системи, що незабаром припинила своє існування, проте, як і сама аварія, залишила глибокий слід у життєвій долі та ментальності не тільки нашого покоління...

Але це був наче артистичний експромт художника. Свою ж чорнобильську місію Карден, з яким мені довелося неодноразово розмовляти, сприймав дуже серйозно. Він одразу підключився до міжнародної кампанії зі збору коштів для організації допомоги населенню постраждалих районів. Зокрема, створив ескіз пам'ятної чорнобильської медалі та ювелірних прикрас, кошти від продажу яких мали надходити на користь проекту «ЮНЕСКО – Чорнобиль».

Ф. Майор і наш міністр А. Зленко 13 квітня 1991 року підписали Протокол про співробітництво між

УРСР та ЮНЕСКО, у якому було підкреслено, що програмі «ЮНЕСКО – Чорнобиль» Україна надає особливої важливості. Щоправда, насторожував доданий їй у Парижі якийсь «рекламний» шум і розмах, що значно перевищував, як на мене, реальні можливості Організації. Тому і в самій програмі, і в подальшій роботі з ЮНЕСКО ми намагалися в її рамках чітко виділяти пріоритетні напрями співпраці, максимально конкретизувати майбутні проекти і якнайшвидше їх запускати...

Для мене в цьому документі був особливий сенс. Я вже знав, що через кілька місяців мені належить змінити В. Скофенка в Парижі, і наявність узгодженої з гендиректором ЮНЕСКО програми значно полегшувала моє вростання в умови роботи постійного представника своєї країни при цій міжнародній організації, що набирає нової динаміки й авторитету. Так і сталося...

Хоча 3 жовтня 1990 року НДР припинила своє існування, увійшовши до складу ФРН, радянські війська там перебували, і в липні 1991 року СРСР і ФРН все ще продовжували уточнювати умови їх виведення.

Особливо згадую про це, оскільки остання (у тодішніх офіційних іпостасях) зустріч Горбачова з Колем відбулася в Києві. Ось як про це писав у своїх спогадах помічник Горбачова А. Черняєв:

«6 липня 1991 р.

Вчора – Київ, Коль і К°.

35 років не був там... Відчуття, ніби в якомусь великому західноєвропейському, швидше, німецькому місті: XIX століття, вулиці, зелень, прибрано, чисто, доглянуто... І загалом, говорить водій, ситно... у порівнянні з Москвою!

Може, даремно ми в засо-

бах масової інформації так уже прибідняємось: мало не на межі голоду й повного розвалу знаходимося. Живе держава... А Україна може й «сама по собі», без нас... Гасла демонстрантів: «Коль – так! Горбачов – ні!»

Заміський будинок – колишня дача Щербицького. Краса природи. Комарі... Нова дружба з німцями отримала ще один великий «ківш цементу»... Рефреном проходило в обох: якщо все гаразд буде з радянсько-німецьким фактором, він визначатиме долю і Європи, і світової політики. Обидва виходять із цього...

На зворотному шляху (М.С.) розсердився: «Коль розуміє, що йому нас, СРСР, не з'їсти; більше того, без нас йому не з'їсти Європу... А на Україну, звичайно, він зазіхає... Але це вже інший, на відміну від гітлерівського, життєвий простір».

До речі, Коль зустрічався окремо з Кравчуком, Фокінім (голова Радміну УРСР) і Гуренком (перший секретар ЦК КП України). На обіді він явно тримався з ними поблажливо, зверхньо. А публіка ця (що президент, що прем'єр, особливо) – сіра, надута, але чванлива!

...Обід: дуже «пряме» застілья в стилі «душа нарозхрист». Крупно випили.

Тости!»¹

Якщо не звертати увагу на звичний для московської знаті поблажливо-зверхній тон стосовно України та її керівництва, то можна помітити в цих рядках усю відчайдушність спроби Горбачова втриматися при владі шляхом залякування західних лідерів загрозою якихось апокаліптичних наслідків розвалу СРСР. Проведення зустрічі з Колем у Києві повинно було переконати останнього, що Горбачов зберіг можливість представляти всю країну, незважаючи на відцентрові тенденції, що зміцнилися на той час у республіках.

У Києві це були не тільки масові демонстрації. Спираючись на Декларацію про державний суверенітет, прийняту за рік до цього, парламент республіки офіційно засудив те, що радянсько-німецька зустріч у верхах була організована в українській столиці без попередньої згоди Верховної Ради. Разом з тим, німецька сторона отримала від нас запевнення в готовності погасити «справедливу частку» загальносоюзного боргу в разі набуття Україною повної незалежності. Крім цього, 1 Черняєв А. 1991 год: Дневник помощника президента СССР. М.: ТЕРРА-Республика, 1997 г.

В. Фокін оголосив, що республіка прийме всіх етнічних німців, які були депортовані з нашої території за наказом Сталіна². У ФРН, однак, до останнього сподівалися, що, як запевняв Горбачов, «оновлений» договір про збереження Союзу (уже не «радянських соціалістичних республік», а «суверенних держав») усе ж таки буде підписаний.

Подібною обережно-вичікувальною позицією, але в цілому підігруючи «об'єднавчим» спробам Горбачова, дотримувалися й інші західні лідери. Ще 1 серпня 1991 року Президент США Джордж Буш-старший, повертаючись після візиту до Москви, «по дорозі» заїхав до Києва, де в промові перед Верховною Радою, написаний його експертом з радянських і східноєвропейських справ Кондолізою Райс (вона стане держсекретарем за його сина – Дж. Буша-молодшого), застеріг українське керівництво від «самогубного націоналізму»³.

² Журнал «Власть» № 27(71) от 08.07.1991

³ *Тим не менше, Захід уважно відстежував процеси, що відбувалися у нас. Про це свідчило хоча б відкриття у Києві консульств США, Німеччини, Франції. Вони поки що працювали лише як підрозділи своїх посольств у СРСР, але з моменту незалеж-

Журналіст «New York Times» Вільям Сефайр пізніше назвав цю промову «котлетою по-київськи» (chicken Kiev). Він використовував у цьому виразі зрозумілу всім гру слів: адже chicken також означає «боягузливий». Так воно й увійшло до словника дипломатичної термінології: «Chicken Kiev Speech».

Лінгвістична знахідка Сефайра виявилася тим більш вагомим, що він протягом багатьох років вів у «New York Times» авторитетну щотижневу колонку «Промову». І Бушу майже через півтора десятиріччя довелося всім пояснювати, що його не так зрозуміли: він мав на меті «всього лише» застерегти українців від зайвої поспішності, рухаючись до свободи. Колишній президент виступив із спростуванням власних слів у травні 2004 року, знову перебуваючи в Україні, але вже не в Києві, а в Ялті, де проходила перша зустріч декількох десятків європейських лідерів у рамках «Ялтинської європейської стратегії».

Цей міжнародний захід, що став відтоді традиційним, був ініційований нашим відомим бізнесменом Віктором Пінчуком, тестя якого президент Л. Кучма за півтора року до цього – у листопаді 2002-го – на саміті НАТО в Празі також зазнав «лінгвістичної» атаки з боку США. Саме за їх наполяганням, щоб президент, тепер уже Буш-молодший, не сидів поруч із Кучмою, якого підозрювали в продажу Іраку ракетних установок «Кольчуга», був змінений порядок розміщення осіб за столом засідань. Замість англійського алфавіту, за яким Ukraine та USA виявилися б поруч, був застосована нестандартна розкладка клавіатури без особливих проблем одразу ж перетворилися в самостійні посольства, які очолили недавні консули.

ний французький, що дав можливість розвести Ukraine та Etats-Unis по різні боки столу...

Тоді в Києві і Горбачову, і його гостям усе ще здавалося, що СРСР збережеться: адже на 20 серпня було заплановано підписання нового Союзного договору. У його основу лягли результати Всесоюзного референдуму 17 березня, коли три чверті радянських громадян (70% в Україні), які взяли в ньому участь, позитивно відповіли на запитання: «Чи вважаєте Ви за необхідне збереження СРСР як оновленої федерації республік, де будуть повною мірою гарантовані права і свободи людини кожної національності?» Але при цьому не бралось до уваги, що січневі події в Литві та Латвії вже призвели до фактичного «відходу» Прибалтики, а в Грузії, Молдові, Вірменії та низці російських автономій референдум узагалі ігнорували. До того ж в Україні 80% проголосували за додане Верховною Радою друге, «уточнююче» запитання: «Чи згодні Ви з тим, що Україна має бути у складі Союзу радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України?»

Звичайно, усе ще було непевно, невизначено, але загальний вектор народних настроїв явно складався на користь максимально незалежної від Центру, що ототожнювалася з Москвою, форми державності. З початку 1990 року вулицями йшли демонстрації Народного руху – все ще «за перебудову», але з кожним днем усе більш радикального (два останні слова вилучили з назви вже на II з'їзді НР у жовтні того ж року).

... Так співпало, що я їхав із Києва, сказати б, майже

одночасно з Колем – 7 липня. Зі мною були дружина та донька, синіві візу французи затримували. Та і йому потрібно було закінчити свої справи (ішлося про академвідпустку) в Інституті народного господарства, де він саме закінчував перший курс.

У липні 1991-го довелося займатися безліччю справ, потік яких підхопив мене від самого дня приїзду: ледь ступивши на паризьку землю й абияк розмістивши сім'ю в залишений моїм попередником квартирі, я тут же знову поїхав до аеропорту зустрічати чорнобильських дітей.

Документи Постійного представника Української РСР при ЮНЕСКО 25 липня я вручив Ф. Майору та виклав йому своє бачення шляхів активізації нашої участі в діяльності Організації, маючи на увазі конкретні розділи її чергової дворічної програми.

Зокрема, підкреслив важливість підтримки з боку ЮНЕСКО демократичних процесів, що відбуваються в країнах Східної Європи, включаючи Україну (ми підготували відповідний проект резолюції), а також запропонував у ході реалізації програми «ЮНЕСКО – Чорнобиль» не розпорошувати кошти, а зосередитися на декількох чітко сформульованих проектах і якомога швидше домогтися відчутних результатів. Була висловлена також ідея створення за підтримки ЮНЕСКО міжнародного Фонду сприяння розвитку слов'янських культур, яким, на наш погляд, приділяється в Секретаріаті недостатньо уваги. Вказав гендиректорові й на недостатню представленість наших фахівців у штатах Організації (на той час за квотою України працювало 6 осіб; сьогодні, якщо не поми-

ляюся, немає жодного). Висловивши задоволення підсумками свого візиту в Україну, Ф. Майор пообіцяв, як водиться, усе це врахувати. Ми сфотографувалися «біля прапора частини», і я повернувся до виконання своїх клопітливих обов'язків...

День 19 серпня розпочався як завжди. Але приблизно через годину в коридорі почулися кроки багатьох людей: один за одним забігають до мене важливі особи – секретар парторганізації, військовий аташе-генерал.

– Нарешті лопнув гнійний нарыв! Іди на збори – ми повинні обговорити, як поширювати матеріали.

– Які матеріали?

– У Москві оголошено надзвичайний стан, Горбачов відсторонений, створено комітет на чолі з віце-президентом Янаєвим...

Чисто рефлекторно я відповів:

– Нікуди я не піду, у мене немає інструкцій.

– Та ми тебе зараз на порох!..

А у мене немає жодної інформації, немає зв'язку з Києвом. Однак, розпитавши їх про події в Москві, твердо відповідаю, що діяти тільки відповідно до вказівок свого МЗС.

Від мене на деякий час відчепилися, і я тут же поспішив додому, де з повідомлень французького телебачення нарешті отримав певну інформацію.

Вдалося зв'язатися і з нашим МЗС, але там нічого суттєвого повідомити не могли (саме в цей час Голова Верховної Ради Л. Кравчук зустрічався з посланцем ГКЧП генералом Варенниковим)...

Обстановка в Києві незабаром прояснилася. Акт про проголошення незалежності України давав чіткі орієнти-

ри для нашої діяльності, тим паче, що з плином часу стало остаточно ясно – повернення до колишнього або «перелицьованого» Союзу бути вже не могло. Ми самі переклали Акт французькою, направили його з офіційною нотою Майору та широко розповсюдили французькими містами й селами. На честь прийняття Акта ми організували 29 серпня в будівлі ЮНЕСКО прийом і запросили всіх колег-постпредів, керівників Секретаріату. Але людей, чесно кажучи, прийшло не дуже багато – усе ще спрацьовував момент невизначеності з подальшою долею СРСР...

У кінці літа мій помічник Сергій Боровик став готуватися до від'їзду в Київ, йому на заміну приїхали двоє нових співробітників – досвідчений Олександр Дем'янюк із секретаріату нашої Комісії у справах ЮНЕСКО та юнесківський новачок Володя Бондар.

Поступово на першому плані в роботі постали нові питання, що далеко виходили за рамки ЮНЕСКО. На прохання МЗС Франції ми склали добірку довідкових документів з розвитку процесу оформлення нової державності України. Потім я провів перші переговори в Торгово-промисловій палаті Парижа, де ми лише вишукували можливі шляхи обходу радянської монополії зовнішньої торгівлі. Потім я виступив із лекцією про Україну в Товаристві «Франція – СРСР». Мене зустрічали досить насторожено, тим більше, що я заговорив із його керівництвом про можливість найму приміщення для українського культурного центру, організації курсів української мови, формування Товариства. Набагато приємнішою була атмосфера в Отель Ламбер – маєтку

XVII століття на острові Сен-Луї, який є своєрідним центром польської громади у Франції. Досі пам'ятаю теплу симпатію аудиторії та численні адресовані мені запитання-побажання. Настільки ж зацікавленою була й реакція зовсім інших за характером громадських зборів – Організації французьких військових ветеранів, серед яких були кілька колишніх міністрів і депутатів.

А 3 жовтня 1991 року довелося займатися прийомом Голови Верховної Ради України Л. Кравчука, який прибував до Парижа в супроводі солідної делегації.

Уперше в житті проводив складні переговори з досвідченими французькими протоколістами, які жорстко обстоювали кожну дрібницю у своїх традиційних правилах. Наприклад, вони навідріз відмовилися вивісити в аеропорту новий синьо-жовтий прапор України, посилаючись на те, що, по-перше, візит неофіційний і, по-друге, прапор ще не затверджений як державний⁴. Тому ми з 4 Дійсно, своєю постановою від 18 вересня 1991 р. Верховна Рада лише «дозволила використовувати» такий прапор у протокольних цілях, і французи це ні до чого не зобов'язувало. Постанову, якою синьо-жовтий прапор офіційно оголошувався державним, було прийнято лише наприкінці січня 1992 року.

дружиною придумали обхідний прийом: замовили великий плоский букет із квітів відповідних кольорів, викладених двома рівними смугами, і коли літак приземлився, я підняв його вертикально над головою. Заступник директора протокольної служби Ке д'Орсе лише пригрозив мені пальцем...

Не знаю, чи помітила делегація всі ці тонкощі. Після восьмиденних важких переговорів і численних зустрічей у Канаді та США, нелегкого перельоту через океан усі виглядали вкрай стомленими. А тут ще французи, які не знали, чим зайняти делегацію, поки Кравчук у супроводі Міністра закордонних справ Зленка та глави Парламентської комісії із закордонних справ Павличка зустрічався з Міттераном, організували прогулянку Сеною... Гості дивилися на пропливаючі повз пам'ятки практично крізь сон. Того ж вечора делегація відлетіла додому, а ще через два з половиною місяця Франція офіційно визнала нашу незалежність.

Пізніше французи стверджували, що Міттеран це твердо пообіцяв Кравчуку вже на жовтневій зустрічі з ним у Парижі. Але ж буквально через кілька днів після від'їзду нашої делегації у своїй садибі Лаче він запев-

няв Горбачова, який відвідав його з особистим візитом, що розглядає незалежність України лише як тимчасову подію, що повинна закінчитися відтворенням якогось нового союзного об'єднання «на федеративно-демократичній основі». Розпад СРСР, що стався через два місяці, Міттеран розцінював як «історичну катастрофу». Але під тиском обставин визнання незалежної України все ж таки відбулося...

Першого грудня національний референдум остаточно визначився з нашою незалежністю, ми переклали та широко розповсюдили Звернення Верховної Ради до парламентів і народів світу, я дав інтерв'ю впливовій радіостанції «Europe 1». А 24 січня 1992 року отримав із Києва лист такого змісту:

«Постійному представнику України при ЮНЕСКО О.С. Сліпченку.

Сьогодні у Києві міністрами закордонних справ України і Франції підписано Протокол про встановлення з 24 січня ц.р. дипломатичних відносин між двома країнами. Досягнуто домовленості про обмін послами найближчим часом. Одночасно підписано документи про співробітництво між зовнішньополітичними відомствами та взаємну візову підтримку.

3 Р. Дюма погоджене питання про призначення Вас Тимчасовим повіреним України у Франції, зберігаючи одночасно посаду Постійного представника України при ЮНЕСКО.

У зв'язку з цим просимо приступити до безпосереднього виконання нових функцій, забезпечуючи належну представленість України у Франції. Відвідайте МЗС Франції і засвідчіть свій новий статус начальнику відділу Європи Бло /Blot/. Відповідним чином організуйте роботу інших працівників представництва. Про результати інформуйте. Копія листа на ім'я Р. Дюма додається.

Міністр А.М. Зленко»

І я, як кажуть, приступив⁵. Указом Президента мені 13 березня було присвоєно ранг Надзвичайного і Повноважного Посла України...

Тільки за грудень 1991 – січень 1992 рр. Україну визнали майже 100 країн, з багатьма з них було встановлено дипломатичні відносини, з'явилися перші наші послы.

З колегами ми не раз намагалися визначити, хто став найпершим із нас. Але цього зробити так і не вдалося, а дані з різних довідників типу «Who is who?» Вельми суперечливі – десь береться за основу дата указу про призначення, в інших випадках – дата фактичного початку

роботи або вручення грамот. Однак іноді між ними – кілька місяців. Наприклад, указ про моє призначення Послом у Швейцарії було підписано 18 вересня 1992 року, а грамоти я вручив лише 15 лютого 1993-го. Або, скажімо, Володимир Василенко був призначений Послом в країни Бенілюкс десь на початку 1992 року, вручив грамоти, а потім ще майже півроку залишався в Києві, формуючи склад свого посольства. Кілька місяців готував свій від'їзд до Фінляндії в 1992 році посол Костянтин Масик. Ось я і спробував за різними джерелами сам скласти приблизний список наших перших представників у різних країнах.

У 1992 році було затверджено «Положення про дипломатичне представництво України за кордоном», що містило критерії «черговості» відкриття наших посольств:

Сусідні з нами країни;
Країни, впливові у світі;
Країни зі значною українською громадою;
Центри багатосторонньої міжнародної діяльності;

Країни, що утворилися на території колишнього СРСР.

Однак, як видно з переліку наших перших послів, порядок їх призначень диктувався не тільки цими критеріями, а й іншими обставинами, іноді досить випадковими.

Я став Повіреним у справах України у Франції, оскільки вже перебував на місці. У такій же якості перебували в Польщі Теодозій Старак, якого незабаром змінив Анатолій Шевчук (першим послом там Геннадій Удовенко був затверджений лише восени того ж року) і в Угорщині Дмитро Ткач (у липні він став послом); трохи пізніше виїхав до Литви Ростислав Білодід. З березня 1992 року постпредом при

ООН у Нью-Йорку став Віктор Батюк, Послом у ФРН – Іван Пісковий, в Австрії – Юрій Костенко. З квітня стали послами: у США – Олег Білорус, у Чехословаччині (потім Чехії) – Роман Лубківський; із травня – Сергій Комісаренко (Велика Британія) і Левко Лук'яненко (Канада), з червня – Володимир Желіба (Білорусь) та Анатолій Орел (Італія), з жовтня – Віктор Гладуш (Латвія). У різні місяці 1992-го послами також стали Володимир Крижанівський (РФ), Леонтій Сандуляк (Румунія), Ігор Турянський (Туреччина), Георгій Ходоровський (Індія), Юрій Щербак (Ізраїль). Усіх своїх колег мені опитати не вдалося, тому заздалегідь перепрошую за можливі неточності.

Але призначення послів і створення посольств було лише скелетом майбутньої конструкції міжнародних відносин нової України. Його потрібно було наповнити живою тканиною взаємних інтересів, домовленостей, реальної взаємодії.

Покоління, якому належало все це зробити, не виникло нізвідки. Воно прийшло з недавнього минулого з усіма його плюсами та мінусами, традиціями, страхами і неясними надіями. На референдумі 1 грудня 1991 року за незалежність України проголосувало 92 % населення. Як кажуть, «свідомого». Але мало хто реально уявляв собі, що потрібно робити і як. Можливо, в МЗС (принаймні, у перший час) із цим було трохи простіше.

МЗС увійшло до «нового життя» набагато швидше та безболісніше, ніж більшість інших республіканських відомств, не тільки тому, що дипломати були підготовлені до неї попереднім досвідом близького знайомства із

зовнішнім світом. Задовго до офіційного «оголошення» незалежності тут уже робили конкретні кроки з підготовки її державного оформлення. Ще 29 квітня 1990 року, до прийняття Верховною Радою Декларації про суверенітет, колегія розглянула питання «Про участь МЗС УРСР в розробці концепції діяльності УРСР на міжнародній арені в нових умовах». Ішлося про те, щоб максимально використовувати в інтересах України новий розподіл прав і обов'язків між загальносоюзними та республіканськими органами, насамперед для встановлення прямих двосторонніх зв'язків з іншими державами, подолання монополії союзних органів.

У червні того ж року на колегію МЗС було винесено питання «Про протокольну практику УРСР», де особливо підкреслювалося значення нашої державної атрибутики. А в кінці місяця за дорученням Комісії Верховної Ради із закордонних справ МЗС приступило до розроблення пропозицій про законодавче забезпечення зовнішньополітичної діяльності УРСР.

Ми ще не говорили про «зовнішню політику», але ці пропозиції органічно увійшли в проголошену 16 липня Декларацію про державний суверенітет УРСР (теза про намір стати нейтральною державою МЗС не належала!) Крім того, напрацьовані століттями канони дипломатичного спілкування підказували потрібні дії, та й люди були до цього готові. Не тільки, так би мовити, професійно, технічно, а й у першу чергу ідеологічно – відразу прийнявши, визнавши і полюбивши свою нову, тепер уже незалежну та рівноправну з усіма іншими країну...

⁵ До того часу дипломатичну присутність України забезпечували представник її уряду при Польщі А. Шевчук, Повірений у справах України в Угорщині Д. Ткач. Трохи пізніше в першій половині 1992 р. були відкриті посольства України в цих двох державах, а також в Австрії, ФРН, США, Великій Британії, Бельгії, Чехословаччині, Російській Федерації, Румунії, Італії, Канаді, Білорусі. Через рік кількість наших закордонних установ перевищила 50.

Розвиток експортного потенціалу як складова модернізації зовнішньоекономічної діяльності

Характеристика сучасного стану проблеми

УДК 339.137

Олександр ВАСИЛЬЄВ,
головний науковий
співробітник ІСЕМВ НАНУ,
доктор технічних наук

Світовий досвід показує, що модернізація передбачає оптимальне співвідношення сфери послуг (частка яких зростає в постіндустріальних країнах) і сфери виробництва, здатного забезпечити країну якісними промисловими товарами. Наприклад, США, порушивши оптимальне співвідношення цих двох сфер на користь першої, послабили свої позиції на світовому ринку, що призвело до негативного балансу в зовнішній торгівлі, зокрема, з КНР, і швидкого зростання державного боргу.

Для України це питання постало надзвичайно гостро. Вирішення його потребує структурних реформ, диверсифікації та санації.

Починаючи з 90-х років минулого століття, низькотехнологічність свідчила не тільки про наростаючу відсталість (понад 90% господарства становлять III і IV

технологічні уклади), а й про вкрай погане ставлення до виробничих фондів. Так звані ефективні власники не проводили модернізацію виробничого потенціалу, а по-хижацьки експлуатували наявні потужності та безперешкодно вивозили прибутки за кордон: за даними Держслужби статистики на 1 січня 2013 р. вивезений капітал становив 64 млрд. доларів. Як наслідок – на чверть скоротився рівень ВВП на душу населення – з 8252 дол. у 1990 р. до 6428 дол. у 2012 році.

В Україні критичною для держави проблемою є стан виробничих потужностей експортоорієнтованих підприємств (у першу чергу в металургії та значною мірою – в хімії). Модернізувати ці застарілі технологічні потужності країна не в змозі. Крім того, розвиткові української експортоорієнтованої низькотехнологічної моделі не сприяє світова кон'юнктура для основної маси традиційних українських експортних товарів. Останніми роками на зовнішні ринки з такою ж експортною продукцією вийшли з оновленими промисловими потужностями Китай, Індія, Росія. Це робить українську продукцію практично неконкурентоспроможною. Навіть відносно високі темпи економічного зростання в Україні були фактично неповноцінними. В умовах низької тех-

The article focuses on the role of the development of export potential for fulfilment of modernization of foreigneconomic activities. It is shown that strengthening and developing of Ukrainian export potential acquire particular significance at the present stage of economic transformations as a supporting factor of many production branches and a source of foreign currency for gratification of production and socioeconomic needs.

Key words: modernization, economy, export potential, marketcompetitiveness

нологічності та зростаючої виробничо-економічної деградації високі темпи росту практично зводилися нанівець нерівним міждержавним обміном. Він виснажував країну, оскільки супроводжувався перетканням вартості від «слабкого» низькотехнологічного до «сильного» високотехнологічного виробника.

Це відображається в зовнішньоекономічній діяльності: структура та обсяги експорту не відповідають рівневі України у світовому господарстві. Так, при частці населення близько 0,7 % світового показника, частка у світовому експорті – менше 0,2 %.

Характерною особливістю зовнішньоекономічних зв'язків України в галузі експорту є його сировинна спрямованість. Мало екпортується промислових товарів. Не відбулося адаптації до тих процесів «інтелектуалізації», що мають місце у світовій торгівлі. Неадекватні для світової практики умови роботи вітчизняних експортерів (високий рівень податків, складна законодавча база, практична відсутність системи страхування та кредитування тощо) спричиняють скорочення надходжень валюти, накопичен-

ня валютних запасів на рахунках в іноземних банках.

Незадовільною також є ситуація щодо обслуговування внутрішнього ринку власним виробничим потенціалом. В Україні як у державі, що розвивається, зворотною стороною домінування експорту є вузькість внутрішнього ринку. Останніми роками країна широко відкрила кордони для імпорту (зокрема, для зниження інфляції). Саме це, у поєднанні із загальною кризою, призвело до суттєвого звуження та навіть блокування внутрішнього ринку.

Ці два фактори – безперспективність реанімації застарілої експортної моделі та слабкого (порівняно з масштабами країни) внутрішнього ринку ставлять перед Україною важку проблему виходу з цієї ситуації. Критичний стан національної економіки, що ускладнюється зовнішніми боргами та гострою нестачею фінансів, обумовлює не екстенсивне нарощування наявного виробничого потенціалу, а радикальну модернізацію, засновану на зміні поколінь технологічних укладів – низьких високими.

Основні підходи до модернізації зовнішньоеко-

номічної діяльності мають визначати стратегію зростання найбільш ефективними шляхами обсягів експорту та включати комплекс взаємопов'язаних соціально-економічних, науково-технічних та організаційно-господарських заходів і завдань, спрямованих на досягнення конкретної кінцевої мети. Модернізація є складовою структурної перебудови народного господарства і повинна сприяти поліпшенню торговельного та платіжного балансу країни шляхом зменшення від'ємного сальдо, стабілізації та зменшення зовнішнього боргу, зміцнення національної валюти.

Шляхи зміцнення та розвитку експортного потенціалу

Аналіз тенденцій розвитку світового господарства виявляє ряд негативних факторів, спроможних стримувати український експорт:

- помітне посилення міжнародної конкуренції;
- зростання державної підтримки експорту в низці зарубіжних країн;
- протекціоністські заходи низки країн із захисту вітчизняних товаровиробників;
- низька конкурентоспроможність української промислової продукції;
- складний фінансовий стан більшості підпри-

ємств обробної промисловості, що унеможливує інвестування в перспективні експортоорієнтовані проекти за рахунок внутрішніх ресурсів;

- недостатній розвиток систем сертифікації та контролю якості експортної продукції при підвищенні вимог до споживчих та екологічних характеристик продукції на світових ринках;
- недостатній рівень досвіду та спеціальних знань щодо умов функціонування світових ринків у більшості українських підприємств;
- низький міжнародний рейтинг надійності України, що обмежує можливість використання іноземних кредитів та інвестицій для розвитку українського експорту.

Модернізація зовнішньоекономічної діяльності повинна бути націлена на збільшення обсягів та підвищення ефективності експорту шляхом:

- вивчення та прогнозування кон'юнктури ринків;
- створення сприятливих умов для експортерів;
- стимулювання інвесторів;
- розширення та переозброєння потужностей для виробництва експортної продукції;
- диверсифікації товарної структури експорту;
- закріплення на традицій-

них ринках експорту та освоєння нових;

- активізація участі в міжнародному виробничому співробітництві;
- проведення організаційно-правових заходів.

Основні завдання щодо модернізації зовнішньоекономічної діяльності є такими:

- поліпшення механізму та вдосконалення системи управління зовнішньоекономічною діяльністю, упровадження в практику найбільш ефективних форм взаємодії з країнами-партнерами на основі поступового збільшення мобільності товарів, послуг, капіталів і робочої сили;
- зміцнення та розширення зовнішньої торгівлі, забезпечення прогресуючої інтеграції у світовий економічний простір за рахунок нарощування експортного потенціалу;
- підвищення ефективності та збалансованості зовнішньої торгівлі, зміцнення економічної безпеки держави на основі послідовного поліпшення товарної та географічної структури експорту й імпорту;
- удосконалення системи підтримки національного виробника, усунення загрози інтервенціоністських імпортних поставок, запобігання заподіянням матеріальних збитків галузям вітчизняної промисловості відповідно до прийнятих у світовій торгівлі правових норм;
- нарощування експортного потенціалу шляхом зміцнення та розвитку галузей і видів виробництва, орієнтованих на збільшення частки наукомісткої високотехнологічної продукції; дове-

дення її до структурних співвідношень, характерних для розвинених країн;

- поступове, у міру структурної перебудови, збільшення ступеня відкритості економіки;
- збереження обсягів збуту продукції на традиційних ринках;
- освоєння нових регіональних ринків (Китай, країни Південно-Східної Азії, Близького Сходу, Латинської Америки, Африки тощо);
- підвищення рівня обробки традиційної продукції українського експорту, освоєння нових видів продукції високого рівня обробки для виходу на нові товарні та регіональні ринки збуту при зменшенні питомої ваги сировини та напівфабрикатів.

Послідовне вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності при додержанні загальнодержавних інтересів і пріоритетів експортної політики повинно перетворити зовнішньоекономічні зв'язки на активний фактор поглиблення ринкових реформ, включення України до міжнародного поділу праці та світогосподарських інтеграційних процесів, урахування її певних позитивних конкурентних позицій:

- збереження високого рівня кваліфікації низки професійних категорій;
- наявність деяких технологічно розвинених секторів промисловості (в основному ВПК), здатних до освоєння нових видів продукції;
- наявність значного сировинного потенціалу;
- наявність традиційних ринків збуту машинобудівної продукції (країни СНД, ряд країн, що розвиваються).

Найближчими роками Україна не зможе докорінно змінити товарну структуру експортних поставок. Тому продукція чорної металургії, деяка продукція машинобудування, харчової та хімічної промисловості в найближчій перспективі залишаться основним джерелом валютних надходжень та експорту. Спирання на розвинуті власні галузі дає змогу значно зменшити дефіцит платіжного балансу, а в разі належного технологічного переозброєння – зробити їх надійними постачальниками валюти.

Поряд із традиційними видами експорту необхідно створювати й виробництво нових видів продукції, що ґрунтуються на новітніх досягненнях науки і техніки. Іноземні кредити доцільно спрямувати, насамперед, у галузі, пов'язані з нарощуванням експортного потенціалу, переоснащенням сільськогосподарського та переробного виробництва, створенням сервісної інфраструктури.

На всіх етапах модернізації зовнішньоекономічної діяльності країни заслуговують на увагу потенційні можливості щодо надання сусіднім державам на взаємовигідних умовах транспортних та експедиційних послуг з обслуговування вантажопотоків, що проходять територією України.

Розвиток експортного потенціалу тісно пов'язаний із кардинальним підвищенням якості продукції, що значною мірою диктується технічним рівнем виробництва та якістю комплектуючих і сировини. Тому необхідним є проведення постійного аналізу технічного рівня та якості продукції, що передбачає оснащення

підприємств сучасними засобами виміру та контролю технологічних процесів, випробувальним обладнанням, стендами та приладами. Для проведення ефективної модернізації народного господарства України необхідним є технічне переоснащення проектно-конструкторських організацій, широке впровадження сучасних автоматизованих методів проектування, моделювання та конструювання, автоматизації експериментальних робіт і випробувань. Потребує уваги підготовка нормативних документів із стандартизації та сертифікації експортної продукції з урахуванням вимог і правил ГАТТ/СОТ та стандартів ЄС.

Організаційно-правові заходи, фінансова підтримка експорту, стимулювання інвесторів

Організаційно-правові заходи з боку державних структур мають на меті стимулювання та створення передумов для зростання українського експорту та підтримки вітчизняних товаровиробників. Модернізація зовнішньоекономічної діяльності повинна передбачати більш активне й чітке застосування з боку держави найважливіших економічних, правових та адміністративних важелів, спрямованих на пріоритетний розвиток зовнішньоекономічної сфери і, у першу чергу, експортної діяльності з урахуванням вимог ГАТТ/СОТ.

Фінансова підтримка експорту з боку держави повинна передбачати:

- виділення цільових коштів з бюджету для забезпечення державної підтримки експортної діяльності підприємств

(у формі застави під залучені уповноваженими банками кредити для поповнення обігових коштів експортерів);

- страхування експортних кредитів для забезпечення захисту експортерів від комерційних (банківських) і політичних ризиків;
- надання гарантій за кредитами на експортоорієнтовані інвестиційні проекти.

Обсяги державної фінансової підтримки експорту повинні досягти рівня аналогічних асигнувань у промислово розвинених країнах.

У сфері валютної та кредитної політики:

- забезпечення стабільності курсу гривні, зменшення валютних ризиків, пов'язаних з її нестабільністю, підтримання паритету купівельної спроможності гривні;
- покращення валютного обслуговування учасників зовнішньоекономічних операцій і зменшення можливостей щодо спекулятивних дій на валютному ринку;
- створення Фонду прямих інвестицій; підтримки експортного та імпортозамінного виробництва за рахунок частки вартості експорту; коштів по іноземних кредитних лініях і займах; коштів від випуску державних займів, що компенсують-

ся підприємствами-експортерами;

- здійснення цільового державного кредитування експортного виробництва;
- уведення пільгового кредитування виробництв, зорієнтованих на експорт наукомісткої та високотехнологічної продукції.

У сфері страхування:

- формування страхового фонду в рамках акціонерних товариств, які об'єднують виробників і фінансові інституції для покриття можливих збитків у зв'язку з форсмажорними обставинами;
- надання державних гарантій щодо кредитів на участь у міжнародних тендерах;
- надання державних гарантій банкам, які фінансують експортні поставки на основі комерційного кредиту терміном понад 6 місяців;
- забезпечення страхування операцій з освоєння зовнішніх ринків.

У сфері податкової політики:

- зменшення податків для всіх суб'єктів господарської діяльності;
- ліквідація податкових пільг усім суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності;
- забезпечення своєчасного та повного повернення ПДВ при експорті вітчизняної продукції.

Державна політика стосовно стимулювання інвесторів повинна бути зорієнтована на істотне збільшення іноземних інвестицій, насамперед, у пріоритетні галузі економіки України для сприяння модернізації та підвищення технологічного рівня виробництва, забезпечення просування українських товарів і послуг на міжнародні ринки. Перевага повинна надаватися прямим іноземним інвестиціям з метою створення сприятливого клімату для їх залучення.

Необхідно забезпечити спрямування іноземних кредитів, які надаються під гарантії Кабінету Міністрів України, насамперед на придбання новітніх технологій, ноу-хау, що підвищують конкурентоспроможність української продукції та послуг; розширити сферу залучення іноземних кредитів під обігові кошти в частині проектів, якими передбачається нарощування експорту українських товарів і послуг; надавати гарантії Кабміну тільки стосовно кредитних проектів, що здійснюються на умовах валютної самоокупності шляхом експорту продукції та імпортозаміщення (за винятком централізованої закупівлі лікарських протиепідемічних засобів тощо); спрямовувати іноземні кредити та міжнародну технічну допомогу, насамперед у галузі, пов'язані зі структурною перебудовою. Перш за все, у наукомісткі та високотехнологічні виробництва. Важливо також забезпечити недопущення невинуватених пільг, особливо у сфері оподаткування, для всіх без винятку підприємств з іноземними інвестиціями, а також проведення незалежної експертизи інвестиційних проектів.

Шляхи та механізми модернізації зовнішньоекономічної діяльності

Модернізація зовнішньоекономічної діяльності вимагає створення економічних та матеріально-технічних передумов для вирішення перспективних завдань. Вони пов'язані як із товарною, так і географічною диверсифікацією експорту на основі відповідних змін у структурі та матеріально-технічній базі виробництва. Актуальним виглядає забезпечення процесу регіональної диверсифікації зовнішньої торгівлі з одночасною інтенсифікацією зовнішньоекономічної політики України. Насамперед – щодо країн ЄС та СНД, передусім РФ. А також освоєння нових ринків Азійсько-Тихоокеанського, Південно-Американського регіонів, Африки тощо.

Пріоритетними для України є взаємовигідні та стабільні торговельні зв'язки з країнами СНД як на поточний період, так і на більш далеку перспективу. Експортні поставки до цих країн є умовою забезпечення в доцільних межах потреб у продукції критичного імпорту, оптимального завантаження виробничих потужностей. Першочергової уваги заслуговує зміцнення на взаємовигідних умовах коопераційних виробничих зв'язків на базі, що склалася раніше; традиційна внутрішньоміжгалузева спеціалізація; розвиток прямих договірних виробничих відносин.

Модернізація зовнішньоекономічної діяльності потребує проведення пошукових науково-дослідних робіт, економіко-статистичних розрахунків, соціологічних досліджень тощо. Вони повинні забез-

печувати постійний моніторинг експортного потенціалу країни, проблем і перспектив експортної діяльності. Зокрема, доцільно створити науково-дослідну базу для системного вивчення стану світових ринків товарів і послуг та маркетингового забезпечення діяльності українських експортерів. До цієї роботи повинні бути залучені посольства України за кордоном, представництва українських фінансово-промислових структур, Торгово-промислової палати, НАН України, ДВНЗ (для вивчення кон'юнктури товарів на світових ринках, проведення кваліфікованої цінової експертизи зовнішньоторговельних контрактів із наданням відповідних рекомендацій та аналітичних матеріалів суб'єктами господарювання структур виконавчої влади).

Необхідно створити сучасну систему зовнішньоторговельної інформації стосовно державних і регіональних програм, українського законодавства, діяльності українських представництв за кордоном, міжнародних інформаційних масивів і баз даних для надання вітчизняним товаровиробникам інформаційно-методичної допомоги з правил і процедур роботи на світових ринках, подолання технічних бар'єрів у торгівлі.

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується роль розвитку експортного потенціалу у проведенні модернізації зовнішньоекономічної діяльності. Показано, що зміцнення та розвиток експортного потенціалу України набуває особливого значення на сучасному етапі економічних перетворень як фактор підтримки багатьох галузей виробництва та джерело надходження валюти для задоволення виробничих та соціально-економічних потреб.

Ключові слова: модернізація, економіка, експортний потенціал, конкурентоспроможність.

АННОТАЦІЯ

В статье анализируется роль развития экспортного потенциала в проведении модернизации внешнеэкономической деятельности. Показано, что укрепление и развитие экспортного потенциала Украины приобретает особое значение на современном этапе экономических преобразований как фактор поддержки многих отраслей производства и источник поступления валюты для удовлетворения производственных и социально-экономических потребностей.

Ключевые слова: модернизация, экономика, экспортный потенциал, конкурентоспособность.

Зміцнення та розвиток експортного потенціалу України набуває особливого значення на сучасному етапі економічних перетворень – як фактор підтримки багатьох галузей виробництва та джерело надходження валюти для задоволення виробничих і соціально-економічних потреб. Цілеспрямований розвиток експортного виробництва стає важливим елементом структурної перебудови економіки, спрямованої на технологічну модернізацію та підвищення конкурентоспроможності країни.

Науково-технологічний підйом в Україні можливий на базі ще не до кінця втраченої науково-технічної спадщини країни, колись потужного конгломерату українсько-російських інноваційних взаємодій, зокрема, у рамках Міжнародної асоціації академій наук (МАН), галузевих організацій і підприємств, окремих науковців та підприємств.

Формування альянсу в межах СНД, а особливо у межах МС (зокрема, українсько-російського альянсу) суттєво вплинуло б на вирішення актуальних проблем модернізації традиційної індустрії, переведення взаємодіючих країн на інноваційну основу. Адже побудова постіндустріальної економіки можлива лише на базі повноцінної індустріальної економіки.

Інтеграційний проект: Союзна держава Росії та Білорусі

2 квітня - День єднання Росії та Білорусії

УДК 327 (73)+316.42

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук,
професор, Дипломатична
академія України при МЗС

Союзна спільнота Росії та Білорусі була проголошена 2 квітня 1996 р. саме в часи самоідентифікації колишніх радянських республік, пошуку дотичних схем майбутнього розвитку, «свободи й анархії» на пострадянському просторі. Це був час, коли, за влучним висловлюванням нинішнього президента Білорусі О. Лукашенка, «влада валялась під ногами. І тільки лінійний не хотів її підняти». Пізніше об'єднання назвали Союзом Росії та Білорусі (Договір від 2 квітня 1997 р.), який ухвалив Статут

(23 травня 1997 р.).

У межах Союзної держави були створені структурні органи: Вища рада Союзу, Виконком, Парламентські збори. Вищу державну раду очолює голова, яким по чергою повинні бути глави держав. Запроваджено головування: одна держава – один голос. Представницьким і законодавчим органом є двопалатний парламент: Палата Союзу – по 36 членів від кожної держави; Палата представників – 75 членів від Росії та 28 від Білорусі. Виконавчим органом є Рада міністрів, де працюють голови Ради міністрів, державний секретар, міністри закордонних справ. Суд Союзної держави обирається на шість років, складається з дев'яти суддів. Кожні два роки відбувається оновлення складу на третину. Рахункова палата складається з 11 членів, які обираються на шість років; голова і заступник – на два роки. Держава повинна мати атрибути: герб, прапор, гімн тощо, єдину грошову

The article focuses on the integration model of the Union State of Russia and Belarus. The author analyzes historical discussion related to the stages of realization of unifying schemes of both states – Russia and the Republic of Belarus and gives characteristics of the bilateral cooperation paying particular attention to the evolution of the foreign policy concept of the republic of Belarus.
Key words: Union State of Russia and Belarus, integration model, unifying schemes.

одиночку, уніфіковане законодавство.

Із 1999 р. доопрацьовується закон «Про громадянство Союзної держави». Повинен бути прийнятий Конституційний акт, який на основі Договору про утворення визначатиме державний устрій союзної держави та її правову систему. Після процедури розгляду та схвалення для остаточного затвердження цей документ має бути винесений на референдум у кожній державі, а вже після позитивної оцінки референдумів відповідні зміни будуть вноситися до конституцій Росії та Білорусі.

Наміри розвитку спільної держави, на чому постійно наполягав білоруський президент, були підтверджені Декларацією про подальше єднання Росії та Білорусі від 25 грудня 1998 року. Після доопрацювання договір-

них паперів 8 грудня 1999 р. (символічно, оскільки тим нагадували про домовленості у Віскулі від 8 грудня 1991 р.) держави заявили про утворення Союзної держави Росії та Білорусі, підписали про це відповідний договір, який було підтверджено, прийняли Програму дій Росії та Білорусі з реалізації положень Договору про створення Союзної держави. Утворено спільне угруповання військ, перед якими поставлено конкретні завдання. Керівну роль у військовій сфері було покладено на Колегію міністерств оборони союзних держав.

Важкий шлях пройшли обидві країни, урахувавши кризу (фінансовий крах) 1998 р. в РФ, яка негативно позначилася і на білоруських потужностях. Росія через нестачу матеріальних засобів була змушена відмовитися імпор-

тувати білоруську продукцію в усталеному обсязі. Така ситуація змусила білоруське керівництво шукати вихід: країна розпочала реалізацію багатовекторної зовнішньої політики. Білорусь установила дипломатичні відносини зі 164 державами, у 60 країнах діють її дипломатичні представництва. Країна бере участь як постійний член у низці міжнародних організацій, є спостерігачем в ОЧЕС, Раді держав Балтійського моря тощо. Активно розвиваються відносини з країнами Латинської Америки, серед яких перед веде Венесуела. Саме ця держава запропонувала білоруським компаньйонам розробляти кілька нафтових родовищ із подальшим експортуванням нафти до Білорусі. Поглибилися відносини з Китаєм. Лише у 2010 р. з КНР досягнуто домовленості про надання Білорусі кредиту в розмірі 3,5 млрд. дол., про політичну підтримку, а також щодо будівництва спортивного комплексу «Мінська арена», стадіону «Динамо» і чайна-тауну.

Білорусь і нині торгує з

понад 180 країнами світу. Зовнішній обіг тільки у 2008 р. сягнув 72,4 млрд. доларів. У січні 2009 р. після девальвації білоруського рубля на 20,5% і введення механізму його прив'язки до кошика валют (євро, долар і російський рубль) офіційний курс до російського рубля становив 82,3 білоруського рубля, а до долара США – 2652 білоруські рублі.

Зазначимо, що у світовій економіці Росія та Білорусь посідають досить скромні позиції. Сукупна частка країн СНД у світовому експорті становить ледве 2%, із яких на Росію припадає 1,2-1,3%, а на комерційні послуги – 0,8%. Світовий експорт зростає за рахунок торгівлі автомобілями та готовими виробами. Розвиток Білорусі йде таким самим шляхом, а РФ торгує переважно сировиною. Росія в експорті поступається Білорусі за часткою машин та обладнання утричі (!). Остання широко експортує хімічну продукцію, а РФ – лише добрива. Росія удвічі перевищує ввезення продуктів харчування, і за рахунок імпорту продо-

вольства формує половину ресурсів роздрібного товарообігу. Імпорт РФ складається переважно не з інвестиційного обладнання, а з автомобілів і товарів широкого вжитку. Білорусь забезпечує себе валютними ресурсами за рахунок експорту готової продукції та послуг, 80% продукції промисловості країни експортується. Обсяг зовнішньої торгівлі – близько 15 млрд. дол., із яких 6-7 млрд. – експорт і 7-8 млрд. – імпорт (90% – товари і 10% – послуги). Білорусь обрала шлях модернізації та конкурентоспроможності економіки, зближення національних стандартів зі світовими вимогами. На підвищення конкурентоспроможності спрямовується 45% витрат на науку. Продукція машинобудування та приладобудування на 70-80% відповідає світовим стандартам. Якщо Росія не поновлює втрачених галузей, що ліквідувалися, то Білорусія все намагається зберегти та налагодити.

У РФ спостерігалось швидке згортання державного сектору на користь

приватного, для якого СНД не становить інтересу. Водночас у переході до ринку сировинний експорт Росії виявився вигіднішим від продукційного експорту Білорусі. Позитивом позначилися на російській економіці рішення Глави держави В. Путіна про повернення капіталу з офшорних зон (приклад ЮКОСА), притиснення вітчизняних олігархів.

Після кризи 1998 р. керівництво Білорусі розробило низку заходів з переорієнтації торгівлі на інші регіони світу. Якщо у 1999 р. на СНД припадало 75% загального обсягу білоруської торгівлі, то у 2000 р. – 53%. Білоруська торгівля з СНД, включаючи Росію, становить 63,7% загального її обсягу, з Європою – 27%, Азією – 4,3%, Америкою – 3,4%, Африкою – 1,6%. У країні було прийнято Національну програму розвитку експорту на 2000-2005 рр., розроблено проект Плану будівництва трансконтинентального коридору: Європа – Білорусь – Росія – Азія. Білорусь та РФ у 1992 р. оформили членство в МВФ і МБРР, отже, отримали можливість одержувати кредити та брати участь у розробленні фінансової стратегії світу. За період 1992-1998 рр. Росія отримала кредитів від МВФ і Світового банку на суму 28 млрд. дол., із яких 40% становила допомога російським банкам. Білорусь у той же час не одержала нічого, оскільки не виконувала зобов'язання перед міжнародними фінансовими структурами. З 1996 р. МВФ і МБРР зайняли відверто ворожу позицію до білоруського президента з огляду на

порушення прав людини. У 1998 р. Білорусь звернулася до МВФ із проханням надати кредит на суму 100 млн. дол. (у рамках надання допомоги в разі непередбачуваних обставин). Після тривалих переговорів прохання було відхилено. Фонд офіційно 26 травня 1999 р. відмовив Білорусі в кредиті. За наполяганням МВФ і МБРР для неї були заблоковані інвестиції з-за кордону. У 1999 р. в економіку країни вдалося залучити лише 92 млн. дол. під гарантії уряду, а прямих інвестицій – лише 33 млн. доларів.

Зовнішнє кредитування дає змогу країнам із перехідною економікою не тільки отримувати додаткові фінансові ресурси, а й вирішувати проблеми зовнішньої заборгованості. Так, Росія домовилася з Лондонським клубом про відстрочення на 25 років платежів за боргами колишнього СРСР, які становили понад 66 млрд. доларів. У Білорусі ж склалася негативна ситуація з платежами за борги. Так, 53,8% платежів країна здійснила за рахунок бюджетних коштів. Кількаразові звернення білоруського керівництва до РФ надати кредит не одразу були почуті. Після газового тиску, російських «воєн» проти молочної продукції Білорусі та інших товарів О. Лукашенко навіть висловлювався на підтримку поглибленого співробітництва зі США, а також вимагав від

білоруських громадян «на захоплених Росією грузинських територіях дотримуватися грузинських порядків». Унаслідок економічного протистояння наприкінці 2011 р. керівництво Білорусі передало (продало) вітчизняну ГТС «Белтрансгаз» у володіння Газпрому Росії: білоруський борг перед Газпромом на той час становив 230 млн. доларів.

Союзна держава важко долає перепони економічного та політичного єднання. Причинами такого стану, передусім, є штучне об'єднання двох держав без достатнього бажання згори за політичними, а не економічними важелями; нерівновагові характеристики геополітичного, економічного та соціального характеру. Не додають оптимізму обом сторонам і різні погляди на сутність об'єднаної держави, засади її розвитку, політичні устремління, економічні питання. Гальмівним чинником можна вважати й різнопланові економічні моделі розвитку обох держав: у РФ – ліберально-демократична економічна модель, а в Білорусі – централізована державна економіка.

Росія є основним партнером Республіки Білорусь, на неї припадає 60% товарообігу цієї країни. Із РФ надходять мінерально-

сировинна продукція, чорні метали, нафта і газ. Російський імпорт із Білорусі включає машини і транспортні засоби (35%), трактори (80%), вантажівки (50%), продукцію хімічної промисловості, різноманітні промислові товари, текстиль (70%). Білоруський ВПК постачає 17% продукції в РФ (супутникова, космічна техніка). Білорусь є провідним виробником для Росії продуктів харчування (переважно молочна продукція).

У розвитку Союзної держави привертають увагу своєрідні форми співпраці: співробітництво Білорусі з окремими регіонами РФ (при цьому укладаються угоди про співпрацю з керівництвом автономних республік і областей Росії – Москва, Московська область, Башкортостан, Ямал-Ненецький округ, Татарстан, Ленінградська область, Тюменська область тощо); розроблення спеціальних державних програм, розрахованих на перспективу; утворення Міждержавних фінансово-промислових груп тощо. Чинниками, що гальмують співпрацю, є неузгодженість питань зі створення зони вільної торгівлі без вилучень і обмежень; торговельні війни; низькі ціни на білоруські товари, що дотуються з бюджету рес-

публіки; високі тарифні ставки на перевезення продукції російськими залізницями за Урал та інші обмеження білоруської сторони в її намаганні вийти на широкий російський ринок.

На противагу періодичному економічному протистоянню на двосторонньому рівні, Білорусь є надійним стратегічним партнером Росії в Митному союзі, де має квоту лише 21,5% голосів при прийнятті рішень, ЄврАзЕС (відповідно, 12,0%), у безпекових питаннях, перш за все – у межах ОДКБ. Країна бере активну участь у діяльності Міждержавної комісії військового співробітництва країн-учасниць ОДКБ, що передбачає інтеграцію Організації з ЄврАзЕС. Нагадаємо, що на об'єднанні ОДКБ і ЄврАзЕС наполягають лідери Узбекистану та Казахстану, позитивно про це відгукується й білоруське керівництво. Тим більше, що законодавча база Білорусі забороняє служити білоруським громадянам в іноземних військових формуваннях. Отже, основне навантаження щодо захисту білоруських інтересів за межами країни, а також матеріальне утримання всіх згаданих безпекових структур припадає на Російську Федерацію. Серед трьох військових сполучень – ударних угруповань, що ініціювала Росія в межах ОДКБ, Східноєвропейське – російсько-білоруське угруповання забезпечується силами московського гарнізону в 300 тис. осіб. Поза тим, сформовано Кавказьке – російсько-вірменське угруповання та Центрально-азіатське (входять Росія, Казахстан, Узбекистан,

Киргизія, Таджикистан)¹. Активну участь – радниками, спостерігачами, технікою – Білорусь заявляє і в ударних військових формуваннях ОДКБ – Колективних силах оперативного реагування (КСОР). Це – високомобільні, оперативні, універсальні, оснащені найновішою технікою військові об'єднання. До них додаються колективні миротворчі сили ОДКБ за Угодою про миротворчу діяльність, що набрала чинності з 15 січня 2009 року. Основну частину КСОР становлять російські військові – близько 8 тис. осіб. Казахстан у КСОР представляє десантно-штурмова бригада – до 4 тис. осіб, інші союзники обмежені батальйоном. Білорусь надає ОДКБ свої ППО, РЛС «Волга». Колективні сили періодично проводять навчання, наприклад «Захід-2009», а також різноманітні операції: боротьба з наркотрафіками «Канал», нелегальними мігрантами «Нелегал», із несанкціонованою торгівлею зброєю «Арсенал» тощо. Таким чином, як ідеться в «Стратегії національної безпеки РФ до 2020 року», колективні сили ОДКБ готуються до захисту сировинних ресурсів у межах СНД і прилеглих регіонів. В умовах боротьби за ресурси не виключається можливість вирішення наявних проблем із застосуванням військової сили. Унаслідок загострення суперечностей між союзниками також можливі порушення балансу сил поблизу кордонів Російської Федерації та її

1 *Организованная непристутная группировка // ОДКБ создает мощный ударный кулак в Центральной Азии // Коммерсант. – 2009. – 29 мая.*

союзників. Чи готова до подібних сценаріїв білоруська сторона? Питання залишається відкритим.

Попередній аналіз процесу формування й реалізації своєрідної інтеграційної схеми спільної держави Росії та Білорусі наштавхує на певні висновки. По-перше, обидві держави мають усі важелі для створення відповідного діючого союзу, однак він формується у домінуванні політичних факторів. Етапи інтеграції виведено не як етапи економічної взаємодії, взаємопроникнення і злиття, а як етапи розвитку державно-правових відносин. Співтовариство, Союз, Союзна держава не завжди успішно апробованими на практиці. Складається враження, що й досі керівники Росії та Білорусі не визначили остаточно: яку форму державного устрою обирають, що мають намір будувати? Федерацію чи конфедерацію? Поки зупинилися на «м'якій конфедерації», про що записано в проекті спільної конституції, який обговорюється понад десять років.

По-друге. Негативним моментом в історії становлення спільної держави виявилися проекти політиків і вчених про включення Білорусі до складу Російської Федерації як 90 губернії, хоча більшість білорусів не сприймають ідею повного злиття через втрачання державою суверенітету, тобто міжнародної правосуб'єктності. Негативу додають проблеми у співпраці протилежних економічних моделей двох держав, часті торговельні війни, блокування Білорусі, яка глибоко узалежнена від надходження валютних коштів міжнародною спільнотою.

Зазначимо, що Договір про створення Союзної держави Росії та Білорусі містить усі канони незалежних держав, що зберігають власний національ-

ний суверенітет; дотримує незмінність внутрішнього устрою; чітко визначає предмет і компетенцію союзу. Хоча якою б форма чи модель міждержавного об'єднання не була, Росія відіграватиме в ньому, з відомих причин, лідируючу роль.

І по-третє. Досвід створення Союзної держави Росії та Білорусі є яскравим підтвердженням реалізації на практиці моделі механічної інтеграції, яка, на відміну від органічної інтеграції, не несе елементів добровільного та взаємовигідного об'єднання диференційних частин у єдине ціле, поступовості та субсидіарності – прийняття на себе відповідальності за дії та рішення іншої сторони, допомоги заради самопомоги тощо.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано інтеграційну модель Союзної держави Росії та Білорусі. Подано історичний дискурс щодо етапів реалізації об'єднувачих схем двох держав – Росії та Республіки Білорусь, охарактеризовано стан двостороннього співробітництва, привернуто увагу до еволюції зовнішньополітичної концепції Республіки Білорусь.

Ключові слова: Союзна держава Росії та Білорусі, інтеграційна модель, об'єднувачі схеми.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализирована интеграционная модель Союзного государства России и Беларуси. Подан исторический дискурс об этапах реализации объединяющих схем двух государств – России и Республики Беларусь, охарактеризовано состояние двустороннего сотрудничества, привлечено внимание к эволюции внешнеполитической концепции Республики Беларусь.

Ключевые слова: Союзное государство России и Беларуси, интеграционная модель, объединяющие схемы.

Особливості висвітлення президентських виборів у США британськими онлайновими медіа

Ольга ЗЕРНЕЦЬКА,
доктор політичних наук,
професор, головний
науковий співробітник
Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН
України

Проблематика президентських виборів у США завжди привертала увагу політологів-міжнародників, оскільки від цієї, здавалося б, внутрішньополітичної події Сполучених Штатів багато в чому залежала й залежить доля всього людства глобалізованого світу. Особливий дослідницький інтерес викликали попередні президентські вибори в США 2008 р. з огляду на те, що один із кандидатів на пост президента – Барак Обама вперше зробив блогосферу своєю переможною зброєю у передвиборній боротьбі. Штаб Б. Обами не просто використав Інтернет як платформу для передвиборчих перегонів, що у політичній практиці Сполучених Штатів уже не є новиною. Обама та його команда зробили ставку на нову віртуальну громадську арену XXI ст. – блогосферу. І не тільки

на її політичну грань, яка є великим сегментом, а й на соціальні медіа в Інтернеті. Саме вони об'єднують різні групи американців за вподобаннями, професіями, соціальним становищем, гендером, етнічним статусом, віком, станом здоров'я тощо. І це виявилось успішною стратегією Обами. Поряд із таким новітнім феноменом, як блогосфера, якому тоді ледь виповнилося десять років, команда Обами широко задіяла вже добре відому Інтернет-послугу – «електронне листування». На цих двох інноваційних інформаційно-комунікаційних китах вибудовувалися передвиборні політичні маркетингові стратегії Барака Обами, які дали свої вагомі результати. Аби глибше зрозуміти, у чому полягала перевага його стратегії, ми провели моніторинг та проаналізували також і сайт Обами – My.BarakObama (Мій Барак Обама), що стало першим дослідженням з цього питання на теренах України (і СНД) [1].

Політичні перегони з обрання нового Президента США 2012 р. цікавили нас із багатьох причин: і під кутом зору суто політичної боротьби кандидатів у Президенти Сполучених Штатів, аналізу прийомів політичного маркетингу, і як політична скла-

«В наші дні у нас з Америкою все є спільним, за винятком мови».

Оскар Вайлд

«Британія і Америка – це дві країни, що роз'єднані спільною мовою».

Вінстон Черчилль

УДК 32.019.51:654.19 (73+410)

In this article the new strategies of coverage of 2012 US elections by one of the global media leaders, BBC Online, are investigated. To present more in depth reporting concerning electoral politics in the USA BBC correspondents install together with the article US politics glossary for easy to understand explanations of political terms. The British specialists use a well-known in human written culture format of glossary as a new and efficient tool of the virtual reality. Doing it for the benefit of their readers they do not only deeply and objectively inform their audience, but undertake a role of political enlighteners. The structure and the essence of the main terms are scrutinized by the author of this study.
Key words: electoral politics in the USA, electoral process, 2012 US elections, BBC Online, strategies of coverage, Barack Obama.

дова антикризових стратегій глобальних медіа-конгломератів [2] та особливості її висвітлення британськими медіа. Зокрема, такими, як BBC World, комерційним підрозділом BBC та її онлайновими версіями. Особливо тими, що стосуються новин. Це, передусім, BBC News та її веб-сайт BBC News Online, який є найпопулярнішим новинним сайтом у Великій Британії та взагалі становить більшу частину сайту всієї корпорації BBC – BBC Online (BBC.co.uk.). А головне – дає можливість глибше зрозуміти нинішню систему виборів у США під британським кутом зору. Погляд на міжнародні

події BBC із її високими стандартами об'єктивності та безсторонності й на початку XXI ст. зберігає статус високого професіоналізму, якому довіряє численна аудиторія слухачів, глядачів та Інтернет-користувачів.

Важливу частину сайту BBC News Online становить його підрозділ Magazine («Журнал»), у якому подаються глибокі за змістом статті, що коментують або надають детальний аналіз сучасних політичних подій, роз'яснюючи та розкриваючи історичні передумови або національну специфіку тих чи інших подій у різних країнах світу. Поряд із новинними статтями,

сайт також має матеріали, які, так би мовити, «підтримують» новини BBC. Це, наприклад, статті з актуальних політичних проблем і фактичний виклад подій у телевізійних і радіопрограмах BBC.

Особливий інтерес, на наш погляд, становить той факт, що цей сайт має два «видання». Одне призначене суто для британців. Воно віддає перевагу висвітленню подій, що відбуваються переважно у Великій Британії. Інше – The World Edition («Міжнародне видання»), де пріоритетними є міжнародні новини. Усі статті в обох виданнях заархівовані на необмежений термін часу. Вони можуть бути знайдені або через службу пошуку, або шляхом перегляду чималої секції під назвою «Special Reports», яка містить колекцію статей, що стосуються головних новин.

«Інтернет-користувачі з IP-адресами, які походять із Великої Британії, обслуговуються виданням, призначеним для британців (BBC.co.uk.), а решта користувачів світу мають доступ тільки до The World Edition BBC Online» [3].

Аналізуючи новини BBC у підрозділі Magazine, які були присвячені президентським перегонам у США 2012 р., нам хотілося б виділити з-поміж інших статтю кореспондента BBC News із Вашингтона Корнелії Гебблетвейт «Вибори у Сполучених Штатах: як вони можуть коштувати 6 мільярдів доларів?» [4] не тільки тому, що вона написана на властивому для BBC високому рівні, а й тому, що розглядає складні актуальні питання виборчої системи Сполучених Штатів і ті

нововведення, які зробили останню політичну кампанію з виборів Президента США відмінною за багатьма параметрами від попередніх. Однією з її особливостей були величезні суми грошей, які пішли на неї завдяки прийнятій Верховним судом США у січні 2010 р. постанові «Citizens United» щодо фінансування виборів.

Мабуть, і кореспондент, і редакція BBC News Online усвідомлювали, що матеріал статті К. Гебблетвейт надто складний для пересічного користувача The World Edition BBC Online і, разом з тим, були переконані у важливості повного розуміння специфіки президентських перегонів 2012 р. у США. Тому до цієї статті був доданий спеціальний політичний глосарій під назвою: «Glossary: US Elections» («Глосарій: вибори у Сполучених Штатах», далі в нашій статті – «Глосарій»). Ми чи не вперше стикаємося з таким прийомом «політичної освіти» в глобальному онлайновому новинному виданні, тому вважаємо за необхідне докладно проан-

алізувати це явище.

І сама стаття, і «Глосарій» становлять неабиякий інтерес. Вони ідентифікують і маніфестують не лише складність матеріалу, викладеного у статті. Ідеться також про великі розбіжності в політичних системах у цілому та виборчих системах і практиках, зокрема, США та Великої Британії. На думку редакції підрозділу Magazine, вони повинні бути прояснені в «Глосарії» основних понять політичних виборів у США. Без їхнього знання неможливе розуміння політичної системи Сполучених Штатів у цілому, практики виборів різних рівнів (від штату до конгресу тощо) загалом та у Президенти США 2012 р., зокрема.

Якщо припустити, що цей матеріал був таки розміщений і у британському виданні сайту BBC News, це наштовхує на роздуми, чому в цей «Глосарій» потрапили такі поняття, які мали б бути знайомими кожному британському школяреві, який вивчає історію та політичний устрій Сполучених Штатів (наприклад, «Конституція

США», «Батьки-засновники», «Президент США», «віце-президент США», «Білий дім», «Овальний кабінет», «Капітолій», «Конгрес», «конгресмен», «конгресвумен», «Сенат», «Палата представників», «лідер більшості в Палаті представників», «лідер меншості в Палаті представників», «делегати», «лобісти» тощо).

З іншого боку, політичний дискурс між США та Великою Британією, попри те, що він відбувається однією мовою (хоча навіть у комп'ютерах розрізняють American English та British English) поміж інших варіантів англійської (канадський, ірландський, австралійський тощо), має досить суттєві розбіжності. Вони втілені не лише в різниці виборчих систем цих країн (що тягне за собою специфічні політичні поняття та концепти), а й ширше – у розбіжності історичних, географічних, культурних, расових, соціальних, етнічних, природних, кліматичних та інших реалій. Це формує унікальність кожної з названих країн і неодмінно, у той чи інший

спосіб, перетікає в його політичний дискурс. Попри те, що ці держави – близькі партнери в зовнішньополітичних справах, учасники спільних політичних альянсів, підтримують політику одне одного в ООН та ЮНЕСКО й багатьох інших міжнародних організаціях, коли справа торкається системи виборів, для британців досить важко зрозуміти низку моментів, пов'язаних із її специфікою у США.

До того ж, імміграційні хвилі, що напливають на береги Альбіону, не зменшують своєї інтенсивності, створюючи у Великій Британії проблему зростання кількості емігрантів (і не тільки із країн Співдружності). Вони різняться за своїми етнічними та культурними особливостями, освітніми рівнями. Зокрема, у знанні англійської мови. Ново-прибулі громадяни складно вписуються в культуру країни, до якої емігрували. Її загальнокультурний дискурс для них є багато в чому чужим, не кажучи вже про дискурс політичний та його важливу складову – дискурс міжнародно-політичний. Тим важче їм розібратися у специфіці виборів віддаленої від них

(не тільки Атлантичним океаном, а й усією системою соціально-культурних та історико-політичних координат) держави, якою є США. Тут «Глосарій», запропонований BBC, стає для них неоціненним компактним і актуальним джерелом знань, щоб орієнтуватися у непростій системі виборів у США та маючи змогу порівнювати її з британською виборчою системою.

Якщо ж стаття Гебблетвейт «Вибори у Сполучених Штатах: як вони можуть коштувати 6 мільярдів доларів?» призначалася тільки для всесвітніх користувачів BBC News Online, стає ще більш зрозумілою потреба в такому «Глосарії».

Як і кожний тематичний словник, «Глосарій» побудований у такий спосіб, що всі поняття, пов'язані з політичними виборами у США, розташовані в алфавітному порядку. Це зручно для його користувачів, адже в ньому вони шукають саме ті поняття, які їм незрозумілі, а до інших можуть і не звертатися. Оскільки наше завдання – проаналізувати, що, на думку експертів BBC Online, у виборах пересічному глобальному користувачеві буде незрозумілим або становитиме певні труднощі, ми вдалися до такої методики дослідження.

По-перше, погруппували запропоновані в ньому терміни за кількома ключовими поняттями електорального процесу у Сполучених Штатах. Ці поняття найбільш яскраво окреслюють його політичну та національну специфіку. По-друге, виокремили політичні, юридичні та соціальні питання, що є найбільш важливими для розуміння специфіки виборів Президента США 2012 року. По-третє, зробили наголос на історичному та національному корінні походження тих чи інших понять. По-четверте, у міру необхідності використали контрастивний і компаративний аналізи для прояснення сутності того чи іншого феномена, описаного в тому чи іншому терміні «Глосарія».

Прикметним у останньому є те, що кількість репрезентованих у ньому термінів набагато перевищує реально задіяні, пов'язані з президентськими виборами в США в самій статті Гебблетвейт. Але «Глосарій» є, безперечно, корисним, оскільки роз'яснює основні нові концепти виборчого процесу Сполучених Штатів, що з'явилися за останні два

три роки та найсуттєвішим чином уплинули на характер і перебіг президентських виборів у США. Нагальними стають посилення до попередніх реалій, законів і процедур, до історичного тла, яке може бути зовсім незнайомим пересічному зарубіжному читачеві онлайнової версії BBC News.

Почнемо з того, що в «Глосарії» роз'яснюється походження партійної анімалістської символіки США. Ідеться про те, чому символом демократів став осел, а республіканців – слон; чому останніх також називають скороченням GOP (Grand Old Party – велика стара партія). Тут вказується, що кольорова символіка партій розподіляється таким чином: республіканці – червоний колір, демократи – синій. Це важливо знати з багатьох причин. Зокрема, через утворення політичного сленгу – виразів, що характеризують того чи іншого представника партії. Наприклад, «фіскально консервативного демократа часто із штату, де більшість голосує за республіканців», називають «blue dog» [5].

Також з огляду на те, що на мапі США під час виборчих перегонів одні штати маркуються як сині, а інші як червоні, відповідно до преференцій насе-

лення тій чи іншій партії вони називаються «червоний штат» (голосує за республіканців) або «синій штат» (голосує за демократів). Вживається також термін «пурпуровий штат» (purple state), який може голосувати і за республіканців, і за демократів. Термін «пурпуровий» виник за аналогією від змішання червоного та синього кольорів. Синонімічним терміном для нього, але вже відходячи від колористичної метафорики та переходячи до метафорики дії, є його визначення як «swing state» (штат, що «хитається» у своїх партійних перевагах).

Є ще два терміни, пов'язані з визначенням штатів. Один це – «battle-ground state» (дослівно: «штат – арена боротьби»). Термін стосується таких великих штатів, як Флорида, Огайо, Пенсильванія, де поділ електорату, який віддає голоси за демократів і республіканців, є приблизно рівним. Тому кандидати відводять на агітування там більше свого передвиборчого часу, ніж у малих чи менш населених штатах. Інший термін – «bellwether state» (від англ. bellwether – баран, вожак із бубонцем, який веде отару) – означає «штат, який історично має тенденцію голосувати за перемагаючого кандидата, мабуть, тому, що він демографічно є мікрокосм країни в цілому» [5]. Прикладами можуть слугувати штати Міссурі та Огайо.

Переходячи до процедур і систем обрання кандидатів на президентських виборах, насамперед, слід зупинитися на суто американському терміні «caucus» («кокес»), який у

політичному житті США означає – збори (часто закриті) членів партії та її активістів для висунення кандидатів від партії. Ця система практикується не в усіх штатах, але вона існує і в Конгресі США (congressional caucus) у вигляді окремої фракції. Поглиблена історична розвідка дала змогу нам виявити, що політичний концепт «caucus» має індіанське коріння. Термін походить від алгонкінського [Algonquian] слова caucuasus – «радник». Компаративний і контрастивний аналізи дали змогу відстежити, що це американське слово перетнуло простори Атлантики і стало популярним у британських політичних колах. Уперше воно з'явилося в Бостоні приблизно в 1750 р., а стало популярним в Англії завдяки Джозефу Чемберлену (1836-1914) близько 1878 р. Однак у Великій Британії, на відміну від Америки, воно має негативну конотацію – це образлива назва внутрішнього угруповання, що діє за спинами партійних лідерів.

Новітньою тенденцією у США є так зване «front loading» – тобто, перенесення проведення кокесів у часі вперед, щоб бути серед перших штатів і в такий спосіб упливати на процес номінації кандидатів у президенти.

Термін «primery» означає вибори на рівні штату, щоб номінувати партійного кандидата на посаду. Знову ж таки, у різних штатах існують різні правила стосовно голосування. В одних – виборці можуть підтримувати своїм голосом тільки кандидата з тієї партії, у якій

вони самі зареєстровані як такі, що надають їй підтримку. У інших – дозволяються так звані «open primaries» – «відкриті праймеріз». Там виборці мають право на свій розсуд голосувати. Скажімо, за демократа, хоча самі знаходяться у списках, як такі, що підтримують республіканську партію. Історично «праймеріз» уперше виникли на початку XX ст. унаслідок так званого Прогресивного руху, який чинив спротив тому, щоб процес номінації кандидатів залишався в руках партійних босів, вважаючи такий стан справ за свою суттю недемократичним» [5].

З терміном «праймеріз» пов'язаний термін «Super Tuesday» – день у лютому або на початку березня у виборчій президентській кампанії, коли велика кількість штатів проводить праймеріз. Наприклад, у 2012 р. «Super Tuesday» відбувся 6 березня. Узагалі, практика проведення «Супервівторків» досить молода. Уперше цю тактику задіяли в президентській передвиборчій кампанії «1988 р. в низці південних штатів, де партійні лідери вирішили в такий спосіб підвищити роль Півдня та знизити вплив раннях праймеріз у Нью-Гемпширі та кокесів в Айові» [5]. Фінальним

партійним зібранням, що проводиться кожні чотири роки і на якому делегати від штатів збираються, щоб номінувати партійних кандидатів на пост президента та віце-президента, є національний з'їзд (national convention – дослівний переклад – «національна конвенція») демократичної чи республіканської партії, на який збираються делегати, які й визначають кандидатів у президенти та віце-президенти США. Існують спеціальні вислови, що визначають особливості цього тандему у Сполучених Штатах. Так, кандидата у віце-президенти США на американському політичному слензі називають «running mate». А ситуація, коли, скажімо, політично молодосвідчений кандидат у президенти підбирає собі кандидатуру з партійних ветеранів, як у випадку Б. Обама – Дж. Байден, отримала назву «balancing the ticket».

Продовжуючи аналіз термінів, які окреслюють різні групи людей, у той чи інший спосіб задіяних у виборах, відзначимо ще такі суто американські поняття, як «bandleg» – людина, зазвичай впливова й багата, яка збирає гроші на підтримку того чи іншого партійного кандидата; «independent» – зареєстровані виборці, які не

задекларували свою приналежність до республіканської або демократичної партій; «Reagan Democrat» – таку назву в 1984 р. отримали ті представники робітничого класу з Демократичної партії США, які підтримали на виборах республіканського кандидата в президенти Р. Рейгана. Нині цей термін використовується для позначення поміркованих демократів, більш консервативних, ніж інші представники цієї партії Сполучених Штатів, у питаннях імміграції та національної безпеки.

Особливу увагу привертає існуючий у США такий політичний інститут, як «коледж вибірників» («electoral college»), який складається з 538 вибірників. Коледж вибірників Сполучених Штатів є інститутом, що офіційно обирає Президента та віцепрезидента США кожні чотири роки. Президент і віцепрезидент обираються не безпосередньо виборцями, а непрямым голосуванням вибірників, які, у свою чергу, обираються всенародним голосуванням на так званій основі «від штату до штату» [6]. У

«Вікіпедії», зокрема, зазначено, що «Сполучені Штати на сьогодні – єдиний приклад непрямих виборів діючого президента» [6]. Як вказується у «Глосарії», «нині від вибірників очікується, щоб вони голосували відповідно до побажань виборців від їхнього штату. Але в ряді випадків останніми роками було так, що хоча б один із вибірників голосував, нехтуючи волевиявленням виборців свого штату» [5]. Ясна річ, що для переважної більшості зарубіжних онлайн-користувачів ВВС складно сприймати таку непряму систему виборів, оскільки навіть для низки інших країн, де вона існувала (наприклад, у Прусії в 1849-1918 рр.) [7], така система вже є історичним анахронізмом. А в більшості країн світу її взагалі не використовували.

Переходячи до питання висвітлення законів і врегулювань щодо проведення президентських виборів у Сполучених Штатах та їхнього фінансування зокрема, в «Глосарії» слушно згадуються Федеральна виборча комісія (Federal Election

Commission (FEC)), створена 1975 р. як незалежна регулятивна агенція для адміністрування та впровадження федерального виборчого законодавства та Федеральний Акт (Federal Election Campaign Act (FECA) щодо виборчих кампаній, упроваджений 1971 року. Щоправда, з того часу було прийнято декілька поправок і постанов Верховного суду США, що суттєво «підрізали крила» цьому Акту, особливо в царині фінансування передвиборчих кампаній кандидатів у Президенти та віцепрезиденти США. І тут ми переходимо, мабуть, до найголовнішого питання: чому авторів статті К. Гебблетвейт знадобився глосарій, який пояснює природу президентських виборів-2012 у Сполучених Штатах. Саме в серії нещодавніх рішень Верховного суду США криється можливість небачених досі фінансових вливань, що обчислюються в мільярдах доларів США. Це не можна порівняти з витратами на вибори, скажімо, у Великій Британії. Як пише К. Гебблетвейт: «Це робить витрати Великої Британії мікроскопічними в порівнянні з США. Усього на останні загальні вибори всіма партіями у Великій Британії два роки тому було витрачено 31 млн. фунтів стерлінгів (49 млн. дол. США), що становить витрати в США в 120 разів більшими, і в 23 рази більшими у перерахунку на одну особу» [4].

Справді поворотним пунктом, що відкривав нову еру у фінансуванні політичної реклами, зокрема – телевізійної, стала, як зазначено вище, прийнята Верховним судом США у

січні 2010 р. постанова, що одержала назву «Citizens United», оскільки саме ця організація виграла позов у справі Citizens United v. Federal Election Commission (FEC – Федеральна виборча комісія). Саме цю колізію докладно розкрито у статтях «Глосарія» «Citizens United» і «SuperPACs», що уможливають розуміння специфіки президентських перегонів 2012 року.

Citizens United – консервативна неприбуткова організація в Сполучених Штатах, яка отримала позитивне рішення Верховного суду про зняття обмежень щодо витрат корпорацій, профспілок та окремих громадян з метою впливу на вибори, посилюючись на право на свободу слова, яке надано громадянам США відповідно до П'ятої поправки до Конституції Сполучених Штатів. Тим самим було знято заборону на необмежені корпоративні, індивідуальні та профспілкові витрати на передвиборчі комунікації. Ідеться про випуск у світ реклами за 60 днів до загальних виборів (чи 30 днів для праймеріз), яка експліцитно вказувала б на ім'я та прізвище кандидата.

Це означає, що корпорації та профспілки, а також окремі громадяни мають змогу прямо використовувати політичну рекламу аж до дня виборів, за умови, що вони не скоординували свої рекламні телевізійні ролики, плакати, постери тощо з тими, хто безпосередньо займається передвиборною кампанією кандидата у його штабі.

Відповідно до цього рішення Верховного суду США була встановлена спеціальна категорія неза-

лежних груп політичної дії під назвою «SuperPACs», яким дозволено приймати та витрачати нелімітовану (необмежену) кількість корпоративних, індивідуальних або профспілкових грошей на підтримку кандидата, часто не розкриваючи джерела походження цих грошей. Групам SuperPACs заборонено координувати свої витрати – зазвичай на рекламу – з кандидатами, яких вони підтримують, але подекуди працюють як тіньові комітети передвиборчих кампаній [5].

SuperPACs за своєю суттю є тіньовими групами, які не лише не розкривають джерел походження отриманих грошей, а й досить нерегулярно звітують про отримані й витрачені суми. Тобто, не лише принцип, а й практика транспарентності грошових пожертв на користь того чи іншого кандидата, через діяльність SuperPACs, перестали існувати в США з січня 2010 року.

Цікавим є те, що такий тренд, як використання політичної реклами он-лайн під час президентських перегонів у США, неухильно зростає, але витрати на цей вид політичної реклами були відносно скромними порівняно з їхньою рекламою на телебаченні. Вона й досі вважається головним знаряддям у боротьбі за виборців. Тому на неї витрачається більше половини всіх коштів на передвиборчу кампанію. За словами директора Центру американських студій у Лондоні, «нею накривають людей як килимовим бомбардуванням» [4]. Атакуючий та агресивний характер цієї реклами, спрямо-

ваної передусім проти суперника(ів) у президентських перегонах, мабуть, змусив увести в «Глосарій» термін «air war» – «війна в ефірі» – битва між кандидатами, метою якої є отримання найбільшої кількості реклами на телебаченні та радіо. Як підкреслюється у «Глосарії», протягом останніх років онлайн-реклама, яка є дешевшою та більш спрямованою на ціль, стає все важливішою.

Витрати на онлайн-рекламу й до 2010 р. були високими у Сполучених Штатах. З прийняттям постанови «Citizens United» вони карколомно злетіли вгору. А разом із ними – підвищилися прибутки відповідних національних традиційних і нових медіа. Ось чому цей ринок під час глобальної економічної кризи стає все більш привабливим для гравців «вищої ліги» корпоративної Америки. Ось чому BBC Online зробила слухний і вмотивований крок, оприлюднивши свій «Глосарій: вибори у Сполучених Штатах». У такий спосіб підкреслюється не лише чимало широко вживаних у США, але часто неправильно потрактованих політичних термінів, які мають історичне, етнічне, соціальне та гео-

специфіку, порівняно з різними моделями загальнонаціональних виборів у інших країнах світу.

Список використаних джерел

1. Зернецька О. *Переможна зброя нового господаря Білого Дому* / Ольга Зернецька // *UA Foreign Affairs* / Зовнішні справи, 2008. – № 12. – С. 24-28.
2. Зернецька О. *Політична складова антикризових стратегій глобальних медіа-конгломератів* / Ольга Зернецька // *Політичний менеджмент*, 2012. – № 5-6.
3. *BBC News Online* [Electronic resource] – Mode of access: http://en.wikipedia.org/wiki/BBC_News_Online
4. *Hebblethwaite C. US election: How can it cost \$6bn?* / Cordelia Hebblethwaite/ [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-19052054>
5. *Glossary: US Elections.* – [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-15730790>
6. *Electoral College (United States)* – [Electronic resource] – Mode of access: [http://en.wikipedia.org/wiki/Electoral_College_\(United_States\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Electoral_College_(United_States))
7. *Electoral college* - [Electronic resource] – Mode of access: http://en.wikipedia.org/wiki/Electoral_college

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються нові стратегії висвітлення президентських виборів 2012 у Сполучених Штатах одним із глобальних медіа лідерів – BBC Online. Аби досить глибоко розкрити події електоральної політики в США, кореспонденти BBC розміщують поруч із статтею політичний глосарій Сполучених Штатів для легшого розуміння політичних термінів. Британські спеціалісти використовують добре знайомий у письмовій культурі людства формат глосарію, який стає новим та ефективним знаряддям у віртуальному просторі. Роблячи це задля блага своїх читачів, вони не тільки глибоко та об'єктивно інформують свою аудиторію, а й перебирають на себе роль політичних просвітян. Автор цієї студії вивчає структуру й сутність головних термінів.

Ключові слова: електоральна політика США, електоральний процес, президентські вибори – 2012 у Сполучених Штатах, BBC Online, стратегії висвітлення, Барак Обама.

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются новые стратегии освещения президентских выборов 2012 в Соединенных Штатах одним из глобальных медиа лидеров – BBC Online. Для того, чтобы достаточно глубоко раскрыть суть электоральной политики в США, корреспонденты BBC размещают рядом со статьей политический глоссарий Соединенных Штатов для более легкого понимания политических терминов. Британские специалисты используют хорошо известный в письменной культуре человечества формат глоссария, который становится новым и эффективным инструментом в виртуальном пространстве. Делая это для блага своих читателей, они не только глубоко и объективно информируют свою аудиторию, но и берут на себя роль политических просветителей. Автор данной работы изучает структуру и сущность главных терминов.

Ключевые слова: электоральная политика США, электоральный процесс, президентские выборы – 2012 в Соединенных Штатах, BBC Online, стратегии освещения, Барак Обама.

Латинська мозаїка: цуме-го – мистецтво виживання стейкхолдерських груп

УДК 94:327

Владислав АКУЛОВ-МУРАТОВ,
кандидат наук з державного
управління,
Управління організації
фундаментальних
та прикладних досліджень
Національної академії
державного управління
при Президенті України

Ольга БУДЬКО,
здобувач
Дипломатичної
академії України
при МЗС

The article explores the genesis of Latin America. The research methodology includes the methods of historic psychology, as well as historiographic, philosophic, political, economic, and culturological analysis. This combination of methods allows building an authentic picture and understanding the logic of historic phenomena, intentions and ideas that guided the actions of the participants. Only the complex research allows having an integral picture of the historic and cultural development processes in Latin America, as well as possible ways of its future development.

Key words: Latin America, analysis, economy, politics, culture, complex research.

Alea jacta est – Acheronta movebo: aut Caesar, aut nihil

Латинська Америка – найбільш самобутній регіонів нашої планети, який був і залишається для багатьох terra incognita. Зростаючий інтерес до нього світової спільноти заснований на активному виході держав цього регіону та їх політико-економічних об'єднань на світову арену як упливових гравців. Світ пильніше вдивляється в культурно-історичне минуле Латинської Америки, щоб побачити її майбутнє та генезис його розвитку. Для цього необхідно скористатися не тільки методами історіографічного, філософського, політичного, економічного, культурологічного аналізу, а й історичної психології, які покажуть справжню кар-

тину та логіку історичних подій, інтенцію та сенс дій осіб, які брали у них участь, не підміняючи символами образи минулого знаками сучасної, особливо масової культури через емоційно забарвлену гіперболізацію, ефектність, феномен неймовірних збігів тощо. Тільки таке комплексне дослідження дає змогу бачити цілісну панораму Латинської Америки, ідентичність якої включає в себе потужний утопічний компонент, давно видалений із колективної уяви європейців.

Ч. 1. Цивілізаційні початки та підсумок культурно-історичного розвитку

Однією з основ нинішнього стану будь-якої держави є її історичне минуле, що ґрунтується на взаємообумовлених соціокуль-

турних і релігійних феноменах. Сучасні держави Латинської Америки – яскраве тому підтвердження. Необхідно ретельно розглянути деякі аспекти цих феноменів і почати слід з їхньої спадщини доколумбової епохи, розбивши її для аналізу на великі кластерні утворення.

У стародавніх майя, як і в усіх ранньокласових суспільствах, релігійні уявлення, будучи переважною формою ідеології, пронизували всі сторони життя. Їхня міфологія зафіксувала оригінальну картину Світу, споріднену з образом Всесвіту ацтеків та інших народів Латинської Америки, що вказує на великі горизонтальні культурно-інформаційні зв'язки того часу в цьому регіоні. Однак розвитку торгівлі, а тому й активної політичної взаємодії між найбільшими американськими цивілізаціями доколумбової епохи так і не відбулося – в індіанців не було універсального транспортного засобу (коня!). Тому в Новому Світі був відсутній один із глобальних чинників розвитку людського суспільства, що зумовив його відставання від Старого Світу в соціально-економічному

та науково-технічному планах: де не вигідно торгувати – там не вигідно воювати. Війни в Латинській Америці мали інший характер.

Тому важливо відзначити, що в релігійних уявленнях стародавніх майя ворогуючі групи богів-повелителів небес і владик підземного царства сприймалися як єдине ціле, а над ними з обох боків панували сімейні пари головних божеств. Крім того, люди, які мали різний соціальний статус і померли з різних причин (на війні, від блискавки тощо), потрапляли в різні частини загробного світу або раю під захист певних божественних істот. Більш за все не щастило тим, хто помер звичайною смертю, дома в ліжку, нічого не домогшись за життя. Тому особливий акцент набуло поняття доказової жертви, у томі числі людської, яка спочатку була рідкістю й отримала деяку регулярність тільки в посткласичний період уже під впливом елементів тольтекського світогляду. З утилітарних міркувань для неї, звичайно, використовували полонених, рабів і дітей. Але зрідка хтось добровільно приносив себе в жертву, тоді його плоть

поїдалась рештою одноплемінників із великою пошаною. Ця повага до жертви у спадкоємців стародавніх майя збереглася й донині, піддаючись особливій культиватії, що історично підтверджується ставленням до народних героїв і асимілятивним сприйняттям канонів християнства.

До часу появи іспанців на землях майя було півтора десятка невеликих держав, що складали союз, вони воювали одна з одною з метою захоплення здобичі та рабів. Майя не знали обробки металів, але за рівнем розвитку культури значно перевершували ацтеків та інка, маючи свою, оригінальну писемність. Тому іспанці, вирішивши провести атаку грубою силою, в лоб, не могли завоювати цю країну півтора століття. Причина – відсутність у майя принципу приватної власності на володіння волею іншої людини. І тільки після десятка експедицій, захоплення столиці ацтеків і завоювань у

Центральній Мексиці конкістадори підкорили майя. А деякі інші місцеві індіанські народи, наприклад, араукани, чинили опір іспанцям три століття – і не були до кінця завоювані європейцями!

Нині майя – індіанський народ (від 700 тис. до 1 млн. осіб), який зберіг свою мову та звичаї, живе в Мексиці, Гондурасі, Гватемалі (п-ів Юкатан) і Белізі. Приблизно стільки ж арауканів проживає в Чилі.

Майже два тисячоліття до іспанського завоювання, від предків теотіуканців до мешків, долина Мехіко була заселена племенами-носіями культури нагуа. Причому кожен прийшлий завойовник переймав від них мову, писемність, релігію, науку, мистецтво, літературу, ремесла та звичаї. Тому і теотіуканська, і тольтекська (теж сягає в глибоке минуле мексиканських культур) космогонії та теогонії позначились на ацтекській версії світобудови, що так і не втратила

дух племінної ментальності. Це й визначило долю держави ацтеків і визначає її нині у народів-спадкоємців цієї культури. Ураховуючи геостратегічну роль, яку відіграють ці народи в сучасному світі, варто детальніше розглянути обидві релігійні традиції.

Вершину пантеону древньомексиканських богів теж займала подружня пара прабатьків. Однак присутність у ацтекській Мексиці двох ідей божества зумовила появу в жорстокій тольтекській традиції стародавнього бога заходу Кецалькоатля, який був, швидше, культурним героєм зі складною та неординарною міфологічною біографією, покровителем і вчителем мистецтв та ремесел, духовним пастирем і моральним вождем, символом мудрості та принципом Всесвіту і (!) противником принесення кривавих людських жертв. Приписування йому цих рис було зародковою формою сотеріологічної релігії, яка могла, але так і не встигла розвинутися через прихід іспанців. *Dis aliter visum!* Однак це (незакінчене) культурно-релігійне явище й заклало основу розколу

держави ацтеків, поширення та асиміляцію принципів християнства на всій його території. Воно також знекровлювало індіанців, які систематично відправляли найкращих на пошуки Світлозарного.

У ацтекській традиції місія племінного бога Сонця та війни Уїцилопочтлі полягала в порятунку світу перед обличчям космічної катастрофи. Більшість аспектів життя ацтеків, у тому числі й релігійні жертвопринесення людей (у такій величезній кількості не практикувалося ніде в Латинській Америці), ритмічно повторювалися внаслідок землеробської культури мексиканського плоскогір'я, мешканці якого важко боролися за своє існування у світі, повністю керованому природними циклами та стихіями. Ацтеки сприймали життя як участь у вічній грі різних сил, що підтримують існування та порядок у Всесвіті. Принцип балансу був основою буття їх цивілізації, тому й велися жорстокі війни з метою захоплення в полон воїнів інших племен, яких призначали для врівноважувальних жертвопринесень. Причому, подекуди

ацтеки не щадили навіть власних дітей, чим успішно вирішували проблему зняття соціального напруження, посилюючи трепет одноплемінників перед могутністю богів і культивуючи смиренність підкореного населення, незважаючи на постійні, часто вимушені жертви та втрати.

Таким чином, дві ідеї божества зіткнулися та були протиставлені одна одній, що позначило перехідний період соціального розвитку ацтекської держави. Зрештою це призвело до появи жерців-тлумачів, які прагнули усунути страх і послабити загрозу релігійного фанатизму. Тому таке есхатологічне бачення світу найбільшу цінність надавало ритуальній смерті, що теж породило в ацтекській космогонії існування особливих видів раю, зі своїми богами-покровителями, і душ, що особливо відзначилися та могли повертатися тілесно на землю. Якщо ж померлий нічим не відзначився за життя, то його душа розчинялася в небутті. Це свідчить про те, що релігія ацтекської держави була продуктом її аристократичного прошарку, що пояснює принциповий політичний елітаризм Мексики протягом усієї історії існування. Також це пояснює нинішню кримінальну запеклість на кордоні з США проявом майстерно підживлюваного культу героя, який гине та завжди відроджується.

Остаточним висновком релігійного мислення ацтеків була концепція ілюзорної природи світу й ефемерності життя – «все є сон». Тому їхньою головною турботою було прагнення досягти відчуття

міцності свого становища в цьому світі, адже мислення хлібороба є незмінно прагматичним. Підсумком була думка, що мистецтво, його метафори та символи дають змогу знайти Істину й осягнути її в земному житті. Це був шлях «квіттів і пісень» – синтез релігії та мистецтва, що посилював сприйняття й уявлення ацтека, пов'язуючи ритм Всесвіту з його психічним життям. А оперування культурними символами впливало на його свідомість так, що вона відчувала невловиме – зупиняла плин часу, надавала сенсу людському існуванню, долала страх перед смертю, даючи ацтеку почуття безсмертя.

Держава ацтеків не мала жорсткої централізації (за цим параметром вона знаходилася десь посередині між унітарною державою інка та конгломератом держав майя) – ацтеки були найсильнішим племенем у цьому союзі. Тому їх завоювання не можна назвати таким у класичному вигляді. У цьому разі іспанцями скористалися інші індіанські племена, які хотіли звільнитися від влади ацтеків: невеликий загін європейців ішов у супроводі значних індіанських військ; місцеві вожді поширювали легенду про те, що йде бог-творець світу Кетцалькоатль тощо. Тому правитель ацтеків, бажаючи утримати свою владу, зустрів конкістадорів мирно, як союзників, визнав себе васалом короля Іспанії та закликав підданих скоритися іспанцям, що було сприйнято ними як зрада, і він був убитий повсталими одноплемінниками. Згодом багато підкорених племен цього союзу стали незалежними

від влади ацтеків.

Нині ацтеки – індіанський народ, який зберіг свої культуру, мову та звичаї, проживає в Мексиці, його чисельність – понад 1,2 млн. осіб.

За тридцять років освоєння американського континенту іспанці стали елементом його внутрішньої політики, у якій вони досягли успіхів завдяки грі на внутрішніх чварах і протиріччях серед індіанського населення. Навчені гірким досвідом війни з майя, конкістадори тепер враховували цю особливість місцевої психології в проведенні своїх військово-політичних операцій, тому завоювання Латинської Америки не було чистою експансією Старого Світу: кожен намагався використувати іншого у своїх цілях – багато індіанських племен самі закликали загарбників для отримання від них певних вигод, і в першу чергу – незалежності (що є слабкістю й сучасних латиноамериканців, готових заради неї шукати союзників на стороні). Тому не дивно, що ті народи, з якими контактували католики-іспанці понад 500 років тому, не тільки не винищені, а й повністю не асимільовані,

на відміну від споконвічного населення Північної Америки, що мало справу з поселенцями-протестантами, які не вважали індіанців повноцінними людьми. На більшій частині території Латинської Америки іберійці змогли мирно порозумітися з індіанцями – там постало єдине змішане населення, нащадки якого на нинішній зовнішньополітичній арені зазвичай виступають разом з індіанцями, особливо проти США. Однак у районах, де жорстка політика іспанців призвела до вимирання корінного населення та заміни його африканськими неграми-рабами, суперечності існують досі.

Цивілізація інків, індіанців-землеробів древнього Перу, також мала як панівну віру геліоцентричну релігію. Тому пантеон їхніх божеств знаходився на небесному зводі, де на чолі теж стояла подружня пара, яка, відповідно до вірувань інка, була їх прабатьками. Ця релігія й ідеологія, сприяючи зміцненню моці інка, буквально тримала на собі цю величезну імперію. Однак час соціальних змін настав, і богині Місяця Киль жертв не приносили.

Необхідно зазначити, що

до того часу жрецтво у більшості народів Латинської Америки становило особливу корпорацію з суворою ієрархією та підпорядкуванням, суворою дисципліною – пости, обітниця, самокатування були нормою. Часто основні церковні посади успадковувалися, а найбільш шанованими були пророки, які удостоювалися царських почесностей. Імперія інка не була винятком. Вище духовенство також отримувало в довгочасне володіння свої посади, а Верховного жерця називали «Віщуном». У кожній із десяти великих провінцій, а також на завойованих територіях зводилися храми Інті – бога Сонця, культ якого наполегливо насаджувався державою. Однак нижче духовенство здійснювало обряди, в основному, місцевої народної релігії, тільки час від часу проводячи церемонії божественному Інті. Людських жертвоприношень практично не було.

До основних обов'язків жерців відносилося сповідання простолюдинів. Це був чудовий метод контролю населення, ураховуючи, що за релігійним уявленням інка допускалося існування гріха, однак вважалося, що грішник може спокутувати його через сповідь (тому й існує, навіть зараз, віра в вимовлене слово, заклання, дану обіцянку). Еліта ж, у тому числі й сам імператор Інка, сповідалася безпосередньо перед Сонцем, що також вказує на елітарність офіційної релігії та незалежність і навіть наявність прав у еліти перед імператором, статус якого, однак, був незаперечним. Грішники, які вчинили тяжкі проступки та втіли

їх на сповіді, після смерті потрапляли в пекло, що розташовувалося в глибині землі. Тих, хто в земному житті не скоював гріхів, після смерті очікував рай, що знаходився поблизу Сонця. Він у інка існував для всіх, хто проявив себе гідно, незалежно від соціального стану (вельможі потрапляли туди автоматично). Пекло ж призначалося виключно для тих, хто повадився погано та не домігся чогось значного за життя. Інка вважали, що потойбічне життя схоже на земне і є тілесним, а не повністю духовним за своєю природою.

Імперія інка не проіснувала й сотню років, але змогла завойовувати безліч стародавніх держав Південної Америки і стати найбагатшою та наймогутнішою державою Нового Світу (і це за відсутності писемності!). За розмахом діяльності її можна порівняти з Римською імперією: по всій країні були прокладені дороги; на них рівномірно розташовувалися пости з гінцями; зводилися мости з кам'яними опорами; війни планувалися й готувалися заздалегідь; мародерство не допускалося та каралося смертю; цінності реквізувалися державою; бранці звільнялися, а переможені вожді отримували місце в адміністрації тощо. Проте, на відміну від римської, цивілізація інка стояла на соціалістичному шляху розвитку: торгівля була майже повністю заборонена (за винятком прибережних областей); перерозподіл продуктів і сировини здійснювався централізовано; основним осередком суспільства була сусідська громада, а селяни-общинники були великою части-

ною населення імперії, що розкинулася з півночі на південь на 4 тис. км, площею 1 млн. км², із населенням 10 млн. осіб. Однак вона не пережила першої ж громадянської війни, адже імперія інка відрізнялася стабільністю та твердими правилами у спадкуванні влади, а тут на трон Верховного Інки сів самозванець, який почав винищувати представників законної королівської династії!

Розуміючи, що лобове вторгнення в імперію інка рівнозначно власній загибелі, іспанці дуже довго та ретельно готувалися до її захоплення, аналізуючи всю отриману інформацію та враховуючи досвід боротьби з ацтеками і майя. Вторгнення відбувалося за заздалегідь продуманою схемою з Мадрида, причому брали участь у цій грі й самі інка. Іспанці, посприявши смерті батька-імператора, нацькували законного імператора-сина на його зведеного брата та, підтримавши відповідний державний переворот, розв'язали громадянську війну. А після – стратили самозванця-царевбивцю та посадили на престол наступного законного спадкоємця, виступивши, таким чином, як союзники в боротьбі з узурпатором, чим заслужили підтримку інка, які залишили їх у своїй країні. Поступово, за багато років, іспанці зміцнили свою владу над імперією, а більшість інка навчилися з ними уживатися.

На сьогодні нащадки інка – кечуа – є найбільшим із сучасних індіанських народів (понад 15 млн. осіб; інка були одним із племен цього народу). Вони зберегли мову своїх

предків, їхню культуру, проживають у Перу, Еквадорі, Болівії, Колумбії, на півночі Чилі та Аргентини.

Завойовання іспанцями державних і племінних утворень індіанців у Латинській Америці мали спільний план, ретельну підготовку та розроблялися одночасно, координувалися з одного штабу та щедро фінансувалися за рахунок Іспанської Корони. Походам передували глибокі систематичні дослідження, що мали методичний і комплексний характер. Успіх у підкоренні індіанських народів базувався на принципі «розділяй і володарюй», тому перемоги здебільшого були наслідком майстерної дипломатії, ніж брязкоту зброї. Іспанці просочувалися в Латинську Америку поступово, спочатку обмежуючись примусом індіанських правителів визнати себе васалами іспанського короля в обмін на підтримку їх влади та незалежності. Ця психологічна особливість культурно-історичного розвитку латиноамериканського регіону активно використовується й сучасними світовими гравцями: Китай та Іран, закріплюючи свою присутність у Південній Америці, гарантують певну безпеку країнам Боліваріанського альянсу, виділяючи Венесуелу, як і Бразилію, першими серед рівних, абсолютизуючи їх майбутній конфлікт.

Європейці використовували привітність і гостинність індіанців для завдання їм ударів у спину. Але індіанська еліта знала правду про істинні наміри завойовників, проте, розраховуючи використову-

вати їх у власних цілях, керувалася тільки місницькими інтересами. Тому вона й програла, не маючи політичного досвіду Старого Світу та перебуваючи на нижчому щаблі соціального розвитку. Виторгнення іспанців стало початком війни двох цивілізаційних підходів – індіанського та європейського. Причому ця війна, у різних формах, триває досі. Вона – одна з причин нинішнього спалаху політичної активності Латинської Америки з її різкою спрямованістю проти США та Західної Європи, з полівішанням поглядів населення та гасел правлячих еліт, із появою численних радикальних угруповань, що існують на основі різних індіанських племен і контролюють значну частину її території, з пошуком нових політичних і економічних союзників, які гарантують їй незалежність і безпеку.

На сьогодні більшість латиноамериканців говорять іспанською або португальською мовами та є носіями різних підсистем і елементів цих культур. Тому вони мають схожий менталітет і звичаї, а їхні країни – приблизно однаковий рівень культурного та соціально-економічного розвитку. У процесі своєї еволюції латиноамериканці були змушені взяти за основу принципи світського та релігійного європейського світогляду та змогли зберегти лише незначну частину досягнень індіанських цивілізацій. У результаті з'явилися типові тільки для Латинської Америки звички та традиції. І вона, відбрунькувавшись від європейської спадщини, нині розвива-

ється самостійно, закріплюючи власну автентичність.

Політичний елітаризм, яскраво виражений у переворотках і путчах, можна вважати візитівкою Латинської Америки. За їх кількістю з Чилі, Гондурасом, Нікарагуа, Аргентиною, Колумбією, Бразилією не може змагатися жоден регіон світу. Латиноамериканці часто живуть не розумом, а емоціями, тому кількість одіозних диктаторів тут різоче велика: президентом у Латинській Америці стає не той, хто пропонує кращу програму управління державою, а людина, здатна максимально «завести» натовп. Колишніх правителів здебільшого страчували привселюдно, саджали на довгі роки до в'язниці або їх шматував натовп. Деякі встигали виїхати з країни, але до кінця своїх днів жили на чужині, боячись повернутися на батьківщину.

Така емоційність помітно вирізняє латиноамериканців серед представників інших континентів, проте більшість рис (кримінальні нахили, патологічний потяг до протилежної статі тощо), приписувані їм, – стереотипи. У Латинській Америці, як і скрізь, поважають чесну працю, порядність, слу-

жіння суспільству, інші людські цінності та чесно-ти. Середній латиноамериканець – цілком законослухняний громадянин, у міру ледачий, добродушний і гостинний, абсолютно не агресивний, а його сімейні цінності – традиційні та міцні. Тому латиноамериканці й не брали масової участі в глобальних націоналістичних війнах ХХ століття. А вплив наркобаронів і обсяги наркотрафіку надто перебільшені: з наркокартелями ведуть цілком результативну боротьбу уряди більшості латиноамериканських країн, що давно підписали з США договори про видачу злочинців, які чітко виконуються.

Чимало латиноамериканців їдуть до США, щоб стати громадянами цієї країни та перевезти туди сім'ї. Причому, байдикуючи вдома, вони енергійно трудяться на своїй новій батьківщині, щоб стати заможними громадянами. Це підтверджує історично сформовану культурно-економічну особливість Латинської Америки, обумовлену почуттям безвиході середнього латиноамериканця стосовно сформованої системи управління та закріплену в його

християнізованому поведінковому стереотипі «втечі на Захід», що походить з іберійської культури. А національні еліти, ще не завершивши стадію регіоналізації, але вже проходячи різні етапи космополітизму, так і не позбувшись духу племінної ментальності, продовжують чинити тиск на решту місцевого населення, стимулюючи конфлікт між індіанським та європейським цивілізаційними підходами з метою використання його для боротьби, як і 500 років тому, за свої політичні й економічні інтереси. Це й обумовлює хитання між відкритістю та закритістю в економіці, соціалізм і радикалізм у політиці. Щоразу, виходячи поодинокі або малими групами на світову арену, що бурхливо розвивається, латиноамериканські держави, так і не завершивши своє системно-структурне формування, виявляються відкинутими її активними змінами. Тому серед населення Латинської Америки (у порівнянні з розвиненими державами світу) дуже низький відсоток середнього класу та високий рівень бідності, особливо серед корінного населення – індіанців, більшість із яких не

можуть отримати освіту та змушені жити на випадкові заробітки. Багаті латиноамериканці – насамперед біржові спекулянти, промисловці та перекупники – в основному європейського походження. Серед цієї еліти грошей на розкішні яхти, особняки, машини, раути, прислугу шкодувати не прийнято, тому сімейні статки, що мають багатовікову історію, – явище рідкісне.

Гроші латиноамериканці охоче витрачають на одяг і поліпшення житлових умов. Автомобіль не є предметом престижу. Жінки люблять прикраси, модний одяг, ефектний макіяж, які забезпечують їм чоловіки, часто обділяючи себе або працюючи понаднормово (за зовнішнім виглядом дами оцінюється його добробут!). Латиноамериканці дуже музикальні, люблять збиратися компаніями, весело гуляти та смачно їсти, тому відвідування ресторану (в основному це місцевий заклад з різноманітною фірмовою кухнею та постійними клієнтами) – явище ординарне.

У Латинській Америці міцними є родинні зв'язки, тому подорожі зазвичай пов'язані з поїздкою до родичів. Але бідні верстви населення, працюючи по 12-14 годин на добу, позбавлені такої можливості та проводять вільний час удома. Тому карнавали, придумані ними для відпочинку та розваг, їх яскравість і феєрична емоційність, проявлений наживо принцип поєднувати непоєднуване – душа латиноамериканця. Влада культивує цей звичай не тільки з економічних або політичних міркувань, а й як прекрасний механізм

зниження соціального напруження в суспільстві.

У Латинській Америці, незважаючи на видимі зміни останніх десятиріч, чітко простежуються елементи напівколоніального менталітету у вигляді сукупності інституційних і побутових установок, що проявляються в синтезі архаїзму, консерватизму та деяких течій расизму, мають власні риси в кожній латиноамериканській країні. Велика частина білих латиноамериканців європейського походження, перемішуючись із чорним привізним і корінним індіанським населенням, утворила численні мішані та перехідні раси. Причому багато чорних і кольорових рабів отримували свободу на основі матриархальної сексуальної практики іберійської культури, вступаючи з господарями в інтимні стосунки. Такий процес інтенсивної метисації, під впливом утопічного католицизму, дав можливість Латинській Америці уникнути, на відміну від США, сегрегації та поляризації суспільства за расовою ознакою. Але він так і не зміг до кінця витіснити расову ієрархію: білий колір і європеїдні риси для більшості латиноамериканців, як і раніше, асоціюються з високим соціальним статусом, а негроїдні й індіанські ознаки – з бідністю. Однак існують механізми переходу з однієї групи в іншу, що часто обігрується в латиноамериканській культурі.

Латиноамериканці сентиментальні й емоційні, тому показ трагічного або популярного телесеріалу може на час паралізувати життя невеликого містечка. Вони – ревні католики, хоча в побуті є помірно

релігійними. Розлучення або подружня зрада здебільшого викликають бурю протесту: родичі та друзі намагаються всіма способами урезонити ініціатора розлучення, засуджуючи винуватця конфлікту. Але дошлюбні та позашлюбні статеві стосунки є досить поширеними, особливо у великих містах. До власних дітей латиноамериканці прив'язані фанатично: їх всіляко балують і дають найкраще, що є в межах можливостей батьків.

Але особливий інтерес у жителів усіх латиноамериканських держав викликає політика – друге, за активністю після карнавалів, заняття латиноамериканців: під час виборів обстановка та пристрасті, зумовлені напруженням між інтенціями існуючого та належного, розпалені до межі. При цьому в кампаніях з просування кандидатів (але не в самих виборах!) бере участь усе населення країни. Латиноамериканська політика – це влада, що приносить багатство в бідній країні, тому кожен політик бореться з усіма, хто його оточує, навіть коли її втрачає! Це стиль життя, цінності, менталітет, а не економічне чи політичне питання. Тому в

Латинській Америці, коли з'являється достаток, можливість поділити на багатьох, – з'являється «демократичне» правління. Але з початком кризи завжди перемагає популістський каудилізм (що переростає в цезаризм), який є природним елементом латиноамериканської культури, обмін прогресу на соціальну безпеку, свободи – на державний патерналізм, абсолютно адекватний для людей, які тільки-но прийшли з села або живуть у селищах злиднів і мають общинно-групову свідомість (чим активно й користуються для закріплення зв'язків і розповсюдження ідей, на основі принципів подібності, мусульмани та китайці).

Латиноамериканці не однорідні, однак у результаті їх соціально-культурного розвитку в Латинській Америці завершуються процеси створення економічної бази та оформлення транселітних і трансконтинентальних стейкхолдерських груп, що вирости й усвідомили необхідність загальнорегіонального та міжконтинентального об'єднання і все гучніше подають свій голос на світовій арені.

(Продовження статті в наступних номерах «З.С.»)

АНОТАЦІЯ

У статті за допомогою методів історичної психології, історіографічного, політичного, економічного та культурологічного аналізу розглядається генезис розвитку Латинської Америки. Такий підхід дає змогу побудувати справжню картину її розвитку та зрозуміти логіку історичних подій, інтенцію та сенс дій особистостей, які брали у них участь. Лише таке комплексне дослідження дає можливість побачити цілісну панораму процесів історико-культурного розвитку Латинської Америки та можливі варіанти розвитку її майбутнього.

Ключові слова: Латинська Америка, аналіз, економіка, політика, культура, комплексне дослідження.

АННОТАЦІЯ

В статье с помощью методов исторической психологии, историографического, философского, политического, экономического и культурологического анализа рассматривается генезис развития Латинской Америки. Такой подход позволяет построить подлинную картину и понять логику исторических событий, интенцию и смысл действий участвовавших в них личностей. Только такое комплексное исследование позволяет видеть целостную панораму её процессов историко-культурного развития и возможные варианты развития будущего Латинской Америки.

Ключевые слова: Латинская Америка, анализ, экономика, политика, культура, комплексное исследование.

У пошуках арійського Грааля

Роман ПІРІГ,
Другий секретар Посольства
України в Індії

Історія людства містить у собі безліч загадок. На жаль, на запитання «хто ми?», «звідки ми?», «чому ми такі?» досі немає задовільної відповіді. Тарас Шевченко саркастично писав: «Німець скаже: «Ви могли». «Могли! могли!» Золотого Тамерлана Онучата голі» («І мертвим, і живим...», 1845 р.). Чому поет вжив слово «могли», адже воно стосується кланів, які осіли в Південній Азії та заснували свою імперію на Індійському субконтиненті? Хтозна.

Водночас, загальновідомо, що Україну поєднують незримі зв'язки не лише з Європою чи степовою Азією, а й з Індією, які залишили помітний відбиток у культурі, мові та генетиці наших народів. Учені виводять цю спорідненість зі спільного етнічного субстрату, який став підґрунтям формування та поширення на величезних територіях Євразії так званої індоєвропейської сім'ї народів.

Згідно із запропонованою американським археологом литовського походження М. Гумбітасом «курманною гіпотезою», яка наразі є найбільш консенсусною щодо визначення прабатьківщини праіндоєвропейської мови, культура протоіндоєвропейців почала зароджуватися в 4500-3500 рр. до н.е. у степах Придніпров'я та Приазов'я, у сточищі Дінця та в Нижньому Подонні. Її називають середньостогівською культурою (від назви урочища Середній Стіг у місті Запоріжжя на північному сході острова Хортиця, яке досліджувала Дніпробудівська експедиція в 1927-1933 рр.).

У ході розкопок у Середньому Стозі та згодом в інших місцевостях (понад 100 поселень, могильників тощо) виявлено поховання зі знаряддями праці, посудом і прикрасами з міді, статуетки людей, тварин тощо. Знахідки включають шнурову кераміку та бойові кам'яні сокири. Вважається, що населення Середньостогівської культури жило по сусідству з трипільськими та іншими племенами, тут було вперше приручено коня (історія й результати досліджень описані в праці Д.Я. Телегіна «Середньостогівська культура епохи міді», Київ, Наукова думка, 1973). Гіпотеза пропонує вважати, що згодом з цієї території відбулася експансія носіїв «курманної»

The article researches the legacy of Vedic heritage and historic links between Ukraine and India. It describes Kurgan hypothesis of Indo-European origin, as well as Puranic views on historic process and nature of time. The author gives explanation of original meaning of 'Arian' terminology and ideals of varnashrama society.

Problems of understanding Sanskrit texts and their traditional communication process are described. History of Sanskrit studies in the West is touched upon, while paying attention to biased approaches in translating sacred Hindu scripts and alienation of their historic and philosophic values.

Issues related to the history and present status of indology in Ukraine are discussed. Central idea of the article is to necessitate the promotion of Sanskrit studies in Ukraine, as well as including of the masterpieces of ancient Indian literature into educational curriculums.

культури на ширші простори.

Існують також інші теорії щодо розміщення прабатьківщини індоєвропейців, включаючи Туреччину, Кавказ, Індію, Арктику тощо. Проте, безвідносно до місця походження, викликає інтерес той факт, що тяглість індоєвропейської цивілізації найкраще збереглася в Індії (та частково Ірані) у вигляді ведичної цивілізації та арійського суспільства.

Зокрема, санскрит («витончена мова») є найдревнішою індоєвропейською мовою, яка збереглася до цього часу. Санскрит граматично, лексично та фонетично споріднений з усіма європейськими мовами. Разом з цим він є не примітивною, а комплексною та літературно довершеною синтетичною мовною системою. На санскриті укладені найдавніші священні тексти індоєвропейців – Веди. Учені вважають, що вони з'явилися в 1500-1000 рр. до н.е., хоча ортодоксальна індійська традиція приписує їх упорядкування мудрецю Веда Вьясі, який, для полегшення сприйняття наступними покоління-

ми, поділив єдину Веду на 4 частини на початку Каліюги (сучасна «залізна» епоха, яка розпочалася у 3102 р. до н.е.). Точне датування Вед ускладнюється тим, що вони передавалися усним способом від учителя до учня. Вірші вчилися напам'ять за допомогою особливих технік, що нараховували до 11 різних способів декламації слів у різному порядку, виключаючи можливість спотворення передачі. Завдяки цьому, а також через відсутність коректур під час переписування, Веди дійшли до нас у єдиному вигляді.

Ведичні тексти не містять жодних прямих підтверджень теорії «арійського вторгнення» в Індію. Водночас, у Пуранах, законах Ману, Рамаїні, Махабхараті та інших джерелах згадується народ «шака» або «сака», який учені ідентифікують зі скіфами. Закони Ману зазначають, що «сака» є нащадками кшатрійських (військових) кланів арійського суспільства, які деградували через відмову від брахманського кодексу. Слід зазначити, що закони Ману

(Манусмриті, Ману самхіта) та інші тексти застосовують термін «арій» (шляхетний) до членів трьох вищих станів (варн) ведичного суспільства, які пройшли відповідні обряди ініціації (друге народження) та дотримуються визначених морально-релігійних норм. Початково це слово не мало расово-етнічних конотацій, що з'явилися згодом завдяки теоріям західних дослідників. Зокрема, у Рамаяні термін «арій» застосовується до правителя Ланки Равани через його приналежність до варни брахман, попри те, що він походив із демонічної раси ракшасів. Згідно з «Махабхаратою» поведінка людини, а не багатство чи знання, визначають її приналежність до аріїв. Поведінка арія ґрунтується на етичному кодексі дхарми, а ідеалом арійського суспільства є духовний поступ усіх його членів, який дає змогу крок за кроком звільнитися від полону матеріалістично орієнтованої концепції світу.

Цікаво, що і згаданий

Равана і його антагоніст Рама, згідно з ортодоксальним літочисленням, жили близько 1,2 млн. років тому.

Ведичній традиції загалом притаманне циклічне розуміння часу. Розвиток цивілізації проходить через 4 юги, які становлять 1 млн. 728 тис. років, 1 млн. 296 тис. років, 864 тис. років та 432 тис. років відповідно. На відміну від лінійного розуміння часу на Заході, яке передбачає зародження, виникнення та еволюцію життя і прогрес людського суспільства, Пурани подають зворотню картину. Юги рухаються від золотої епохи розквіту (Сат'я-юга) до залізної епохи деградації та занепаду (Калі-юга). Наприкінці Калі-юги відбувається руйнування та початок нової «золотої» епохи наступного циклу махаюги, тривалістю 4 млн. 320 тис. років. Так, 71 цикл махаюг становить манвантару – тривалість життя прабатька людства Ману. Сучасний Ману (Вайвасвата Ману), який вважається сьомим з початку створення цього

Всесвіту, уже прожив 28 махаюг (Шрімад Бхагаватам 4.30.39). Один день Брахми (кальпа), протягом якого змінюється 14 Ману, триває 4 млрд. 320 млн. земних років. Стільки ж становить ніч Брахми, протягом якої життя зникає. Всесвіт існує упродовж 100 років Брахми або махакальпу – 311,04 трлн. земних років. Вважається, що ми живемо у перший день 51 року життя Брахми. Відтак, вік нашого Всесвіту становить 155,522 трлн. років. До речі, як зазначав видатний американський астроном К. Саган, «ведична космологія – єдина, у якій часові рамки відповідають уявленням сучасної наукової космології».

Цей відступ необхідний, аби зрозуміти, що ведичні уявлення про часо-просторовий континуум роблять малозмістовним пошук індоєвропейської прабатьківщини, попри те, що це є важливим елементом західної наукової доктрини. Замість того, щоб шукати географічний ареал, з якого розрослася ця спільнота, індійська

традиція постулює інше бачення – у попередні епохи вся Земля була охоплена ведичною (арійською) цивілізацією, але поступово відбувалося її згорання та занепад. Або, образно тлумачачи слова Вольтера, «все прийшло до нас з берегів Гангу».

Зрозуміло, що таке бачення було категорично неприйнятним для перших західних дослідників, світогляд яких сформувався на християнській традиції.

Вивчення санскриту та ведичних текстів на Заході започаткував у XVII ст. німецький місіонер Генріх Рот (1620-1668). У 1786 р. санскрит відкрив для Європи сер Вільям Джонс, який вважав його більш вишуканим за латину та давньогрецьку мову, водночас наголошуючи на їхній невинуватковій схожості. На початку XIX ст. значну увагу до вивчення ведичних текстів, зокрема Упанішад, привернув німецький філософ А. Шопенгауер. Великий масив ведичної літератури переклав англійською мовою німецький учений М. Мюллер у 1879-1910 роках. Його переклади досі вважаються взірцевими.

Санскритські тексти є складними для розуміння навіть спеціалістами. Вони передбачали пряму передачу інформації від гуру до учня, що включало належну підготовку реципієнта, отримання додаткових пояснень з боку вчителя, вивчення авторитетних коментарів. Тому, їх точний переклад неможливий без заглиблення у відповідний культурно-історичний та етично-філософський контекст. Більше того, значна частина трактатів, зокрема Упанішад, філософські коментарі до

Вед, були езотеричними, тобто закритими для непідготовленої широкої публіки.

На жаль, в умовах зустрічі двох світів, перекладач часто робив вибір на користь свого світу, применшуючи значення ведичних джерел. Одним з інструментів Британського панування в Індії було утвердження меншовартості індійської цивілізації, відкидання накопичених нею історичних і філософських знань як нічого не вартих вигадок і забобонів.

Приміром, згаданий М. Мюллер, який ніколи не був у Індії, писав у листі до дружини: «Сподіваюся, що закінчу цю роботу і відчую переконаність, що хоча і не доживу, аби це побачити, але моє видання і мої переклади Вед у майбутньому в значній мірі вплинуть на долю Індії і на розвиток мільйонів душ у цій країні. Це коріння їх релігії, і я переконаний, що існує лише єдиний спосіб показати їм, яке це коріння – викорчувавши щент все, що виросло з нього протягом останніх трьох тисяч років».

Одним із фундаторів британських індологічних досліджень був полковник Боудена, який у 1811 р. заповів велику суму грошей на створення кафедри східних досліджень Оксфордського університету. Керівник цієї кафедри М. Моньє-Вільямс писав про мотивацію Боудена: «Особливою метою його щедрого дару було заохочення перекладу цих священних книг на англійську мову..., аби дати своїм співвітчизникам можливість розпочати навернення індійських туземців у християнську віру». Сам М. Моньє-

Вільямс проголошував навернення індусів у християнство, як одну з цілей сходознавства.

Так чи інакше, відкриття ведичної філософії на Заході мало значний вплив на сучасників. Винахідник атомної бомби Дж.Р. Оппенгеймер вважав, що «доступ до Вед є найбільшим привілеєм, яке має це сторіччя у порівнянні з попередніми».

Необхідність належного та незашореного осмислення ведичної спадщини актуальне і в наш час.

В Україні наприкінці XIX – початку XX ст. санскрит викладався в Київському, Одеському, Харківському та Львівському університетах.

Значний інтерес до індійської спадщини проявляв Іван Франко, який першим почав перекладати українською давньоіндійські тексти. Його перу належить переклад окремих частин «Махабхарати» з німецької мови (І. Франко. Зібрання творів. т. 8. Київ, 1977), окремих частин «Маркандея-пурани» і «Панчатантри». Зокрема, як зазначають дослідники (О. Борділовська), на історіях «Панчатантри», блискуче адаптованих для українського читача, ґрунтується збірка казок І. Франка «Коли ще звірі говорили» (1899). Одна з історій «Маркандея-пурани» стала сюжетом Франкової поеми «Цар і аскет» (у 1910 р. видана окремою книжкою, що включала нарис Франка про історію давньоіндійської літератури та його дослівний переклад легенди за англійським текстом).

Ведичними гімнами цікавилася та перекладала з європейських мов Леся

Українка (<http://www.l-ukrainka.name/uk/Transl/Rigveda.html#08>). Дослідники (О. Огнева, С. Наливайко) знайшли чимало паралелей між міфологічними образами «Лісової пісні» та гімнами «Рігведи» («Лісову пісню» Лесі Українки та твори багатьох інших українських поетів переклала мовою бенгалі керівник Східно-Європейського інституту розвитку Мрідула Гош).

Талановито переклав українською мовою поему Калідаса «Шакунтала» Гнат Хоткевич, використавши її переклади з санскриту французькою, німецькою та російською мовами. Поему, сюжет якої взято з «Махабхарати», надруковано в 1929 р. в Харкові.

Першим українським санскритологом був Павло Ріттер (1872-1939 рр.) – один із засновників Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства. У 20-х роках XX ст. він переклав деякі санскритські тексти українською мовою. У 1982 р. у видавництві «Дніпро» вийшла Ріттерова антологія давньоіндійської літератури «Голоси Стародавньої Індії» (електронна антологія творів http://chtyvo.org.ua/authors/Ritter_Pavlo/).

У 1930-х роках українську школу сходознавства було розгромлено під час сталінських репресій. У радянські часи індологічні дослідження та санскритологія стали прерогативою Москви та Ленінграда. Фундаментальний внесок у радянську санскритологію здійснив видатний індолог, випускник Київського університету, черкащанин О. Баранников (1890-1952 рр.), який пере-

клав російською мовою трактат Тулсідаса «Рама-чарітаманаса». Проте, в Україні відповідні студії фактично не проводилися.

В Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка 30 травня 2007 р. було відкрито перший в Україні Центр мови хінді та індійської культури. Створено Всеукраїнську асоціацію індологів, яка 30 січня 2013 р., спільно з Інститутом світової економіки і міжнародних відносин НАНУ та Посольством Індії в Україні, провела в Києві 3-ю Всеукраїнську конференцію індологів. Водночас, незважаючи на величезний пласт філологічного, філософського, культурологічного та компаративного матеріалу, доводиться констатувати, що за час незалежності в Україні не було сформовано належної індологічної школи.

Лише кілька фахівців у нашій державі володіють санскритом, переклади давньоіндійської літератури українською мовою майже не здійснюються. Водночас, чимало дослідників звертають увагу на спорідненість між українською мовою та санскритом, стверджують, що ведичні джерела дають змогу краще зрозуміти глибинні пласти української традиції, що збереглися в мові, обрядовості, міфології, фольклорі та топонімах, доповнити наші знання про себе та власне місце у глобальному історичному контексті. Як у мовному, так і культурологічному планах, тут відкривається широке поле для досліджень. Адже інколи дивитися в минуле – це справа перспективи.

Антикварний автосалон

За підтримки Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв у Києві всьоме пройшла найбільша в Україні виставка ретро та ексклюзивних автомобілів. На ній можна було побачити раритети, яким до 100 років. Кожен із них має свою історію. Найбільше відвідувачів зацікавили машини, що пройшли Другу світову війну, та зразки більш пізнього періоду: ГАЗ ММ 1941 р.в., Opel Blitz, 1944 р.в., броньовик БА-64; ГАЗ-67 та його американський аналог – Willys MB; ГАЗ-69, «плаваючий» ЛуАЗ ТПК-967; БТР 152 1958 р.в.

Також не залишився без уваги єдиний в Україні, ідеально відреставрований кабріолет Wanderer W23 Glaser, який випускався в Німеччині до початку Другої світової війни. Нині вартість цього автомобіля сягає 100 тис. доларів. Ще одним ексклюзивним експонатом був унікальний кабріолет Rolls Royce Silver Cloud III, завезений свого часу до

нашої країни з європейського аукціону. У цьому сезоні організатори виставки вперше показали також колекційну мототехніку, серед якої можна було побачити відновлені та ще не відреставровані Jawa 350, M 72, Simson AWO 425 S із коляскою Stoye, Урал М 61 Ірбітського мотоциклетного заводу, а також мотоциклами, включаючи одну з найперших – К-1в, виробництво якої

розпочалося в 1947 р. на майданчиках колишнього Бронетанкового ремонтного заводу № 8 (Київ) на основі вузлів та агрегатів мопеда К-1Б, який був

неліцензійною копією німецького довоєнного мопеда Wanderer-1.

Серед експонатів також були колекційні класичні автомобілі: Cadillac Brougham d'Elegance, Ford Mustang Shelby, Lincoln Continental Valentino, Mercedes-Benz 220S (серія W 187), Opel Rekord C coupe, Porsche 944, Volkswagen T2 (transporter), Jaguar XJS, Oldsmobile Royal Delta 88, Zimmer

Golden Spirit, ГАЗ 13 і ГАЗ 14 «Чайка», ГАЗ 12 ЗІМ та інші автомобілі, вироблені в СРСР – усього понад півсотні рідкісних ретроавтомобілів. Протягом трьох виставкових днів на «Ретро та Екзотика Мотор Шоу» побували 32 тис. відвідувачів. За словами організаторів, наступна, 8-а виставка «Ретро та Екзотика Мотор Шоу» пройде в Києві восени 2013 р. – 18-20 жовтня.

**Інформація
«З.С.»**

Нове досягнення вітчизняної глобалістики

Суліма Є., Шепелєв М.
Сучасна глобалістика:
політика, освіта і культура /
Є. Суліма, М. Шепелєв. —
2-ге вид., доповнене. — К.:
«МП Леся», 2012. — 612 с.

Бурхливий розвиток сучасного життя демонструє нам неминучість і незворотність якісно нових процесів і тенденцій перебігу світової політики, економіки, управління, комунікацій, актуалізуючи тим самим значення виважених і обґрунтованих інтегральних проєктів, мета яких – виживання всього людства в умовах протистояння екологічним, демографічним, безпековим та іншим викликам. У цьому напрямі важливим і дійсно позитивним феноменом є намагання вчених реалізувати ідею об'єднання часто автономізованих секторів глобалістичних досліджень у єдиний потужний арсенал інструментів і шляхів контролю за

стрижневими факторами процесів і стратегій глобалізації.

Поява фундаментальних праць, присвячених глибокому аналізу визначальних аспектів сучасних проблем світової спільноти, щоразу стає подією в науковому житті, тим більше, якщо проблематика дослідження має об'єктивну актуальність. Рецензована монографія авторства Є.М. Суліми та М.А. Шепелєва, як частина виданого провідними українськими науковцями циклу праць «Філософія освіти: пошук пріоритетів», є гідним результатом копіткої аналітичної роботи українських науковців і демонструє вміння авторів широко тлумачити зміст сучасних глобальних проблем людства, встановлювати логічні взаємозв'язки та взаємозалежності між ними, водночас не претендуючи на охоплення всіх проблем глобалізації в рамках одного видання. Архітектоніка монографії здійснена таким чином, щоб ознайомити читача з особливостями застосування системного підходу до вивчення міжнародних відносин, розкрити природу та тенденції розвитку сучасної світової системи, процесу глобалізації, продемонструвати аналіз фундаментальних аспектів дослідження глобального розвитку – проблем глобального суспільства,

світового порядку, світового лідерства, глобалізації управління, глобальної безпеки, висвітлити особливості глобальної цивілізаційної конкуренції та альтерглобалістського руху, а також ключові проблеми освіти в умовах глобалізації.

Оригінальність та ефективність застосування авторами системного підходу до вирішення поставленої мети відчувається на всіх етапах дослідницького процесу. Однаковою мірою це стосується як аналізу сучасного стану розвитку глобалістики, її досягнень і проблем, так і доведення доцільності застосування системної методології при виробленні та впровадженні дієвої освітньої політики в сучасних умовах, розробленні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти, розвитку транснаціональної освіти, забезпеченні якості вітчизняної освіти, що відповідає європейським, світовим стандартам. Цій магістральній меті підпорядковані 16 розділів монографії, зміст яких переконливо демонструє послідовність дослідницької стратегії авторів у вирішенні поставленої проблеми поетапно: від глобального й універсального до регіонального, субрегіонального та локального.

Інформаційного, концептуального та змістовного балансу викладення

матеріалу, на нашу думку, авторам вдалося досягти завдяки залученню широкої джерельної бази як вітчизняних дослідників, так і зарубіжних фахівців. Перший розділ монографії розкриває загальні концептуальні, праксеологічні, інституційні аспекти глобалізму як теорії, ідеології та стратегії. Автори виходять із оригінальної ідеї стосовно того, що «глобалізм нашої епохи – це, з одного боку, система міфів, що стали реальністю, а з другого боку – реальність, що спростовує ці міфи» [с. 11]. Матеріал розділу розкриває особливості процесу формування специфічного предметного поля глобальних досліджень і роз'яснює сутність найважливіших наукових завдань глобалістики – розкриття джерел, внутрішніх механізмів і закономірностей глобалізації, її соціально-політичного сенсу та можливостей політичних суб'єктів активно впливати на її спрямованість відповідно до своїх інтересів. Окрему увагу автори зосередили на предметі політичної глобалістики, у рамках якої, на їх думку, в ній реалізується більшість наявних у суспільних науках парадигм – світоглядні, натуралістичні (насамперед геополітична), історичні, соціальні (насамперед цивілізаційна та світо-системна) та іманентно-

політичні (такі як конфліктно-консенсусна парадигма).

У другому розділі обґрунтовується доцільність використання системного підходу для різноманітних міжнародних явищ і процесів, зокрема міжнародної інтеграції, прийняття зовнішньополітичних рішень, міжнародних конфліктів. Автори скрупульозно аналізують основні етапи становлення теорії міжнародних систем і світ-системного підходу до аналізу сучасних суспільств. Розглядаючи світ-систему як реальну й багатофункціональну надсуспільну суперсистему, у межах якої час від часу відбуваються складні зміни та рекомбінації, що зрештою підвищують рівень складності суперсистеми загалом, незважаючи на тимчасові відходи, Є.М. Суліма та М.А. Шепелєв виділяють характерні риси її структури – граничність, надскладність, багаторівневість, багатомірність і багатоаспектність.

Переходячи у третьому розділі до аналізу феномена «сучасної світової системи», дослідники наголошують на її поліструктурному характері, оскільки зв'язки між компонентами та елементами в системах реалізуються через різні відносини, відповідно – системи вміщують у собі певну множинність тих чи інших структур. З цією метою у розділі з'ясовується специфіка передумов виникнення та основних рис сучасної світової системи; встановлюються концептуальні особливості конститування планетарного дуалізму як основної суперечності сучасної світової системи

та тенденції розвитку сучасної світової системи в контексті врахування ключових суперечностей новітнього стану сучасної світової системи.

Наступні розділи зосереджують увагу читача на розумінні явища глобалізації як світового системного феномена. Аналізуючи діяльність сучасних акторів міжнародних відносин, автори констатують неухильне зростання впливу недержавних утворень, насамперед в економіці, оскільки багатонаціональні компанії виробляють нині третину сукупного світового продукту. Дослідники доходять висновку, що під впливом викликів глобалізму держава трансформується як політичне суспільство. У цьому контексті знаходимо оригінальні роздуми щодо ролі транснаціональних корпорацій і можливостей корпоративно-державного симбіозу в ході організації економічної та соціальної взаємодії людей.

Автори доходять зважених і конструктивних висновків у визначенні проблем сутності та становлення глобального громадянського суспільства. Очевидно, сучасне світове громадянське суспільство є системою транснаціональних співтовариств, транснаціональних неурядових організацій, колективних глобальних рухів, мережних груп інтересів, міжнародних наукових і професійних асоціацій, через які індивіди досягають соціальних і політичних домовленостей на рівні всього світу.

Логічним продовженням цих роздумів є постановка питання про глобальне управління та

основні ймовірні моделі цього процесу. Варто погодитися з авторами, що «в умовах надзвичайного зростання зовнішніх впливів на економічне, соціальне, культурне і політичне життя кожного суспільства для кожного з них проблема впливу на розвиток глобальних процесів стає центральним питанням виживання» [с. 326].

З огляду на обрану концептуальну парадигму монографії вважаємо вдалим зосередження особливої уваги науковців на специфічній ролі в побудові модерних наукомістких економічних систем університетської освіти. Справедливим є твердження авторів про те, що «за останні 10-15 років вплив глобалізаційних процесів на трансформацію національних систем освіти суттєво посилюється, а сама глобалізація стала найбільш фундаментальним викликом для вищої школи за всю історію її розвитку» [с. 562]. Автори монографії справедливо вважають, що зосередження уваги вітчизняних науковців, політиків, державних діячів на процесах посилення освітньо-місткості економіки, збільшення обсягу та модифікації структури освітніх послуг в умовах інформатизації в цілому дасть змогу змінити пріоритети людей, мотиви отримання освітніх послуг, сприятиме становленню в Україні освітнього типу суспільного відтворення, що є умовою функціонування економіки, заснованої на знаннях.

Загальне враження від рецензованої монографічної праці Є.М. Суліми та М.А. Шепелєва – переко-

нання у ґрунтовності дослідження, характерними ознаками якого є багатоаспектність аналізу предмета дослідження, коректність тлумачення основних наукових категорій, послідовність і логіка викладення оригінальної авторської позиції, що свідчить про високий рівень наукової компетентності вчених у багатьох суміжних галузях суспільного знання. Погоджуємося з тим, що актуальність дослідження забезпечується системним підходом до аналізу теорії та практики сучасних глобалізаційних процесів, і підтримуємо задум авторів викликати наукову рефлексію читача в напрямі уникнення спрощених, одномірних підходів у інтерпретації та оцінці феномена глобалізації.

Рецензована робота буде корисною для викладачів, аспірантів і студентів, які навчаються за напрямом підготовки «Міжнародні відносини», «Політологія», а також для фахівців, які на теоретичному та практичному рівнях вирішують актуальні питання в галузях філософії, соціології, політології, управління та освіти.

Юрій МАКАР,
доктор історичних
наук, завідувач кафедри
міжнародних відносин
Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича,
заслужений діяч науки і техніки
України

Сергій ФЕДУНЯК,
доктор політичних
наук, професор кафедри
міжнародних відносин
Чернівецького національного
університету імені
Юрія Федьковича

«Автографи літопису часу».

Діалоги культур

У квітні в Національній філармонії України відбувся 23-й концерт «Автографи літопису часу» Міжнародного проекту циклу «Елітні вечори камерної музики Євгенії Басалаєвої». Одним із його партнерів виступила Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, яка у квітні відзначає день свого створення. Вечір продовжив серію «Історичних концертів», присвячених 100-річчю заснування Київської консерваторії – нині Національної музичної академії імені П.І. Чайковського. Він пройшов у рамках серії благодійних заходів меценатського проекту «За духовне відродження України», метою якого є збір коштів на придбання роялів австрійської фірми Joseph Brodmann Piano Group для столичних Будинку актора та Національного музею літератури України.

– Підтримані нами та

низкою посольств благодійні заходи сприятимуть відродженню концертних залів європейського гатунку, яких бракує в Києві, активізації міжнародного культурно-мистецького життя, залученню видатних виконавців сучасності, створенню професійних умов для фахового зростання талановитої української молоді, – прокоментувала цю подію народна артистка України, лауреат

міжнародних конкурсів Є. Басалаєва. – Це, безумовно, стане вагомим внеском у збереження національних традицій вітчизняної культурної спадщини, сприятиме духовному відродженню України, а отже, формуванню її позитивного іміджу в міжнародному просторі.

Квітневий концерт відідали послы Японії, Латвії, Сирії, Пакистану, Туреччини, Азербайджану та Тимчасовий Повірений у справах Грузії. Серед глядачів були представники влади, політики, бізнесмени, діячі культури та мистецтва. У фойє відбув-

ся вернісаж, на якому можна було побачити роботи провідних українських фотохудожників «Україна очима відомих особистостей». У програмі концерту прозвучали твори українських композиторів у виконанні ансамблю «Контрасти Київ-Класик» під орудою Євгенії Басалаєвої, заслуженої артистки України Ольги Дмитренко (орган), лауреатів міжнародних конкурсів Ореста Смовжа (скрипка), Дарини Харитоновой та Арсена Яковенка (фортепіано), Артема Полуденного (віолончель) і камерного хору дівчат Київської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату ім. М.В. Лисенка (художній керівник – Юлія Пучко).

Прем'єра ж «Музичних вечорів» відбулася 20 березня 2001 року. Поступово до організації проекту в різний час долучилися численні дипломатичні представництва, серед яких посольства в Україні – Австрії, Японії, Росії, Латвії, Литви, Франції, Німеччини, Аргентини, Польщі, Французький культурний центр у Києві,

Австрійський культурний форум тощо. Вечори Є. Басалаєвої представляли музику цих країн. Проект реалізується за підтримки урядових і культурно-мистецьких державних установ, благодійних і громадських організацій.

– Ми чудово розуміємо важливість цього проекту та підтримуємо його, – відзначив Генеральний директор ГДІП Павло Кривонос. – По-перше, тому що він піднімає національну культуру на новий щабель, долучає до високого мистецтва молодь і має чудову мету – на виручені кошти придбати унікальні музичні інструменти. Хочу відзначити, що від послів, які працюють в Україні, працівників іноземних представництв ми неодноразово чуємо прохання допомагати відстежувати найбільш помітні музичні події в житті столиці. Власне, у цьому напрямі працюємо постійно, ознайомлюючи іноземних гостей із мальовничими куточками України, історичним минулим, нашим культурно-мистецьким потенціалом. На мою думку, «Автографи літопису часу» Міжнародного проекту циклу концертів «Елітні вечори камерної музики Євгенії Басалаєвої» якнайкраще відповідають високим вимогам працівників дипломатичного корпусу. Тому ми без вагань стали партнерами цього міжнародного проекту.

Інформація «З.С.»

